

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
2022-YL-000

**AYDIN VİLAYET SALNAMELERİNE GÖRE II.
ABDÜLHAMİT DÖNEMİ'NDE AYDIN SANCAĞI'NDA
İDARİ YAPI**

HAZIRLAYAN
Ali Kürşad TURHAN
1930600102

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Aysun SARİBEY HAYKIRAN

AYDIN- 2022

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Tarih Anabilim Dalı **Yüksek Lisans** Programı öğrencisi **Ali Kürşad Turhan** tarafından hazırlanan “**Aydın Vilayet Salnamelerine Göre II. Abdülhamit Dönemi’nde Aydın Sancağı’nda İdari Yapı**” başlıklı tez, **01.07.2022** tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul / red edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan	Doç.Dr. Aysun Sarıbey Haykiran	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye	Dr. Öğr Üyesi. Mehmet Başaran	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye	Doç. Dr. Cihan Özgün	Ege Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu **Yüksek Lisans** tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun ..... tarih.....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçekdeney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

01 / 07/ 2022

Ali Kürşad TURHAN

ÖZET

AYDIN VİLAYET SALNAMELERİNE GÖRE II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ'NDE AYDIN SANCAĞI'NDA İDARİ YAPI

Ali Kürşad TURHAN

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Aysun SARİBEY HAYKIRAN

2020, XVII + 154 sayfa

II. Abdülhamit döneminde (1876-1909) Osmanlı İmparatorluğunda gerek merkez gerekse taşra teşkilatında büyük bir değişim ve dönüşümün yaşandığı görülmektedir. Bu tezde yaşanan söz konusu idari değişimin Aydın merkez Sancağı ve ona bağlı kazalar üzerindeki yansımalarının ne boyutta olduğunun ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bugüne kadar Aydın Vilayeti'nin sosyo-ekonomik yapısına ilişkin birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen vilayeti oluşturan kazaların idari tarihi açısından derinlemesine bir çalışmanın konusu olmadığı görülmektedir. Bu noktadan hareketle II. Abdülhamit dönemindeki yaşanan sürecin Aydın Sancağı üzerinde değerlendirilmesi II. Abdülhamit dönemi idari yapısını anlamlandırmada yeni bir bakış açısı getirilmesini sağlayacaktır.

ANAHTAR KELİMELEER: Aydın Sancağı, II. Abdülhamit, İdari Yapı, Salnameler, Taşra Teşkilatı.

ABSTRACT

THE ADMINISTRATIVE STRUCTURE OF AYDIN IN THE ERA OF ABDULHAMID II

Ali Kürşad TURHAN

Master Thesis, Department of Sociology

Thesis Advisor: Doç. Dr. Aysun SARIBEY HAYKIRAN

2020, XVII + 154 pages

During the era of Abdulhamid II, the Ottoman Empire had a great transformation in means of provincial and central administration. In this thesis, that transformation and its effects on Aydın Sanjak and its provinces will try to be analyzed. Although there has been several researches specifically on Aydın Sanjak so far, it is observed that researches on its provincial level has been so rare. From that point of view, so called transformational process in the era of Abdulhamid II over Aydın Sanjak will provide a new look to the administrative style of the time over the provinces.

KEY WORDS: Abdulhamid II, Administrative Structure, Aydın Sanjak, Provincial Organization, Year Books.

ÖNSÖZ

Türkiye'nin bugünkü idari teşkilat ve taksimatının temeli, 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi'ne dayanmaktadır. 1864 ve 1867 tarihli Vilayet Nizamnameleriyle Osmanlı İmparatorluğu'nda eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilerek merkeziyetçilik esasına dayalı olarak taşra teşkilatı yeni baştan biçimlendirilmiştir. Söz konusu Nizamnameler II. Abdülhamit dönemi taşra idaresinin temelini oluşturmaktadır.

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması beraberinde taşradaki idari teşkilatın da yeniden şekillenmesini getirmişti. Bu bağlamda Anadolu Eyaleti dörde bölünerek mutasarrıf paşalar veya onların atadığı mütesellimler tarafından yönetilmeye başladı. Bu tarihte İzmir, Aydın, Saruhan ve Sığla sancaklarının birleştirilmesiyle oluşan yeni idari yapının başına Hasan Paşa'nın getirildiği görülmektedir.¹

1828-1829 yıllarında Aydın ve çevresinde meydana gelen Atçalı Kel Mehmet isyanı neticesinde Aydın Sancağı'nın merkezini oluşturan Aydın Güzelhisar ve çevresi 1833 yılından itibaren Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın mütesellim olarak atadığı Süleyman Bey tarafından idare edildiği görülmektedir. Bu durum yönetim açısından bölgede bir fetret dönemi yaşatmıştı. Mısırlı mütesellimin ayrılmasından sonra Aydın Sancağı'na muhassıl olarak Karaosmanoğlu Yakup Paşa atandı.

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın birliklerinin Anadolu'dan çekilmesinden sonra yeniden askeri temelli bir idari yapılanmanın oluştuğu görülmektedir. Bir bakıma eski askeri nitelikte sancak ve beylerbeylikler canlandırılarak müşirlikler oluşturulmuş, müşirliklerin başına en yüksek rütbeli asker kişi olan müşirler atanırken bunun bir alt birimi sancak karşılığı oluşturulan ferikliklerin başında da ferik rütbeli askerler bulunmaktaydı. 1836 yılındaki değişiklikler ile birlikte Aydın, Saruhan, Sığla ve Menteşe sancakları müşirlik haline getirilerek, Aydın Redif Müşirliği adıyla yönetim Aydın muhassılı Yakup Paşa'ya verilmiştir. Böylece 1836 yılına kadar sancak merkezi olan şehir, bu tarihten Aydın Müşirliği'nin merkezi haline geldi.²

Yakup Paşa'nın valiliği sırasında 1843'ten 1850 yılına kadar Güzelhisar'ın merkez konumunu koruduğu görülmektedir. Damad Halil Paşa Aydın Valiliği'ne atandığında buranın "havasının ve suyunun bünyesine yaramadığını" ileri sürerek eyalet merkezini yeniden

¹ Mehmet Başaran, Aysun Sarıbey Haykıran, Osmanlı Merkezi Yönetiminde Taşranın Direnişi: Atçalı Kel Mehmed Ayaklanması, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.12, S.22, Aralık 2009, s.157.

² Musa Çadircı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi*, İmge Kitapevi Yay, İstanbul, 2017, s.116.

İzmir'e taşıttı. 1850 ile 1867 yılları arasında İzmir Eyaleti olarak anılan bu idari yapı 1867 Vilayet Nizamnamesi sonucunda Aydın Vilayeti olarak tanımlanmıştır.³ II. Meşrutiyet döneminde en geniş sınırlarına ulaşan Aydın Vilayeti; Aydın, İzmir, Saruhan, Menteşe ve Denizli sancaklarını bünyesinde barındırmaktaydı. Vilayet merkezini oluşturan Aydın Sancağı ise Nazilli, Çine, Bozdoğan, Söke ve Karacasu gibi beş kazayı bünyesinde barındırmaktaydı.

Bu tezde, Aydın Vilayet Salnameleri ışığında II. Abdülhamit döneminde Aydın Sancağı'nın idari teşkilatının yapısı incelenerek bu teşkilatta görev alan idari memurlar tespit edilerek Aydın Sancağı'nın idari yapısı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Tez yazım sürecinde maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen babaannem Peruzet Turhan'a, annem Sabriye Bilir'e ve desteklerini esirgemeyen bütün aile fertlerine, öğrencilik hayatım boyunca yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç.Dr. Aysun Sarıbey Haykıran'a teşekkürü borç bilirim. Bu tez çalışmamı eğitim hayatım boyunca her zaman maddi ve manevi desteğini gördüğüm bugünleri görmesini çok arzu ettiğim dedem rahmetli Mesut Turhan'a armağan ediyorum.

Ali Kürşad TURHAN

---

³ Feridun Emecen, Aydın, *DİA*, Ankara,1991, c.4, s.235.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xii
EKLER DİZİNİ.....	xvi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	11
1. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ OSMANLI İDARİ YAPISI.....	11
1.2. II. Abdülhamit Dönemi Taşrada İdari Yapı.....	17
2. BÖLÜM	22
2. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE AYDIN'DA İDARİ YAPI.....	22
2.1. Mutasarrıflık.....	23
2.2. Kaymakamlık.....	24
2.2.1. Bozdoğan Kazası Kaymakamları ve Görev Süreleri.....	26
2.2.2. Nazilli Kazası Kaymakamları ve Görev Süreleri.....	27
2.2.3. Söke Kazası Kaymakamları ve Görev Süreleri.....	27
2.2.4. Çine Kazası Kaymakamları ve Görev Süreleri.....	28
2.2.5. Karacasu Kazası Kaymakamları ve Görev Süreleri.....	29
2.3. Nahiye Müdürleri.....	30
2.3.1. Atça Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri.....	31
2.3.2. Sobicu Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri.....	32
2.3.3. Yenipazar Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri.....	32

2.3.4. Karahayıt Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri	33
2.3.5. Karacasu Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri	34
2.3.6. İğneabad Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri	34
2.3.7. Köşk Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri	35
2.3.8. Kuyucak Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri	36
2.3.9. Sultanhisar Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri	37
2.4. Naib.....	37
2.5. Belediye Teşkilatı	41
2.6. Belediye Reisleri.....	43
3. BÖLÜM	49
3. KOMİSYONLAR	49
3.1. Maarif Komisyonu	49
3.2. Ziraat Komisyonu	60
3.3. Muhacirin Komisyonu	61
3.4. Nafia Komisyonu	64
3.5. Eytam Komisyonu	69
4. BÖLÜM	71
4. ADLİ YAPI	71
4.1. Bidayet Mahkemeleri.....	72
4.2. Ticaret Mahkemeleri.....	78
4.3. Şeriyeye Mahkemesi.....	82
5. BÖLÜM	85
5. REDİF- GÜVENLİK-KOLLUK KUVVETLERİ	85
5.1. Jandarma İdaresi	95
5.2. Polis İdaresi.....	103
5.3. Zabıta İdaresi	107

5.4. Hapishane İdaresi.....	110
6. BÖLÜM	112
6. DİĞER MEMURLAR (BAZI MEMURİN, MEMURİN-İ SAİRE).....	112
6.1. Nüfus Memurları ve Nüfus Katibleri.....	112
6.2. Reji Müdürleri ve Duyun-u Umumiye Memurları	115
6.2.1. Orman Memurları.....	120
6.2.2. Tapu Memurları	124
7. SONUÇ	128
8. KAYNAKLAR	131
9. EKLER	141
ÖZGEÇMİŞ	154

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. Aydın Sancağı Mutasarrıfları	24
Tablo 2.2. Bozdoğan Kazası Kaymakamları	26
Tablo 2.3. Nazilli Kazası Kaymakamları	27
Tablo 2.4. Söke Kazası Kaymakamları	28
Tablo 2.5. Çine Kazası Kaymakamları.....	29
Tablo 2.6. Karacasu Kazası Kaymakamları	30
Tablo 2.7. Atça Nahiyesi Müdürleri.....	31
Tablo 2.8. Sobuca Nahiyesi Müdürleri.....	32
Tablo 2.9. Yenipazar Nahiyesi Müdürleri	33
Tablo 2.10. Karahayıt Nahiyesi Müdürleri.....	33
Tablo 2.11. Karacasu Nahiyesi Müdürleri.....	34
Tablo 2.12. İğneabad Nahiyesi Müdürleri.....	35
Tablo 2.13. Köşk Nahiyesi Müdürleri	36
Tablo 2.14. Kuyucak Nahiyesi Müdürleri	36
Tablo 2.15. Sultanhisar Nahiyesi Müdürleri	37
Tablo 2.16. Aydın Sancağı Naibleri	39
Tablo 2.17. Bozdoğan Kazası Naibleri.....	39
Tablo 2.18. Çine Kazası Naibleri	40
Tablo 2.19. Söke Kazası Naibleri.....	40
Tablo 2.20. Karacasu Kazası Naibleri	40
Tablo 2.21. Nazilli Kazası Naibleri	41
Tablo 2.22. Aydın Sancağı Belediye Reisleri.....	44
Tablo 2.23. Bozdoğan Kazası Belediye Reisleri	45
Tablo 2.24. Çine Kazası Belediye Reisleri.....	45
Tablo 2.25. Nazilli Kazası Belediye Reisleri	45

Tablo 2.26. Söke Kazası Belediye Reisleri	46
Tablo 2.27. Karacasu Kazası Belediye Reisleri	46
Tablo 2.28. Atça Nahiyesi Belediye Reisleri	46
Tablo 2.29. İğnebad Nahiyesi Belediye Reisleri	47
Tablo 2.30. Karahayıt Nahiyesi Belediye Reisleri	47
Tablo 2.31. Köşk Nahiyesi Belediye Reisleri.....	47
Tablo 2.32. Kuyucak Nahiyesi Belediye Reisleri.....	47
Tablo 2.33. Sobicu Nahiyesi Belediye Reisleri	47
Tablo 2.34. Sultanhisar Nahiyesi Belediye Reisleri	48
Tablo 2.35. Yenipazar Belediye Reisleri.....	48
Tablo 2.36. Karapınar Karyesi Belediye Reisleri.....	48
Tablo 3.1. Aydın Sancağı Maarif Komisyonu.....	50
Tablo 3.2. Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonları	52
Tablo 3.3. Çine Kazası Maarif Komisyonları.....	54
Tablo 3.4. Söke Kazası Maarif Komisyonları	56
Tablo 3.5. Karacasu Kazası Maarif Komisyonları	57
Tablo 3.6. Nazilli Kazası Maarif Komisyonları	58
Tablo 3.7. Aydın Sancağı Ziraat Komisyonu Reisleri.....	60
Tablo 3.8. Bozdoğan Kazası Ziraat Komisyonu Reisleri	61
Tablo 3.9. Çine Kazası Ziraat Komisyonu Reisleri.....	61
Tablo 3.10. Nazilli Ziraat Komisyonu Reisleri	61
Tablo 3.11. Söke Kazası Ziraat Komisyonu.....	61
Tablo 3.12. Aydın Merkez Sancağı Muhacirin Komisyonu Memurları.....	63
Tablo 3.13. Aydın Sancağı Nafia Komisyonları ve İdaresi.....	65
Tablo 3.14. Bozdoğan Kazası Nafia Komisyonu	67
Tablo 3.15. Nazilli Kazası Nafia Komisyonu.....	68

Tablo 3.16. Çine Kazası Nafia Komisyonu.....	68
Tablo 3.17 Aydın Sancağı Eytam Reisleri ve Müdürleri	69
Tablo 3.18. Bozdoğan Kazası Eytam Müdürleri	70
Tablo 4.1. Aydın Sancağı Bidayet Mahkemesi Daireleri ve Üyeleri	74
Tablo 4.2. Aydın Sancağı Mahkeme-i Ticaret Üyeleri	79
Tablo 4.3. Aydın Sancağı Mahkeme-i Şeriyye Kalemi Üyeleri.....	83
Tablo 5.1. Aydın Sancağı Memurin-i Askeriye	88
Tablo 5.2. Aydın Jandarma Taburu	97
Tablo 5.3. Aydın Sancağı Polis İdaresi	105
Tablo 5.4. Bozdoğan Kazası Polis Memurları.....	106
Tablo 5.5. Nazilli Kazası Polis Memurları	106
Tablo 5.6. Çine Kazası Polis Memurları	106
Tablo 5.7. Söke Kazası Polis Memurları.....	107
Tablo 5.8. Karacasu Kazası Polis Memurları	107
Tablo 5.9. Bozdoğan Kazası Zabıta Memurları	109
Tablo 5.10. Nazilli Kazası Zabıta Memurları.....	109
Tablo 5.11. Çine Kazası Zabıta Memurları	109
Tablo 5.12. Söke Kazası Zabıta Memurları.....	110
Tablo 5.13. Karacasu Kazası Zabıta Memurları.....	110
Tablo 5.14. Nahiyelerde Görev Alan Zabıta Memurları	110
Tablo 5.15. Aydın Merkez Sancağı Hapishane İdaresi	111
Tablo 5.16 Kazalarda Görevli Gardiyan Memurları	111
Tablo 6.1. Aydın Sancağı Nüfus İdaresi Memurları ve Katibleri	113
Tablo 6.2. Bozdoğan Kazası Nüfus Memurları ve Katibleri.....	113
Tablo 6.3. Çine Kazası Nüfus Memurları ve Katibleri Tablo	114
Tablo 6.4. Söke Kazası Nüfus Memurları ve Katibleri.....	114

Tablo 6.5. Karacasu Kazası Nüfus Memurları ve Katibleri	115
Tablo 6.6. Nazilli Kazası Nüfus Memurları ve Katibleri	115
Tablo 6.7. Aydın Sancağı Duyun-u Umumiye İdaresi	117
Tablo 6.8. Bozdoğan Kazası Duyun-u Umumiye Memurları	118
Tablo 6.9. Çine Kazası Duyun-u Umumiye Memurları	118
Tablo 6.10. Söke Kazası Duyun-u Umumiye Memurları.....	119
Tablo 6.11. Karacasu Kazası Duyun-u Umumiye Memurları.....	119
Tablo 6.12. Nazilli Kazası Duyun-u Umumiye Memurları.....	119
Tablo 6.13. Bozdoğan Kazası Reji Müdürleri.....	119
Tablo 6.14. Çine Kazası Reji Müdürleri.....	119
Tablo 6.15. Söke Kazası Reji Müdürleri ve Memurlar	120
Tablo 6.16. Karacasu Kazası Reji Müdürleri	120
Tablo 6.17. Aydın Sancağı Orman İdaresi	121
Tablo 6.18. Bozdoğan Kazası Orman Memurları.....	122
Tablo 6.19. Çine Kazası Orman Memurları	122
Tablo 6.20. Söke Kazası Orman Memurları.....	123
Tablo 6.21. Karacasu Kazası Orman Memurları.....	123
Tablo 6.22. Nazilli Kazası Orman Memurları.....	123
Tablo 6.23. Aydın Sancağı Defter-i Hakani İdaresi	125
Tablo 6.24. Bozdoğan Kazası Tapu Memurları	126
Tablo 6.25. Çine Kazası Tapu Memurları	127
Tablo 6.26. Söke Kazası Tapu Memurları.....	127
Tablo 6.27. Karacasu Kazası Tapu Memurları.....	127
Tablo 6.28. Nazilli Kazası Tapu Memurları.....	127

EKLER DİZİNİ

Ek. 1. H. 1302/ M. 1886 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi.....	141
Ek. 2. H. 1302/ M. 1886 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi.....	142
Ek. 3. H. 1305/ M. 1889 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi.....	143
Ek. 4. H. 1305/ M. 1889 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi.....	144
Ek. 5. H. 1306/ M. 1890 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi.....	145
Ek. 6. H. 1306/ M. 1890 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi.....	146
Ek. 7. H. 1308/ M. 1891 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi.....	147
Ek. 8. H. 1308/ M. 1891 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi.....	148
Ek. 9. H. 1313/ M. 1895 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi.....	149
Ek. 10. H. 1315/ M. 1897 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi.....	150
Ek. 11. H. 1319/ M. 1901 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi.....	151
Ek. 12. H. 1323/ M. 1905 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi.....	152
Ek. 13. H. 1326/ M. 1908 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi.....	153

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.t	: Adı geçen tez
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev	: Çeviri
DH.MKT	: Dahiliye Mektubi Kalemi
DİA	: Diyanet Vakfı Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
M.	: Miladi
no	: Dergi Numarası
s.	: Sayfa numarası
S	: Sayı
ss	: Sayfa aralığı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınlar

GİRİŞ

Eski çağlardan bugüne kadar pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış köklü bir geçmişi olan Aydın'da Roma şehir devletlerinden itibaren pek çok farklı siyasi yapının hüküm sürdüğü görülmektedir. Bu kadim geçmişinden dolayı Aydın'da köklü bir idari geleneğin oluştuğu söylenebilir. Erken dönemlerde pek çok şehir devletini bünyesinde barındıran Aydın, Roma ve Bizans döneminde ise imparatorluğa bağlı güçlü bir şehir durumundaydı. XIII. yüzyıldan itibaren Türk akınlarına sahne olduğu görülen Aydın XIV. yüzyılda şehre de ismini veren Aydınoğulları beyliğinin coğrafyası haline dönüşmüştü. XV. yüzyıl başlarından itibaren Aydınoğulları'nın Osmanlı Devleti'ne ilhakı ile birlikte merkeze bağlı bir sancak halini almıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinin başlaması sonucunda idari yapının hızla gelişimi ile Aydın eyalet statüsünden vilayet statüsüne geçmişti.

Aydın şehri coğrafi olarak Aydın Dağlarının Güneyinde dağ eteklerinde, Büyük Menderes Nehri'nin Kuzeyinde Tabakhane deresi çevresinde yer almaktadır. Kuzeyinde İzmir kuzeydoğusunda Manisa, doğusunda Denizli, güneybatısında ise Muğla şehirleri yer almaktadır. Aydın ilinin Kuşadası ve Didim ilçeleri ile Ege denizine kıyısı bulunmaktadır. Şehrin denizden yüksekliği 60-90 metredir.⁴ Bölgenin verimli Menderes Ovası'na sahip olması, bol ve geniş su kaynaklarını barındırmasından dolayı eski çağlardan günümüze önemli bir yerleşim yeri olmasını sağlamıştır. Tarih içerisinde yaşanan pek çok doğal afet ve istilalar neticesinde şehrin merkezinin pek çok defa yer değiştirdiği görülmektedir.

Aydın'ın bilinen en eski yerleşim alanı Tralleis'tir. Tralleis şehri günümüzde Aydın merkezinin 1,5 kilometre kuzeyinde denizden 160-170 metre yükseklikte yer almaktadır. Bu bölge Efes-Milet limanları güzergahı üzerinde bulunduğundan dolayı önemli bir ticari ulaşım ağına sahipti. Tralleis şehrinin gelirinin önemli bir kısmı bu yol ağı sayesinde karşılanmaktaydı. Tralleis isminin nereden geldiği ise ünlü coğrafyacı Strabon: 'Tralleis, Thrakialı bir kavim olan Traller veya Argoslular tarafından kurulmuş ve adını Tralleis isimindeki bir Thrakialı askerden almıştır.' sözleriyle açıklamaktadır.⁵ Tralleis şehri aktif volkanik bir arazi üzerinde olmasından dolayı tarih içerisinde pek çok defa büyük depremler ile karşılaşmış bu durum şehri birçok defa harab duruma gelmesini sağlamıştır. Yıkılan şehir

---

⁴ Suha Göney, *Büyük Menderes Bölgesi*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1975 s. 350.

⁵ Hüseyin Üreten, Roma Dönemi'ne Kadar Tralleis Tarihi ve Attaloslar ile İlişkileri, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2005, s.197.

ticaret güzergahı üzerinde olmasından dolayı hızlı bir şekilde yeniden kurulmaktaydı.⁶ Tralleis şehri birçok sanat eseri ve mitolojik tanrılara adanmış heykeller ile donatılmıştı. Tarihi süreç içerisinde harab hale gelen Tralleis'ten günümüze 'Üçgözler' adlı mimari eser kalmıştır. O dönemde İstanbul'da bulunan Ayasofya'yı inşa edenlerden Anthemios'un Tralleis'te yaşadığı bilinmektedir.⁷ Tralleis kenti sırasıyla Lidya, İskender, Persler, Makedonlar, Bergamalılar, Roma, Bizans, Devletleri tarafından yönetilmiştir. Tralleis Efes-Milet liman güzergahı üzerinde önemli bir merkez olduğundan dolayı birçok devletin bu şehri ele geçirmeye çalıştığını ve bu sebeple şehrin defalarca tahrip olup yeniden inşa edildiği bilinmektedir. Enkaz haline dönmüş bir şehrin tekrardan defalarca inşa edilebilmesinin sebebi şehrin ticaret yolu sayesinde çok zengin olmasıdır. Tralleis'in kenti aşırı derecede zenginliğe sahip olduğundan dolayı o dönemde kendi adına para basan kentler arasına girmiştir.⁸

Aydın'ın Türkler tarafından fethedilmesi ilk kez Menteşe oğlu Sasa Bey tarafından denense de şehir elde tutulamamış Bizans'a karşı kaybedilmiştir.⁹ Aydın'ın fethi ve tam hakimiyet Aydınoglu Mehmed Bey tarafından sağlanmıştır. Şehrin isminin de tam olarak nereden geldiği bilinmemekle beraber bu konu hakkında tartışmalar mevcuttur. Anadolu'nun çoğu yerinde 'Aydın' ismiyle topluluklar ve belirli bölgeler bulunmakla birlikte buradan geliyor olabileceği düşünülmektedir. Çoğunluğun kabulüne göre şehrin isminin Aydınogulları Beyliğinin kurucusu Mehmed Bey'in babası Aydın Bey'den gelmektedir.¹⁰ Mehmed Bey döneminde yapılan sürekli fetihler neticesinde hakimiyet alanının İzmir'e doğru genişlediği görülmektedir. Mehmed Bey'in vefatıyla yerine gelen oğlu Umur Bey Aydınogulları'na altın çağını yaşatmıştı. Umur Bey Türk tarihinde Çaka Bey'den sonra denizcilik alanında gelişen ve önemli fetihler yapan denizci gazi bir bey idi. Umur Bey Bizans topraklarından başlayarak Karadeniz'e kadar açılmış büyük fetihler ve ganimet savaşları yaparak bölgeyi ihya etmiştir. Aydınogulları elde ettikleri deniz gücü sayesinde Ege Denizinde Sakız Adası, Mora başta olmak üzere pek çok adayı yağmalamış; Gelibolu'ya çıkartma yaparak adaların çoğunu haraca bağlamıştı. Umur Bey'in Bizans ile ilişkileri Kantakuzenos döneminde çok ilerlemiş hatta tahtını kaybeden İmparator Umur Bey'den destek dahi istemişti. Umur Bey'in vefatından sonra denizcilik faaliyetlerinde önemli bir gerilemenin yaşandığı görülmektedir. Osmanlıların Balkanlardaki ilerleyişine

---

⁶ Asaf Gökbel, *Aydın İli Tarihi*, Ahmet İhsan Basımevi, İstanbul,1936, s.52-53.

⁷ Gökbel, *a.g.e*, s.53.

⁸ Üreten, *a.g.m*, s.210.

⁹ Emecen, *a.g.m*, s.235.

¹⁰ Göney, *a.g.e*, 350.

Aydinoğulları'nın destek verdiği görülmektedir. I. Kosova Savaşı başta olmak üzere pek çok kritik savaşta Aydınoğlu beylerinin Osmanlılara destek verdiği görülmektedir. Aydınoğulları Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı hakimiyetine belli süreliğine girmiş fakat Ankara Savaşı sonrasında tekrar bağımsızlığını elde etmişti. Aydınoğulları'nın kati bir biçimde Osmanlı hakimiyetine girmesi 1425/1426 tarihinde II. Murad döneminde gerçekleşmişti. Aydınoğulları dönemi Aydın toprakları ve hakimiyet alanları çerçevesinde merkez Birgi dahil tüm topraklarda geleceğe eserler bırakmışlardır. Camiler, medreseler ve çeşitli eserlerden günümüze ulaşanlar bulunmaktadır.

II. Murad'ın 1425/1426 tarihinde Aydın topraklarını ele geçirmesiyle birlikte Aydın'da yüzyıllarca sürecek olan Osmanlı hakimiyeti başlamış bulunuyordu. Aydınoğulları II. Murad'ın vefatından hemen sonra Germiyanogulları ile birleşip topraklarını geri almaya çalışsa da bunda başarısız olacak Fatih Sultan Mehmed bu tehlikeyi önceden sezip bölgeye sefere çıkarak bu sorunu kökünden halledecekti. Fatih Sultan Mehmed döneminde Osmanlı İmparatorluğu Nizamnameler ile yönetim teşkilatı belirlenerek bu Nizamnameler çerçevesinde yüzyıllarca sürecek olan yönetim esasları tesis edildi. Bu bağlamda Osmanlı Devlet teşkilatı merkez ve taşra olmak üzere iki temel üzerine kurulmuştur. Toprakların hızla genişlemesi ve büyümesiyle birlikte fethedilen şehirlerin veya bölgelerin başına kadı tayin edilip yönetimi sağlanmıştır. Osmanlılar taşra ve merkez teşkilatını oluştururken kendinden önceki Türk- İslam devletlerinin yapılarını temel olarak alıp yeni bir sistem oluşturmuşlardır. Taşrada padişah tarafından fermanla yollanan beylerbeyi, sancakbeyi ve kadı bulunmaktadır. Merkezden taşraya fermanla atanan bu yöneticilerin Osmanlı padişahına sıkı bir itaat altında olmaları gerekiyordu. Padişahın bu yöneticileri tayin etme amacı ise taşra da kendi otoritesini hâkim kılmak ve en uzak diyarlarda bile merkeze bağlılığı sağlamaktır. Avusturya İmparatoru'nun İstanbul Sefiri Ogier Ghiselin Von Busbecque, Osmanlı Devleti'nin merkezîyetçiliğini '*Hükümdarın lütfu ile yönetici olanların yönettiği Osmanlı İmparatorluğu'nun her parçası hükümdarın otoritesine sıkı sıkıya bağlıdır*'¹¹ ifadeleri ile özetlemektedir. Taşra idaresi, eyalet, sancak, kaza, nahiye, köy olarak sıralanmaktaydı. Kazaların birleşmesiyle sancak, sancakların birleşmesiyle birlikte eyalet oluşurdu. İmparatorluk büyük modernleşme ve batılılaşma hareketine gireceği XVIII. yüzyıl başlarına

---

¹¹ Bahtiyar Akyılmaz, Osmanlı Devleti'nde Merkezden Yönetimin Taşra İdaresi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,1999, s.129.

kadar bu idari taksimatla yönetilmiştir.¹²

Osmanlı İmparatorluğu idari açıdan Rumeli ve Anadolu eyaletlerinden oluşmaktaydı. Teşkilat anlamında ilk olarak 1362 tarihinde Rumeli Eyaleti kurulurken Anadolu Eyaleti ise 1393’de kurulmuştur. Anadolu Eyaleti’nin merkezi başlangıçta Ankara olarak belirlenirken Fatih Sultan Mehmet zamanında Kütahya merkez olarak belirlenmiştir. Bu eyaletlerin başına Beylerbeyi getirilir ve yönetimleri bu kişiler tarafından sağlanırdı. Beylerbeyi’nin görevi emri altındaki toprakları adaletle yönetmek, vergileri toplamak ve savaş dönemlerinde orduya katılıp asker sağlamaktı. Eyaletlerin merkezlerine Paşa Sancağı ismi verilmekteydi. Aydın eli toprakları da Anadolu Eyaleti’ne bağlanmıştır.

XVI. yüzyılda Aydın şehri, Güzelhisar ismini taşımakta ve Aydın livasının 11 kazasından biri olarak bilinmektedir. Evliya Çelebi, Güzelhisar’ın Aydın Sancağı Paşa’sının has arazisi olduğundan bahsetmiştir.¹³ XVII. yüzyıla kadar Güzelhisar kaza merkezi olarak kalırken Aydın Sancağı merkezi Tire olarak kalmıştır. 1451 yılında Fatih devrine ait Tahrir Defterlerinde Güzelhisar’ın yedi mahalleden oluşan küçük bir yer olduğu ve nüfusunun tamamının Türklere ait olduğu geçmektedir. Bu dönemde var olan mahalleler; Cami, Hacı İsa, Köprülü Kadı, Kilise Camii, Yenice, Hisar Yakası’ydı. Şehrin nüfusu bu dönemde 700 civarındır.¹⁴ 1573 yılına geldiğimizde Aydın Sancağı’nın sahil kesimindeki bazı kazalar birleştirilerek yeni bir sancak kurulmuştur. Bu sancak Kaptanpaşa Eyaleti’ne bağlanmıştır. Sığla adı verilen bu sancak İzmir, Ayasuluğ, Çeşme, Alaşehir, Söke kazaları ile Menteşe’ye bağlı iki kazadan Balat ve Çine’nin birleşiminden meydana gelmiştir.¹⁵ XVII. Yüzyılda mahalle sayısının 26’ya çıktığı görülmektedir. XVII. yüzyılda Evliya Çelebi Seyahatnamesine göre, Aydın Güzelhisar’ında dağ üzerinde bir kale bulunmakta ve kale içinde 50 kadar kiremitten yapılmış evler bulunmaktadır. Evliya Çelebi Güzelhisar’ı gayet bakımlı, süslü bir şehir olarak tasvir ederken şehir ahalisinin zenginlerden oluştuğunu da aktarmaktadır. Evliya Çelebi Güzelhisar’da küçük büyük toplam 6770 kiremitli hane olduğunu ve 26 mahalleden oluştuğunu aktarmıştır.¹⁶

---

¹² Sezen Soltekin, XIX. Yüzyılda Menteşe Sancağı’nda İdari Yapı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2020, ss.12-14.

¹³ Göney, a.g.e, s.354.

¹⁴ Emecen, a.g.m, s.236.

¹⁵ Ahmet Cengiz, H.1305, H.1308, H.1313, H.1315, H.1316, H.1317, H.1323, H.1326 Tarihli Salnamelere Göre Aydın Sancağı, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üni.,1999, s. 29.

¹⁶ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Yapı Kredi Yay, İstanbul, 2011, C.IX, s.165-167.

XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı taşra teşkilatının bozulmaya başladığı görülmektedir. Yönetim kadrolarında liyakatsiz kişilerin bulunması taşra teşkilatı işleyişini aksatmaktaydı. Bu kötüye gidişi durdurmak ve çözüm bulmak için Sultan III. Selim döneminde bir dizi girişimde bulunulsa da başarılı olunamamıştır. Sultan II. Mahmud'un 1826 yılında Yeniçeri Ocağı gibi devleti tehdit eden ve reform hareketlerini engelleyen bir yapıyı ortadan kaldırması yapılacak olan yeni reform ve batılılaşmanın önünü açmıştır.

XIX. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde 1811 tarihindeki mülki yapıya göre Aydın içine Saruhan, Menteşe ve Sığla sancaklarını alan bir eyalet haline gelmiştir. 1811 düzenlemesi ile Anadolu Eyaleti'nin genelinde bir idari düzenlemeye gidilerek Güzelhisar artık Aydın'ın idari merkezi haline gelmiştir. Sultan II. Mahmud döneminde iç karışıklıklara sebep olan ve devlet yönetimine karşı sürekli isyan halinde olan Yeniçeri Ocağı'nın 1826 yılında kaldırılmasıyla ülke genelinde genel bir idari düzenleme ve yenilik getirilmiştir. Anadolu Eyaleti dörde bölünerek Aydın eyalet merkezi haline getirildi. Aydın Eyaleti'ne Hamideli, Isparta, İzmir, Saruhan, Manisa, Tekeili, Antalya sancakları bağlanarak idaresi Hasan Paşa'ya verildi.¹⁷

1838 yılında Çengelolu Tahir Paşa'nın valiliği sırasında eyalet Aydın, Saruhan, Menteşe ve Sığla sancaklarından oluşmaktaydı. 1843 yılında Said Mehmed Paşa valiliğe getirilince eyalet merkezi İzmir'e taşınmış daha sonradan tekrar Aydın Güzelhisar merkez sancağı haline getirildi. Damat Halil Paşa'nın vali olmasıyla birlikte eyalet merkezi tekrar İzmir oldu.¹⁸

Taşra ve merkezde reform ve yapılaşmanın en büyük girişimini başlatan olay Sultan Abdülmecid döneminde imzalanıp halka ilan edilen 'Gülhane Hatt-ı Hümayunu' dur. Tanzimat ilanının 1839 yılında gerçekleşmesiyle birlikte hem merkez teşkilatta hem de taşra teşkilatında yeniliğin ve köklü değişimin hızlanması sağlanmıştır. Tanzimat kelime anlamıyla Arapça'da 'nizam verme ve düzenleme anlamına gelmektedir. Sultan III. Selim ile başlayan Sultan II. Mahmud ile devam eden reform ve modernleşme hareketlerinin devamı olarak sayılan Tanzimat Fermanı'nın ilanı iki sebebe dayanmaktadır. Birinci sebep ülkenin gidişatının kötü olması ve merkezi yapının hızla bozulması; ikinci sebep ise dış devletler tarafından Osmanlı İmparatorluğu üzerine kurulan baskılardır. Tanzimat'ın ilanı taşrada hem

¹⁷ Asaf Gökbel, *a.g.e.*, s.110.; Feridun Emecen, *a.g.m.*, ss.236-237.

¹⁸ Ahmet Cengiz, R.1305, H.1308, 1313,1315,1316,1317,1323,1326 Tarihli Salnamelere Göre Aydın Sancağı, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üni.,1999, s. 29.

sosyal hem de siyasi olarak değişimlerin önünü açmıştır.¹⁹

Gülhane Hatt-ı Hümayun'u ilanının temel amaçlarından biri de Osmanlı ülkesinde vergi geliri adaletini sağlamaktı. İltizam sistemi bozulmuş ve neredeyse tüm eyaletlerde tepkiler çığ gibi artmaktayken Tanzimat'ın ilanı ile iltizam usulü kaldırılarak yerine muhassıllık sistemi getirildi. Muhassıllık sistemi her eyaletin başına vergileri devlet adına adaletli bir şekilde toplayan bir yöneticinin atanmasını sağlamaktaydı. Padişah tarafından bizzat atanan muhassıl bizzat padişaha bağlı bir sorumluluğa sahipti. Atandığı yerde vergi toplama konusunda bağımsız ve kimseye hesap vermek zorunda değildi. Bu sistem neredeyse tüm bölgelerde uygulanmaya başlansa da kısa süre içinde kaldırılmak zorunda kaldı. Sistemin kaldırılma sebebi ise Osmanlı topraklarından gelen vergilerin azalmasıydı. Bu sebepten ötürü kısa süre içinde iltizam sistemine geri dönüldü.²⁰

1842 yılında muhassıllık sisteminin kaldırılmasıyla Osmanlı taşra teşkilatında da birtakım değişiklikler meydana geldi. Tanzimat'ın uygulandığı bölgelerde birkaç köy birleştirilerek kazalar meydana getirildi ve bunların başına bir müdür yerleştirildi. Kaza müdürleri bölgenin önde gelen önemli kişileri tarafından seçilir ve hükümetin onaylamasıyla göreve başlardı.²¹

Tanzimat'ın getirdiği idare teşkilatındaki değişiklikleri sancaklarda da görmekteyiz. Sancaklar başında bir vali bulunsa da yeni idari değişime göre artık bir kaymakam da görev alacaktı. Kaymakamlar valiye karşı sorumlu olsa da valiler kaymakamları görevden alma yetkisine sahip değildi. Göreve gelen kaymakamları yalnızca padişah ve hükümet değiştirebilirdi.

Bunların yanında Tanzimat'ın getirdiği yeniliklerden biri de meclislerin oluşturulmasıydı. Sancak ve kazalarda yerel meclisler kurulmuş ve belirli günlerde bir araya gelerek sorunları tartışmaya ve çözümler üretmeye çalışmışlardır. Meclislerde Müslüman veya Gayr-i Müslim ayırt edilmeksizin halktan her kesimden kişiler bulunabilirdi. Meclisin amacı sorunları ve çözümleri tespit edip kaymakama bildirmek ve yardımcı olmaktı.²² Meclis ekonomik, güvenlik, siyasi sorunların yanında şeri olmayan hukuki davalara da bakmaktaydı. 1849 yılına kadar bu meclis devam etse de 1849 yılında çıkan yeni Eyalet düzenlenmesi ile

---

¹⁹ Ayla Efe, Tanzimat Devleti, İmar-ı Mülk ve Tebaa Politikaları ve Bir Sancak, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, S:38, ss.1-13.

²⁰ Ayla Efe, *a.g.m.*, ss.1-13.

²¹ Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yay., İstanbul, 2018, s.76.

²² Akyıldız, *a.g.e.*, s.77.

meclisin görevleri ve yapısı tam olarak belirtildi.

Kaza ve sancaklardaki değişimlerle birlikte eyaletlerde de birtakım değişikliklere gidildi. Eyalet yönetiminin başı olan valinin yetkileri sınırlandırıldı ve mali yetkileri tamamen elinden alındı. Vergi ve maliye işleri defterdara bırakıldı. Valinin görevi şehrin güvenliğini sağlamak, şehrin imar edilmesi dahil maliye dışında tüm işleri yapmakla sınırlandırıldı. Bu değişimin yanında valiye yardımcı olması için bir meclis kuruldu. Bu meclis her Cuma günü toplanarak şehrin sorunlarını tartışmaktaydı. Meclis aynı zamanda Tanzimat'ın kurallarına karşı gelenleri yargılayan bir mahkeme konumunu da taşımaktaydı.²³ 1864 Vilayet Nizamnamesine kadar kazalarda, sancaklarda ve eyaletlerde uygulanan bu değişimler tam manasıyla sağlıklı çalışmamıştır. 1864 Nizamnamesi ile Eyalet sistemi kökten değişerek vilayet halini alacaktır.

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Saruhan merkezli Karaosmanoğulları'nın Aydın Sancağı dahil belirli bölgelerde ayanlık yaptığını görmekteyiz. Karaosmanoğulları bölgenin en güçlü ailesi konumundaydı. Zenginliğin verdiği güçle merkezi hükümete bile karşı çıkabilmekte ve isteklerini yerine getirebilmekteydiler. 1829 yılında Atçalı Kel Mehmed ayaklanmasının bastırılmasında etkin rol oynayan Karaosmanoğulları Aydın ve Saruhan idaresini ele almıştır.²⁴ 1830 yılında Karaosmanoğulları ailesinden Hacı Eyüp Ağa'nın Aydın muhassılı olduğunu görmekteyiz. 1845 yılına geldiğimizde ise Karaosmanoğulları'ndan Yakup Paşa'nın Aydın Eyalet müşirliğinden azledildiğini 1847 yılında tekrar göreve getirildiği görülmektedir.²⁵ Fakat 1848 yılında Yakup Paşa tekrar görevden alınarak yerine Halil Paşa atanmıştır.²⁶

Osmanlı İmparatorluğu 1840 yılından itibaren taşrada yapılan idari yenileşme ve modernleşme hareketlerinin netice vermemesi ve Osmanlıların Kırım savaşından sonra dış devletlerin iç işlerine karışma girişimlerini önlemek için ilk başta Islahat Fermanı'nı ilan etmiş daha sonra taşradaki yapıya köklü bir değişim getirecek olan 1864 Vilayet Nizamnamesi'ni yayınlamıştır. Avrupalı Devletler Islahat Fermanında Osmanlı İmparatorluğunda vilayet, sancak ve kazalarda gayri Müslimlerin yönetime gelemediğini aynı zamanda Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye gibi üst düzey mevkilerde gayri Müslim

---

²³ Akyıldız, *a.g.e.*, s.78.

²⁴ Yuzo Nagata, Karaosmanoğulları, *DİA*, İstanbul,2001, C.24, ss. 468-470.

²⁵ Nagata, *a.g.m.*, s.469-470.

²⁶ Gökbel, *a.g.e.*, s.110.

vatandaşların görev alabileceği sözünü almıştır.²⁷ Bu sebepten dolayı 1864 Vilayet Nizamnamesi Mithat Paşa öncülüğünde ilan edilmiştir. Mithat Paşa'ya Nizamnamenin ilan edilmesi gibi bir görevin verilme sebebi daha önceden Niş Valiliği ve daha sonradan Tuna Vilayetinde uyguladığı idari politikaların olumlu sonuç vermesi ve tüm ülkede başarılı olabileceği düşüncesidir. 1864 Nizamnamesi Fransız topraklarında uygulanan Prefectoral sisteminden etkilenerek yazıldığı görülmektedir. Fransa toprakları idari yönden departementlara, bu departementlar districtlere, bunlar ise canton denilen idari birimlere bölünmüştü.²⁸ 1864 Vilayet Nizamnamesi'nde ise Osmanlı eyalet sistemi yerine vilayete bıraktı. Her vilayet kendi içinde sancaklara ayrılacaktı. Sancaklar ise kazalara ayrılacak. Kazalar ise karyelere ayrılmıştı. Vilayetlerin başına padişah tarafından atanan vali; sancakların başına kaymakam, kazaların başına müdür yerine kaymakam; karyelerde ise halkın kendi seçtiği yönetici bulunacaktı. 1864 Vilayet Nizamnamesi bu değişiklikler yanında Vilayet Meclislerini de resmi olarak devreye geçirdi. Bundan sonra vilayetlerde, sancaklarda ve karyelerde meclisler bulunacaktı. Bu meclisler şehrin veya bölgenin sorunlarının tespitinde ve çözümünde yöneticiye yardımcı olacaktır. 1864 Vilayet Nizamnamesi ile birlikte daha önceden yetkileri kısıtlandırılan valilerin yetkileri arttırılmıştır. Valiler artık sadece padişaha ve hükümete sorumlu hale gelmiş atandıkları bölgelerde maliye, güvenlik ve yönetim anlamında tüm yetkilere sahip olmuştur.

1864 Nizamnamesi'nin yayınlanması ve 1867 yılında tüm ülkede yürürlüğe girmesi neticesinde Aydın Sancağı'nda da idari bir değişim yaşanmıştır. Aydın'ın son kaymakamı Nazif Bey ve ilk mutasarrıfı da Mustafa Paşa olmuştur.²⁹ 1866 yılında kullanıma açılan İzmir-Aydın demiryolu sayesinde ticaretin canlanmaya başlaması Aydın kentinin gelişimini olumlu yönde etkilemiştir.1867 yılına gelindiğinde ise İzmir'de yaşanan hızlı gelişme ve İzmir limanının önem kazanmaya başlaması eyalet merkezinin İzmir'e taşınmasına neden oldu.³⁰ Bu dönemlerde Aydın kent merkezi nüfusunun 17.500-18.000 civarında olduğu düşünülmektedir. Nüfusun büyük çoğunluğunu Türkler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler oluşturmaktadır.³¹

1871 yılında yayınlanan ve İttihat ve Terakki'nin gerçekleştireceği idari düzenlemelere kadar da geçerliliğini koruyan *İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi*'ne

²⁷ Özgür Yılmaz, Tanzimat Döneminde Osmanlı Taşra İdare Meclisleri, *History Studies*, 2014, s.268.

²⁸ Yılmaz, a.g.m, s.271.

²⁹ Gökbel, a.g.e, s.111.

³⁰ Sabri Sürgevil, Olcay Yapucu Pullukçuoğlu, Cihan Özgün *Değişim Sürecinde Aydın*, Aydın,2010, s.1.

³¹ Sürgevil (vd., 2010:2).

göre İmparatorluk idari bakımdan 27 vilayet ve 123 sancağa ayrılmıştır. Rumeli topraklarında 10 vilayet, 44 sancak, Anadolu’da 16 vilayet 74 sancak, Kuzey Afrika da ise 1 vilayet 5 sancak bulunmaktaydı.³² 1871 Vilayet Nizamnamesi’nin amacı da tıpkı 1864 Vilayet Nizamnamesi gibi merkeziyetçiliği arttırmaktı. Tanzimat yöneticilerinin amacı merkeziyetçiliği arttırıp taşrada merkezi otoriteyi arttırarak kötü gidişata dur demektir.

1871 Nizamnamesinde idari taksimat büyükten küçüğe; vilayet, kaza, nahiye ve köy olarak sıralanmaktaydı. Bu Nizamnamede her idari taksimatta görev alacak olan kadroların görevleri ve sorumlulukları belirtilmekteydi. Vilayet vali, kazalar kaymakamlar, nahiyeler müdürler; köyler ise muhtarlar tarafından yönetilecekti, muhtar ise seçimle iş başına gelecekti.³³

1871 Nizamnamesinde kaza ve köy arasında bir idari birim olarak ilk kez nahiyeler oluşturulmuştur. Beş yüz kişiden fazla nüfuslu köy ve çiftlikler nahiye olarak kabul edilmiştir.³⁴ Bu Nizamnamede de ‘umumi meclisler’ oluşturulmuş ve liva, kaza, nahiye ve köylerde oluşturulacak meclisler Müslüman ve gayri Müslim üyelerin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 1871 Nizamnamesi İmparatorluktaki tüm şehirlerde bir belediye teşkilatının kurulması da amaçlanıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu’nda askeri kurumların, nezaretlerin, vilayetlerin ve merkezi yönetimin, kişilerin ve özel kurumların kendilerine ait yıllıkları bulunmaktaydı. Bu yıllıklara sal-name denmekteydi. Salname kelime anlamı olarak Farsça’dan gelmekte olup ‘sal’ yıllık ‘name’ ise mektup, yazılı şey anlamına gelmektedir.³⁵ Salnameler Fransızca’da ‘annuaire’ İngilizce ’de ‘year book’, Avrupa dillerinde ‘almanak’ olarak da bilinmektedir. Salnameler yayımlandıkları tarihin bir yıl öncesini konu almaktadır. Yazılma amaçlarına göre vilayetlerin ve devletin tarihi, coğrafyası, sosyo-ekonomik durumu, nüfusu, askeri ve idari anlamda bilgiler içermektedir. Yerel tarih veya şehir tarihi çalışmalarında salnameler araştırmacılar için en önemli kaynaklarından biri olarak bilinmektedir.³⁶

³² Mehmet Seyitdanlıoğlu, 1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C.5, S.5,1996, s.89-103.

³³ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, TTK Yay., Ankara, 1991, s. 236.; Selda Kaya Kılıç, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye’de İl Yönetimi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s.69.

³⁴ Seyitdanlıoğlu, *a.g.m.*, ss.89-103.

³⁵ Bilgin Aydın, *Salname, DİA*, İstanbul, 2009, C:36, s.51.

³⁶ İlhan Palalı, *Osmanlı Salnameleri ve Tarih Araştırmalarındaki Kaynak Değeri*, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, ss.1-2.

Tezimizin ana konusu Aydın merkez sancağı, ona bağı kazalar ve nahiyelerin idari yapısı olduğundan dolayı tezimizin ana kaynağını salnameler oluşturmaktadır. Aydın vilayet salnameleri ilk olarak H.1296/M.1879 yılında yayınlanmış olup H.1326/M.1908 tarihine kadar toplam 25 salname yazılmıştır. Aydın vilayet salnameleri Aydın merkez sancağı ve ona bağı Bozdoğan, Çine, Söke, Karacasu ve Nazilli kazaları ve bu kazalara bağı nahiyeler hakkında tarih, coğrafya, nüfus, idari kadrolar, askeri ve mali konularda bilgi vermektedir.

1. BÖLÜM

1. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ OSMANLI İDARİ YAPISI

Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkışının öncesinde Osmanlı İmparatorluğunda idari, mali ve askeri alanlarda büyük çöküş yaşanmıştı. Tanzimat kadrolarının imparatorluğun kurtuluşu için geliştirdiği politikalar başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Osmanlı tarihinde ilk büyük borçlar Tanzimat döneminde alınmış ve ülke ağır bir borç yükü altına girmişti. Devletin yıllık geliri gideri karşılayamadığı gibi eskiden cari fazlası olan hazine artık yeni seneye eksiyle başlar hale gelmişti. Bunların yanında kendinden önce Sultan Abdülaziz'in öldürülmesi ve Sultan V. Murad gibi birçok ismin tahttan indirilmesine şahit olan II. Abdülhamit bu olayların tesiri altında siyasi stratejisini oluşturmaktaydı. Sultan II. Abdülhamit diğer şehzadeler gibi kapalı bir yapıya sahip değildi. Her zaman girişkenliğiyle dikkat çekerek diğer şehzadelerin önüne geçmekteydi. Amcası Sultan Abdülaziz onu Avrupa'ya göndererek iyi eğitim almasını ve Batıyı yakından tanınmasını sağlamıştı. Onun yaşadığı bu tecrübe fikirlerinin şekillenmesinde de önemli bir katkı sağlamıştı. Sultan II. Abdülhamit'in şehzadelik dönemlerinde kendini her alanda geliştirdiğini görülmektedir. Sultan II. Abdülhamit daha şehzadelik döneminde ticari faaliyetlerde bulunmuş önemli bir sermayeyi yönetmişti. Onun bu özelliği saltanatı döneminde imparatorluğun içine düştüğü ekonomik sıkıntılara karşı tecrübe kazandırmıştı.³⁷

Osmanlı bürokrasisinin önemli isimlerinden Midhat Paşa bütün Dünya'ya karşı Osmanlı İmparatorluğunda bir anayasanın hayat bulması için çabalıyordu. Bu amacını II. Abdülhamit'e açan Midhat Paşa kendisini Kanun-i Esasi'nin hayata geçirilmesinin karşılığında tahta geçme vaadi sunmuştur. Her ne kadar bir anayasa fikrine karşı olsa da Sultan II. Abdülhamit bu teklifi kabul ederek 1876 yılında Kanun-i Esasi'nin ilanı ile tahta çıkmıştır. İç sorunlara bir çözüm yolu olarak gündeme gelmiş olsa da Kanun-i Esasi, daha çok dış sorunların gölgesinde gelişen bir vakaydı. Sırbistan konusunu görüşmek amacıyla İstanbul'da Tersane Konferansı adıyla İngiltere, Fransa, Rusya gibi büyük devletlerin de katılacağı bir konferans planlanmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa basınında 'Sırp katliamı' yaptığı yönündeki haberler bu görüşmelerde kendi lehine bir karar çıkarmasına engel oluşturmaktaydı. Bu bağlamda Midhat Paşa ve ekibi, Kanun-i Esasi'nin ilanının konferansın sonucunun Osmanlı lehine bir kararın çıkmasını sağlayacağını ön

³⁷ Cevdet Küçük, Abdülhamid II, *DİA*, İstanbul, 1988, C.I, s.216-218.

görmekteydiler. Midhat Paşa Padişahın kendi isteğiyle ile yetkilerini sınırlandıracak bir anayasayı imzalaması Avrupalı devletlerin Osmanlı İmparatorluğuna daha ılımlı bakacağı görüşü çerçevesinde hareket etmişti. Fakat işler Midhat Paşa'nın ön gördüğü şekilde gelişmemiş Kanuni Esasi'nin ilanı bu konferansın neticesini değiştirmemiştir. Osmanlı İmparatorluğu bu görüşmelerde kendi lehine bir karar çıkaramadığı gibi Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlığını da kabul etmek ayrıca da Bosna ve Bulgaristan vilayetlerine de özerklik hakkı tanımak zorunda kalmıştır.³⁸

Midhat Paşa'nın Kanun-i Esasi'nin imzalanmasındaki ısrarı bazı araştırmacılar tarafından pašalıktan sadrazamlığa yükselme isteği olarak da değerlendirilir. Midhat Paşa başarılı bir devlet adamı ve yöneticiydi. Midhat Paşa'nın sadrazam olma isteği gayet doğaldı kendisi güçlü ve başarılı bir devlet adamıydı. Osmanlı İmparatorluğu Bab-ı Ali'den yönetildiği için o makama ancak güçlü ve tanınır bir ismin göreve gelmesi gerekmekteydi.

Osmanlı lehinde bir karar elde edebilmek uğruna konferansın toplanacağı gün hızlıca ilan edilen Kanuni Esasinin bu beklentiyi karşılamadığı görülmektedir. Kanuni Esasi'nin doğrudan lehte bir karar çıkmasını sağlayamamasına karşın Osmanlı aleyhine çıkan karardan kaynaklı bedelleri hafiflettiği ileri sürülmekle idi. Konferansın Osmanlı İmparatorluğuna çok ağır bedeller yükleyen kararlarla sonuçlanması bu öngörününde gerçekleşmediğini göstermekteydi. Bu konferansın kararları 18 Ocak 1876 yılında Meclis-i Vala ve padişah tarafından sert bir şekilde reddedildi. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu tavrı karşısında yabancı ülke elçileri, yerlerine birer maslahatgüzar bırakarak İstanbul'dan ayrıldı. Midhat Paşa İngiltere'ye, anayasanın uygulanmasının garanti altına alınması şartıyla Batılı devletlerle anlaşabileceğini bildirerek Londra'da bir konferans toplanması için tekrar faaliyetlere başladı. Midhat Paşa gerek bu hareketi gerekse hakkında çıkarılan Osmanlı hanedanlığını kaldırarak kendi ailesini tahta çıkarmak veya cumhuriyet kurmak gibi söylentiler yüzünden, görevinden azledilerek 5 Şubat 1877'de yurt dışına sürüldü.³⁹ Midhat Paşa yurtdışına sürülmüş olsa da Sultan Abdülhamit Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koydu ve üç ay sonra seçim yaparak içinde gayr-i müslim temsilcilerinde bulunduğu kendi atadığı ayanlardan ve mebuslardan oluşan meclis göreve başladı. Kanuni Esasi'nin imzalanmasıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğun'da ilk kez bir padişah kendi otoritesini sınırlandırarak devlet yönetiminde bir meclisinde görev almasını sağlıyordu. Bu meclis "Meclis-i Mebusan" olarak kurulmaktaydı. Sultan II.

---

³⁸ Mithat Aydın, Osmanlı- İngiliz İlişkilerinde İstanbul Konferansı (1876)' nın Yeri, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C:25, S.39, s.113.

³⁹ Küçük, a.g.m, s.216-218.

Abdülhamit bu meclisi halk ve kendisine bağı ve temsilcisi sıfatında ayan meclisi olarak ikiye ayırmıştır. Mecliste bulunan mebusların yarısı halk tarafından vilayetlerde seçim ile belirlenip payitahtta göreve başlayacakken diğer meclisler yani Ayanlar bizzat padişah tarafından seçilen isimler olacaktı. Yani padişah kendi gölgesinin mecliste de olmasını istiyordu. Osmanlı İmparatorluk tarihinde ilk kez halktan seçilen mebuslarında olduğu bir meclis açılmış ve çalışmalara başlanmıştı. Fakat Sultan Abdülhamit bu icraatlarını bir geçiş dönemi olarak görüyor ve istekli bir biçimde yapmıyordu. Nitekim 93 Harbi bahane ederek ‘Meclis-i Mebusan’ kapattı.

Sultan II. Abdülhamit 93 Harbini bahane ederek ve iktidarına karşı bir hareket olmaması ve aldığı kararların sorgulanmaması için Meclis-i Mebusan’ı kapatma gereği duymuştu. II. Abdülhamit, tahta geçtiği ilk günlerden başlayarak 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı’nın bitimine kadar olan dönemde genel olarak Tanzimat ve kısmen Yeni Osmanlı ideallerine bağı kalmış, bu dönemde Tanzimat kadrolarının yapısını ve işlevlerini yakından izlemiş ve siyasi bir durumda nasıl başarısız olduklarını görmüştü. Onları test ederek kendi fikirlerinin tamamen gerçekleştirilmesi için Osmanlı Rus savaşının sonunu beklemiştir. Sultan Abdülhamit savaş bitiminde başarısız ve beceriksiz gördüğü Tanzimat kadrolarını tasfiye ederek kendi sistemini oluşturmuştu. Merkezi otoritenin tam manasıyla ‘Yıldız Sarayı’na bağı olduğu ve kararların sorgulanmadan bizzat kendisi tarafından alınması gereken bir sistem kurmuştu.

Rus ordularının doğuda Kars’ı işgal ederek Erzurum’a kadar ilerlemeleri batıda ise Edirne’yi işgal ederek Çatalca önlerine kadar geldikleri bir savaş hezimetinin ardından, 31 Ocak 1878’de imzalanan Edirne Ateşkesi ile 13 Temmuz 1878’de imzalanan Berlin Antlaşması arasındaki yaklaşık altı ay, Osmanlı İmparatorluğu ve II. Abdülhamit dönemi için en kritik dönemlerden biri oluşturmaktaydı. Sultan II. Abdülhamit iktidarının ilk yıllarının en kritik iki olayı, Meclis-i Mebusan’ın kapatılması ve Çırağan Vakasıdır. 1878 Şubatı’nın olağanüstü koşulları içerisinde ve dönemin devlet elitinin desteğiyle meclisi lağveden Sultan Abdülhamit’in, meclisi yeniden açma fikri ancak 1881 yılında hayat bulmuştu.⁴⁰

Bu olaylar bağlamı içinde II. Abdülhamit’in yönetimini bakımından en kritik olayın Ali Suavi’nin darbe teşebbüsü olduğu hususunda, başta İbnülemin Mahmut Kemal İnal olmak üzere dönemin tanıklarında bir görüş birliği mevcuttur. İbnülemin, 20 Mayıs 1878 Ali

---

⁴⁰ Gökhan Çetinsaya, II. Abdülhamid’in İç Politikası: Bir Dönemlendirme Denemesi, İstanbul Şehir Üniversitesi. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 2016, s.47.

Suavi'nin darbe girişiminin II. Abdülhamit istibdadının başlangıcı olduğunu vurgular.⁴¹

İbnülemin'e göre, Suavi Vakasından sonra “*padişahın herkesten, hatta en ziyade itimat ettiği bendeganı sadakat nişandan bile emniyeti büsbütün münselib ve umum hakkında sui zannı galib*” olmuştur. Nitekim, Suavi vakasından hemen sonra en yakınında görev yapanlar da dahil olmak üzere Abdülhamit'in şüphelendiği yahut kusurlu bulunduğu kişiler birer valiliğe tayin edilerek alalacele İstanbul'dan çıkarılmışlardı. Bu isimler arasında, o sırada Heyet-i Ayan reisi olan Küçük Said Paşa önce Ankara valiliğine, sonra itirazı üzerine de Bursa valiliğine; azledilen 'Başvekil' Mehmed Sadık Paşa Cezayir-i Bahr-i Sefid valiliğine; Mehmed Akif Paşa, Konya valiliğine; Mabeyn Müşiri (İngiliz) Said Paşa Ankara valiliğine; Baş Mabeyinci Mehmed Nafiz Paşa, 4. Ordu Müşiriyeti'ne gönderilmişlerdi. Küçük Said Paşa ve İngiliz Said Paşa'nın hamisi olan Damad Mahmud Celaleddin Paşa ise Tophane Müşirliği'nden azledilerek, Trablusgarb Valiliği'ne tayin edilmek suretiyle Ocak 1879'da İstanbul'dan uzaklaştırılmıştı.⁴²

Sultan II. Abdülhamit tahta çıktığı ilk andan itibaren imparatorluğun bu kötü gidişatının ve merkezi otoritenin zayıflamasını Tanzimat kadrolarının politikalarından olduğu öngördüğü için tüm bürokratik atılımlarını bu görüş çerçevesinde gerçekleştirmekteydi. Sultan II. Abdülhamit ilk önce merkezi yönetimi kendi eline almak ve devlette tek söz sahibi olmak istiyordu. Kararlarının tartışılmasını ve eleştirilmesini uygun bulmuyordu. Devlet bir yandan borçları ödeyemezken ve dört bir yanda savaş içindeyken ancak merkezi otorite tarafından yönetilebilirdi. Bu yüzden ilk işi yönetim merkezini Bab-ı Âli'nin elinden alarak Saraya taşımak oldu.⁴³

Sultan II. Abdülhamit devletin kötü gidişatının ana sebebinin mutlak hükümdar olan padişahın yönetimin dışında bırakılması olarak görüyordu. Önceden de bahsedildiği gibi Tanzimat kadroları ve merkezi yönetimin Bâb-ı Âli 'den yönetilmesi padişahın yetkilerinin azalmasına ve önemini yitirmesine sebep oluyordu. Sultan II. Abdülhamit bunu engellemek ve otoritesinin arttırmak için güçlü bir istihbarat ağı kurmakla işe başladı. Bu kurulan güçlü istihbarat ağı sayesinde kendine bağlı ve sadakatli devlet adamlarını kontrol altında tutarak

---

⁴¹ Çetinsaya, *a.g.m.*, s.359; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Arkadaş Yay., Ankara, 2018, ss.238-240.

⁴² Çetinsaya, *a.g.m.*, s.359.

⁴³ Vahdettin Engin, *Bir Devrin Son Sultani II. Abdülhamid*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2019, ss.72-73.

ve güçlü bir idari yapı oluşturacaktı.⁴⁴

Öncelikle Bâb-ı Âli'nin üstlendiği işler sebebiyle etkisiz hale getirilen saray bürokrasisine el attı. Devlet işlerinin yeniden saraya çekilmesiyle saray bürokratlarının sayısı yetersiz kalmıştı. Güvendiği kişileri görevlendirerek personel sayısını artırdı ve etkin bir bürokratik yapı oluşturdu. Her meseleyi işinin uzman gördüğü bürokratlarla görüşüp, fikirlerini aldı. Personelin işine daha sıkı sarılması için günlük yaşam standartları ve maaşları yükseltti. Rütbe ve nişan taltif ederek başarıya teşvik etti. Sultan, istihbarat haberleşme ve ulaşım gücüne çok önem verdiği için saraya muhabere merkezi kurdurdu. Böylece devletin yazışma ve görüşmeleri doğrudan saray tarafından yönetilmeye başladı. Hatta Sultan taşradaki sivil ve askeri idareciler ile birebir irtibat kurmak için şifreli hat oluşturdu. Muhabere elemanları artırılıp, yeni elemanların yetişmesi için de uğraş verildi.⁴⁵

Bürokrasideki en büyük engellerden biri de hiç şüphesiz liyakatsizlik dolayısıyla ve rüşvet, iltimas gibi düzen bozucu hareketlerin yaygınlaşmış olmasıydı. Osmanlı İmparatorluğu ve bürokrasisi hızla bozularak rüşvet ve adam kayırma gibi olayların gölgesinde kalmıştı. Özellikle 'beşik uleması' gibi ulemadan şahsiyetin çocuğunun da babasının yeteneklerine sahip olduğu düşüncesiyle gelişen anlayışın gereği çocuğun hiçbir eğitim almadan babasının mesleğinin yerine geçirilmesi gerektiği düşüncesi Osmanlı bürokrasisi ve liyakat sistemine büyük zarar vermektedir. Bu ve benzeri davranışların gölgesinde bozulan Osmanlı bürokrasisini için düzeltmek için radikal reformlar gerekmektedir. Ne var ki bürokrasi içinde kemikleşmiş kadrolar şahsi çıkarlarını devletin çıkarlarının önünde gördüklerinden dolayı her türlü iyileştirici girişimin karşısına çıkmaktaydı. XVIII. yüzyılda dört bir yandan imparatorluğa yönelen tehditler bertaraf edilene kadar yenilik karşıtları gerçekleştirilen düzenlemelere karşı çıkmamış söz konusu tehditler atlatılır atlatılmaz ise alışageldikleri ve kendilerine çıkar sağlayan eski düzene geri dönme yollarını aramışlardı. Bu koşullar altında Osmanlı İmparatorluğu kendi bürokratına söz geçiremez duruma gelmişti. Öyle ki payitahtta sarayın içerisinde dahi padişahın otoritesi tanınmaz hale gelmişti. Vakıf sistemi aracılığı ile önemli bir gelire sahip olan bürokratlar bu mali güçleri sayesinde asker üzerine de etkili olarak payitahttan başlayarak imparatorluğun genelinde huzursuzluklara yol açacak girişimlerde bulunmaktaydılar. Bu koşullar altında bürokrasiyi ihya edecek girişimlerin her iki unsuru birden hizaya getirerek merkezi otoriteyi

⁴⁴ Vahdettin Engin, *Asayiş Sultan II. Abdülhamid'in İç Güvenlik Politikası*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2020, ss.33-38.

⁴⁵ Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İstanbul, İletişim Yayınları, s.15-31,45-83, 65-191.

sağlamlaştırması gerektirmekteydi.⁴⁶

Bu bağlamda gidilen düzenlemelerin sonucunda devlet memurlarının sınav usulüne dayalı bir sistemle göreve başlamaları tayin, terfi, rütbe, derece, sınıf, cezalandırma, yemin gibi özlük haklarını kapsayan devlet memuriyet sistemi Batılı tarzda ki usullere göre düzenlenmişti. Bu yeni düzenleme sadece göreve yeni başlayanları değil hali hazırda çalışan devlet memurlarını da kapsamaktaydı. 1856 Islahat Fermanı Osmanlı bürokratik işleyişinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktaydı. Fermanın içeriğindeki maddeler sayesinde Osmanlı bürokrasisinde hem merkez hem de taşrada yer alan gayr-i Müslimlerin sayısının oldukça önemli bir oranda arttığı görülmektedir. Bu artışın temel sebebi gayr-i Müslimlere verilen haklardan ziyade devletin yabancı dil bilen memura olan ihtiyacıydı. Açılan memur okullarının verdiği yabancı dil eğitimi arzu edilen seviyeye ulaşamadığından Bab-ı Ali ihtiyaç duyduğu personel açığının önemli bir kısmını gayr-i Müslimlerden karşılama yoluna gitti. Sürecin başında yoğun olarak Rum kökenliler memurluğa tercih edilirken Yunanistan'ın bağımsızlığından sonra Rum memurlar gözden düşerek onların yerini sadık tebaa olarak anılan Ermeniler almaya başladı.⁴⁷

Osmanlı memur kadrolarında rüşvet, iltimas ve görevi kötüye kullanma gibi durumlarda Sultan II. Abdülhamit'in sürgün cezası politikası devreye girmektedir. Bu dönemde Şam, Midilli, Kıbrıs gibi muhitler sürgün bölgesi olarak ön plana çıkmakta yönetimde yanlış davranışlar sergileyen memurlar bu muhitlere sürgün edilmekteydi. Sürgüne gönderilenler arasında valiler, maliye ve maarif memurları, katipler ve eğitim maarifleri gibi üst düzey bürokratlar dahi bulunmaktaydı. Sultan II. Abdülhamit böylelikle muhalefet eden ve yönetim işleyişini aksatan memurları bu yolla cezalandırmaktaydı. Sürgün ile cezalandırılan memurlar sürgün sonrasında dahi takibata alınmış ve haklarında tutulan jurnaller Sultana iletilmiştir.⁴⁸

Sultan II. Abdülhamit kendisine sadık bir memur kadrosu oluşturarak imparatorluğun kurtuluşunu sağlayabileceğine inanmaktaydı. Geliştirdiği tüm politikalar belirli bir fikrin etrafında şekillenmekteydi. Onun ek amacı olarak imparatorluğun kötü gidişatını durdurmak ve modern bir Osmanlı toplumu inşa etmektir.

---

⁴⁶ Akyıldız, *a.g.e.*, s.15-31.

⁴⁷ Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, İstanbul, Eren Yayınları,1993 s. 52, 58.

⁴⁸ François Georgeon (Çev.Ali Berktaş), *Sultan Abdülhamid*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2006, s.182.

1.2. II. Abdülhamit Dönemi Taşrada İdari Yapı

Sultan II. Abdülhamit döneminde Osmanlı taşra idaresinde etkililerini günümüzde de dahi gösteren çok büyük değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönemi, 1864 ve 1871 tarihli Vilayet Nizamnamelerinin uygulamaya konulduğu ve Osmanlı taşra idaresinin şekillendiği bir dönem olarak adlandırılabilir. Sultan II. Abdülhamit zamanında Osmanlı taşrası, merkeze bağlı vilayetler, merkeze bağlı müstakil sancaklar, imtiyazlı eyaletler olmak üzere üç kısımdan oluşmaktaydı. 1877 yılında vilayetlerin bir kuruma bağlı olması sağlanmış ve Abdülhamit iktidarının ilk yıllarında Dahiliye Nezareti tekrar aktifleştirilerek tüm vilayet, sancak ve eyaletlerin buraya bağlanması sağlanmıştır. Dahiliye Nezaretine o dönemde bağlı olan yapı sayısı 30'du. Bunların 9'u Avrupa'da 2'si Akdeniz'de, 12'si Anadolu'da, 5'i Arap Yarımadasında, 1'i Afrika topraklarındaydı.⁴⁹

1864 Vilayet Nizamnamesi ile Osmanlı idari sisteminde eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilmiştir. Bu geçiş idari sistemde eskiye dair çoğu usulü değiştirmekte ve birçok yeniliği beraberinde getirmiştir. 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi, taşrada azalan merkezi otoriteyi arttırmak ve ülke genelinde merkeze bağlılığı sağlama amacı taşımaktaydı. Ardından gelen 1871 Nizamnamesi de bu ülküyü destekleyerek merkezi otoriteyi tüm ülkede hâkim kılmayı hedeflemekteydi. Bu Nizamnameler neticesinde memurların maaş ve görevlerinden, toprakların hangi sistemle kim tarafından yönetileceğine dair tüm ayrıntılar bulunmaktadır. Has, zeamet ve tımar gibi eski vergi usulleri kaldırılarak tüm gelir gider dengesi Umur-ı Maliye Nezâreti'ne bağlanmıştır. Bütün memurlara ortalama bir maaş verilecek memurlar ekonomik sıkıntıdan kurtulacak ve rüşvet önlenecekti. Çünkü memurlar padişah yakınlarının, ayan ve mültezimlerin ağır baskısı altındaydı. Uygulama, devletin hizmet için ücret ödeme sisteminde “aynilikten” “nakdiliğe” geçiş anlamına geliyordu. Ancak nakdi ödeme sistemi iktisadi gelişimle paralel olarak gelişmediği için iyi netice vermedi. Düzenlemeye rağmen memurlar ancak 1880 tarihli maaş karar namesi ile genel bir sınıflandırmaya tabi tutularak, derecelerine göre maaş almaya başladı.⁵⁰

Osmanlı merkezi yönetimi bürokratlar tarafından yönetilmekte bu etkin isimlerin desteğiyle idare ettirilirdi. Bürokrat sınıfı Osmanlı sisteminde başarı-ödül mekanizması ile çalışmaktaydı. Başarılı olan ve görevini özenle yerine getiren her bürokrata yüksek maaş ve pahalı hediyeler verilmekteydi. Bu durum öyle bir hal almıştı ki Osmanlı vatandaşları da bu

⁴⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi C:4*, TTK, Ankara, s.322.

⁵⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, C. III*, Ankara, TEK Yayınları, 1983 s.146.

sistemi göze alarak memurlara ve bürokratlara rüşvet vermekteydi. Bu sistemin önüne geçilmesi için yurt içinde bürokratlara hediye vb. şeylerin verilmesi yasaklandı. Bunlara harcanacak kaynak daha farklı yerlere gönderilerek bütçeye aktarıldı. Memurlar toplumun diğer iş sınıflarına göre bir üst kademedeydi. Maaşları ve görevlerinin verdiği nüfuza sahip bir hayat yaşamaktaydılar. Sultan Abdülhamit, bu dönemde memurları kendine bağlamak ve belirli bir düzen içinde yaşamlarını sağlamak için maaşlarını arttırmış bunun karşılığında da memurlardan tam sadakat beklenmişti.⁵¹

1871 Vilayet Nizamnamesi'ne göre vilayetler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar nahiyelere, nahiyeler ise köylere ayrılmıştı. Bu yapı Sultan II. Abdülhamit devrinde de kabul görerek bu uygulamaya devam edilmişti. Padişah yönetilecek vilayetlere valileri bizzat kendisi atamaktaydı. Atanacak valilerin güvenilir devlete sadık ve halk tarafından sevilen kişiler olması gerekmektedir. Sultan II. Abdülhamit liyakati ve sadakati önemseyerek valilerini bu çerçevede tayin etmişti.

1871 Nizamnamesi vilâyet merkezinde vâlinin yanı sıra görev yapacak diğer mülkî amirlerin görev ve sorumlulukları belirlemekteydi. Buna göre defterdar, mektupçu, umûr-ı ecnebiye müdürü, ziraat ve ticaret müdürü, tarik emini, defter-i hakanî müdürü, emlak ve nüfus müdürü, evkâf müdürü ve alay beyi valinin emrinde çalışacak üst düzey devlet memurlarıydı. Bu görevliler her yıl sonunda yapılan işleri bir raporla merkezî hükümete bildirmeleri gerekmektedir. Böylece, merkezi yönetim yapılan ve yapılması tasarlanan işlerin takip ve kontrolünü rasyonel bir şekilde planlayabilmekteydi.⁵²

Sancaklar valilerin önerdiği veya bizzat merkez tarafından atanan mutasarrıflar ile yönetimi sağlanacaktı. Kazalar da ise kaymakamlar görev yapmaktaydı. Nahiyeleri müdürler yönetmekte ve bu kişilerin köylerde tanınan ve sevilen kimseler olması hedeflenmekteydi. Köyler ise halk tarafından seçilen muhtarlar tarafından yönetilmeye devam edecekti.

Sultan II. Abdülhamit döneminde Mısır, Eflak Boğdan, Tunus, Romanya, Sırbistan, Karadağ gibi yerler her ne kadar imtiyazlı eyaletler gibi gösterilse de buralar kendi iç yönetimini bağımsız olarak oluşturmaktaydı. Sultan II. Abdülhamit döneminde de bu uygulamanın devam ettiği görülmektedir. Merkezden bu imtiyazlı eyaletlere karşı bir iç

---

⁵¹ Nadir Özbek, Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet 1876-1914, İletişim Yay., İstanbul, 2002, ss.117-130.

⁵² Mustafa Gençoğlu, 1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma, *Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE Dergisi* 2(1),2011: s.35.

müdahale veya bir idari yapı tanzim edilmemiştir. Bu imtiyazlı eyaletler sadece yılda bir kez Osmanlı yönetimine vergi vermekte ve kendi iç işlerinde bağımsız hareket etmeye devam etmekteydi. Bu Nizamname devlet hiyerarşisindeki her memur kendi üstündeki memura karşı sorumlu kılınmıştı. Bütün memurlar birbirinden sorumlu ve denetim mekanizması sürekli çalışılarak arada olan rüşvet, iltimas gibi konuların engellenmesi sağlanmaktaydı. 1871 Nizamnamesi 1913 yılında İttihat ve Terakki hükümetinin çıkaracağı yeni Nizamnameye kadar yürürlükte kalmıştı.

Sultan II. Abdülhamit dönemi taşradaki vilayet yönetimlerinde değişiklikler yapılmış ve Nizamnameler ile yeni kurallar getirilmiştir. 11 Ekim 1888 yılında yayınlanan ‘Kaza Kaymakamlarıyla Nahiye ve Tahrirat Müdürlerinin İntihap ve Tayinine Memur Komisyonunun Vazifesine Dair Nizamname’ bu Nizamname yapılan değişikliklere güzel bir örnektir. Bu Nizamname ile kaza merkezleri ve nahiyelerde belirlenecek olan kaymakam ve müdür seçimlerinin belirli kurallar çerçevesinde yapılması sağlanarak tayin edilecek kişilerin liyakat çerçevesinde belirlenmesi hedeflenmekteydi. Kaymakamların ve müdürlerin, kanun yönetmelik ve görevleri hakkında bilgili olmalarının yanında yöneticilerin Türkçe yazabilmeleri, adli sicillerinin temiz olmalarıyla beraber 25 yaşından büyük olmaları istenmekteydi.⁵³

II. Abdülhamit ülkenin her köşesinde eğitimin yaygınlaşması ve bununla beraber modern güçlü bir memur kadrosunun yetişmesi amacıyla yeni okullar, idadiler ve mektebler açtırtırmıştı. İlk kız mektebinin de bu dönemde açıldığını görülmektedir. Sultan II. Abdülhamit bunun yanında bütçesi olmayan ve ayakta kalmakta zorlanan okulları devlete bağlayarak devamını sağlamıştır. Mektebi Mülkiye, Mektebi Hukuk, Sanayi-i Nefise Mektebi, Hendese-i Mülkiye, Dârümuallimîn-i Âliye, Maliye Mektebi, Ticaret Mektebi, Halkalı Ziraat Mektebi Âlisi, deniz ticareti, orman ve maâdin, lisan, dilsiz ve âmâ mektepleriyle Dârümuallimât ve kız sanayi mektepleri, fen ve edebiyat fakültelerinden oluşan Dârülfünun hep Abdülhamit döneminde açılmıştır. Bu yüksek okullara öğrenci yetiştirmek üzere ilk ve orta öğretime de önem verilmiştir. Bilhassa Batılı tarzda ki ilk ve orta öğretim kurumları bu dönemde kurulmuştur. Sultan II. Abdülhamit bütün vilâyetlerde sancakların çoğunda rüştiyeler kurdurttu. Yalnız İstanbul’da altı adet idadi açtırtmıştı. İbtidai denilen ilk mektepleri köylere kadar yaygınlaştırmıştı. Rüştiyelerden itibaren yabancı dil

---

⁵³ Cenk Reyhan, Nizam Önen, *Mülkten Ülkeye Türkiye’de Taşra İdaresinin Dönüşümü (1839-1929)*, İletişim Yay., İstanbul, 2011, ss.280-281.

öğretimi mecburi tutulmuş birçok vilâyette dârümuallimînler ve hukuk mektepleri açtırmıştı.⁵⁴ Sultan II. Abdülhamit'in bürokrasideki durumu düzeltmek için yaptığı tüm ıslahatlar ve açtığı modern okulların cumhuriyetin temelini oluşturduğu söylenebilir. Tarık Zafer Tunaya'nın da ifade ettiği gibi 'Meşrutiyet Cumhuriyetin siyasi laboratuvarıdır.' cümlesi bu dönemin önemini açıkça belirtmektedir.⁵⁵

Sultan Abdülhamit döneminde ülkenin dört bir yanında kültür ve eğitim faaliyetleri artırılarak zirve dönemini yaşamıştı. Abdülhamit modern ve eğitilmiş bir neslin yetişmesini ve devlet kadrolarına yetenekli ve kültürlü insanların gelmesini istiyordu. Bu sebeple ülkedeki okur-yazar oranı hızla artmaya başlamış ve eğitilmiş insan sayısı hızlı bir şekilde yükselmiştir.

Muhlifleri tarafından ağır sansürcülük uygulandığı söylene de Sultan II. Abdülhamit yayın çalışmalarını sürekli destekleyerek yayınlanan kitap, dergi ve gazete sayısının artırılmasını sağlamıştı. Bununla beraber Sultan II. Abdülhamit devletin bekasına tehdit oluşturan yayınlara karşı sansür uygulamaktan da çekinmemiştir.⁵⁶ Sultan II. Abdülhamit'in önemli bir kültür faaliyeti de başta İstanbul olmak üzere ülkenin dört bir yanının fotoğraflarını çektirip bir albüm haline getirmesidir. Bu sayede önemli görsel bir malzemeyi miras bırakmıştır. Bu albüm tarihi kayıtlarda Yıldız Albümü olarak bilinmektedir.

Sultan II. Abdülhamit İmparatorluğun başına geçtiği ilk andan itibaren devletin askeri, mali ve siyasi bütün sahalardaki kötü gidişatının liyakatsiz ve kendi çıkarını devletin çıkarının önünde tutan bürokratlardan kaynaklandığını düşünmekteydi. Bu sebeple saltanatının başından itibaren güvenmediği devlet adamlarını görevden alarak yerlerine güvendiği kişileri tayin etmişti.

Sultan II. Abdülhamit devletin içinde bulunduğu zor koşullardan dolayı eleştiri yapılmasını uygun bulmayarak kendisine yapılan tüm eleştirileri reddetmişti. İnsanlara az güvenen Sultan II. Abdülhamit bu özelliğinden dolayı güçlü bir istihbarat teşkilatı kurmuştu. Bu istihbarat ağı sayesinde devletin önemli kademelerinde bulunan hemen hemen bütün devlet adamları hakkında kayıtlar tutularak sadakatleri takip edilmekteydi. Sultan II. Abdülhamit merkezi otoriteyi tamamen Bâb-ı Âli'nin elinden alarak Yıldız Sarayı'nda yani kendi elinde toplanmasını sağlamıştı. Bu özelliğinden dolayı da onun dönemi 'istibdat'

---

⁵⁴ Küçük, *a.g.m.*, ss.216-224; Engin, *a.g.e.*, ss.108-119.

⁵⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul,2016, s.27.

⁵⁶ Engin, *a.g.e.*, ss.171-173.

dönemi olarak anılmaktadır.⁵⁷

Sultan II. Abdülhamit döneminde basının sansürlenmesinin sebebi olarak Sultanın eleştirilere tahammül edemediği ileri sürülse de Avrupa basınının Osmanlı İmparatorluğuna güç kaybettiren karalama politikalarına engel olmak adına basının sansürlediğini ileri sürenlerde bulunmaktadır.

Ağır eleştiri ve muhalefet altında gelişen II. Abdülhamit saltanatı en nihayetinde ordu içinde hızla güçlenen ihtilalci genç subaylardan oluşan İttihat ve Terakki kadroları tarafından 1909 yılında tahttan indirilerek 32 yıllık hükümdarlığı sonlandırılmıştı. Sultan II. Abdülhamit uzun saltanatı boyunca ülkenin modernleşmesi, kültürel ve eğitim faaliyetlerinin gelişmesi için çaba sarf etmiş açtığı birçok kurumla pek çok geleneğin temelini atmıştır. Günümüz Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde hala devam eden birçok kurumun ve kuruluşun temelini atmıştır.

---

⁵⁷ Engin, *a.g.e*, ss.72-73.

2. BÖLÜM

2. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE AYDIN'DA İDARİ YAPI

Sultan II. Abdülhamit dönemi Aydın'ın durumuna bakıldığında şehrin hızlı bir gelişim ve büyüme yaşadığı görülmektedir. Şehrin artık tarihi ismi olan Güzelhisar'dan ziyade günümüzde ki adı olan Aydın ismiyle anıldığı görülmektedir. ⁵⁸

İdari anlamda ise II. Abdülhamit döneminde yayımlanan Aydın Vilayet Salnameleri'ne göre Aydın Vilayeti'nin beş sancağından biri olan Aydın Sancağı'nın kuzeyinde İzmir ve Saruhan Sancakları, güneyinde Manisa Sancağı ve batısında İzmir Sancağı ve Adalar Denizi bulunmaktadır. Aydın Sancağı'nın Nefs-i Aydın, Nazilli, Bozdoğan, Söke ve Çine olmak üzere beş kaza ve bu kazalara bağlı İğneabad, Sobuca, Karahayıt, Köşk, Kuyucak, Atça, Karacasu⁵⁹ Sultanhisar, Ilıca, Yenipazar, Arpaz, Amasya, Mandice, Balatçık, Şahme, Karpuzlu ve Mazon isimli 17 nahiyesi, 506 köyü ve 77 mahallesi bulunmaktadır. ⁶⁰

Modern belediyeçilik faaliyetlerinin gelişmekte olduğu ve belediyeçilik kuralları, sorumlulukları belirlenmesiyle birlikte belediye yapısının taşrada yaygınlaştığı görülüyordu. Aydın Sancağı ve ona bağlı kazaların 1878 yılı salnamesi ile birlikte belediye örgütlenmesi kurulduğunu ve belediyeçilik faaliyetleri başlamıştı. 1878 yılından itibaren Aydın'da modern anlamda kaldırım, aydınlatma, temizlik ve kanalizasyon hizmetleri gibi işler yapılmaya başlanılmıştı. Aydın Sancağı büyük yangınlar yaşamış ve itfaiye anlamında geri kaldığı görülmüş 1908'de çıkan büyük yangında birçok ev ve iş yeri yanmıştı. Dönemin mutasarrıfı Mehmet Ali Paşa tarafından para toplanarak son sistem bir tulumba satın alınmış ve büyük yangınların önüne geçilmeye çalışılmıştı. ⁶¹

Bu dönemde Aydın Sancağı ve ona bağlı kazalarda ekonomik olarak madencilik, hayvancılık, dokumacılık, tarım gibi faaliyetler görülmekteydi. Madencilik alanında en fazla Nazilli kazasında çıkan zımpara taşı bulunmakta olup Söke, Sultanhisar ve Nazilli'de bulunan linyit madenleri de bulunmaktaydı. Şehrin belirli kazaları ve nahiyelerinde bulunan kaplıcalar

⁵⁸ Abdullah Uğur, *Aydın Şehir Coğrafyası*, Aydın Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Aydın, 2018, s.76.

⁵⁹ Nazilli Kazasına bağlı olan Karacasu Nahiyesi H.1313/M.1895 senesinden itibaren kaza statüsüne yükseltilmiştir.

⁶⁰ H.1308 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, s.593.; İbrahim Câvid, Aydın Vilâyet Sâlnâmesi R.1307/H.1308, Haz. Murat Babuçoğlu, Cengiz Eroğlu, Abdülkerim Şahin, TTK Yay., Ankara, 2010, s.545.

⁶¹ Olcay Yapucu Pullukçuoğlu, 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Aydın Kenti Hakkında Bazı Gözlemler, *Tarihsel Süreçte Aydın*, Aydın Belediyesi Kültür Yay, Aydın, 2012, ss.190-191.

sayesinde iç turizm geliri de bulunmaktaydı.⁶²

2.1. Mutasarrıflık

1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri ile Osmanlı taşra idari yapısı vilayet-sancak-kaza-nahiye olarak belirlenmiştir. Vilayetler valiler tarafından yönetilirken sancaklar ise valiye bağlı olan mutasarrıflar tarafından yönetilmekteydi. Mutasarrıf kelime olarak ‘hakimiyeti elde tutan’ anlamına gelmektedir.⁶³Mutasarrıf vilayeti oluşturan en büyük idari bölüm olan sancağın başındaki yöneticidir. Mutasarrıflar Dahiliye Nezaretine bağlı olarak çalışmaktaydı fakat nezaret ile doğrudan iletişime geçemezlerdi. Mutasarrıf sancakta olan önemli sorunları vilayetin başı olan valiye bildirmek ve validen gelen cevaba göre hareket etmek durumundaydı. Maliye ile ilgili konular söz konusu olduğunda ise Maliye Nezareti ile birebir görüşme sağlanabilirdi. Sancak yıllıkları ve alınan vergiler konusunda aracısız olarak Maliye Nezareti ile görüşme sağlanırdı. Maliyeyi ilgilendiren konular dışında yöneticinin doğrudan hükümetle yazışma yapması uygun görülmemekteydi. Bu gibi yazışmalar ancak eyalet meclisi veya valiler aracılığı ile yapılabilirdi.⁶⁴

Mutasarrıfın yanında sancak yönetiminde görevli ve kendisine bağlı bir meclis bulunmaktaydı. Bu mecliste maarif, nafia, tahrirat ve mali işlerle görevli memurlar ve bunlara benzer şekilde bir idare meclisi bulunmaktaydı.⁶⁵ Mutasarrıf sancak yönetiminin asayişinden ve şehrin genel işleyişinden sorumluydu. Bunun yanında şehirde yaşayan dini cemaatlerin sorunları, şehrin yolları ve köprülerinin bakımı, sancakta görevli bulunan memurların atamaları ve vergilerin toplanması gibi önemli görevlerden de sorumluydu. Mutasarrıflar aynı zamanda Osmanlı merkez yönetimi tarafından savaşa çağrılabilirlerdi. Savaşa çağırıldıklarında himayelerinde bulunan askerler ile savaşa katılmakla yükümlüydüler. Meşrutiyet dönemi mutasarrıfın yönettiği sancaklara ‘mutasarrıflık’ denilirken Cumhuriyet kurulduktan sonra ise mutasarrıflıklar ‘vilayete’ dönüşmüş mutasarrıflar ismi da ‘vali’ adını almışlardır.⁶⁶

---

⁶² Yücel Yaman, Aydın, Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yay, İstanbul, C:2, s.996.

⁶³Tuncay Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay, Ankara,1988, s.37.; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1993, s.586.

⁶⁴ Çadırcı, a.g.e, s.236.

⁶⁵ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008, s.416.

⁶⁶ Baykara, a.g.e, s.37

Aydın Sancağı mutasarrıflarına baktığımızda ise gerek siyasi veya merkezi yönetimin takdiri neticesinde görev değişimleri az sayıda görülmektedir. Diğer kaza ve nahiyelerin yöneticilerine göre Aydın merkez sancağında görev değişiminin daha az yapıldığı gözlenmektedir. Aydın Sancağı'nda 1879-1908 yılları arasında yedi adet mutasarrıfın görev yaptığı görülmektedir. Bunlar arasında en uzun süre görev yapan mutasarrıf 9 yıl (1889-1898) yılları arasında görev yapan Ragıp Paşa'dır. Ragıp Paşa görev yaptığı H.1305/M.1889-H.1317/M.1889 yılları arasında 'Rumeli Beylerbeyliği' unvanı ile de anılmaktaydı.⁶⁷

Tablo 2.1. Aydın Sancağı Mutasarrıfları

Mutasarrıflar	Görev Süreleri
Mehmed İzzet Bey	1296-1297/1879-1880
Necib Paşa	1297-1300/1880-1885
Mehmed Necib Paşa	1300-1301/1885-1884
Ziver Paşa	1301-1302/1884-1885
Cemil Bey	1302-1304/1885-1887
Ragıp Paşa	1305-1317/1889-1898
Ahmed Şevki Bey Efendi	1319-1323/1901-1905
Mehmed Ali Paşa	1326--/1908- -

Aydın Sancağı merkezinde en büyük mülki idareci mutasarrıf iken kazalar da ise kaymakamlar görev yapmaktaydı.

2.2. Kaymakamlık

Kaymakam kelimesi sözlükte 'vekil, naib, birinin yerine geçen, yerini tutan' anlamına gelmektedir.⁶⁸ Kaymakamlık Osmanlı idare teşkilatında hem merkez yönetiminde hem de taşra yönetiminde görülmektedir. Merkez yönetiminde kaymakamlık görevi, sadrazamın veya beylerbeyinin makamını belirli bir sebepten geçici bir süreliğine bırakmak zorunda kaldığında sadrazamın yerine vekaleten geçen kişi olarak bilinmektedir. Padişahın payitahtı bir sebepten dolayı terk ettiği anlarda ise bu görevli İstanbul veya Asitane Kaymakamı adı ile bilinirken eğer padişah İstanbul da ise Rikab Kaymakamı veya Kaymakam Paşa olarak anılırdı.⁶⁹

Kaymakamlık unvanı, Tanzimat ile birlikte merkezden ziyade taşranın en büyük mülki amirini tanımlamaktaydı. 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri ile birlikte Osmanlı

⁶⁷ 1317 Aydın Vilayet Salnamesi s.240.

⁶⁸ Yücel Özkaya, Kaymakam, *DİA*, Ankara, 2002, C:25, s.84.

⁶⁹ Özkaya, a.g.m, s.84

İmparatorluğunun taşra idare sistemi Vilayet-Sancak-Kaza-Nahiye olarak belirlendikten sonra kaymakam, kazaların yöneticisi sıfatına erişmiş ve sancağın yöneticisi olan mutasarrıfın vekili olarak tanımlanmıştır. Tanzimat'tan önce taşradaki yöneticilerinin yani ayanların halk üzerinde bir baskı yönetimi oluşturdukları ve bu yolla da kendilerine haksız kazanç kapıları sağladıkları bilinmektedir. Tanzimat ile birlikte bu durum engellenmeye çalışılmış bundan dolayı da taşrada ayanların yerine merkez tarafından atanan liyakat sahibi kişilerin getirilmesi sağlanmıştır. Kaymakamlık görevinde bulunan kişiler bizzat Dahiliye Nezareti tarafından atanır ve özlük hakları gibi konular bu nezarete bağlıydı.⁷⁰ Bu memurlar anonim taşra teşkilatı mensupları içinden atanan profesyonel bir memur olarak bilinmektedir.⁷¹ Kaymakam kazayı yönetirken önemli konuları valiye danışmak ve ona bildirmekle yükümlüydü. Bağımsız olarak hareket alanı çok sınırlıydı. Kaymakamlar Osmanlı merkez yönetimi ile birebir iletişime geçemez ve haberleşemezlerdi. Bu haberleşme ancak sancak yöneticisi olan mutasarrıf tarafından sağlanmaktaydı.

Aydın Vilayet salnamelerine bakıldığında kaza idaresinin başında kaymakam bulunmakta olup, kaza idare meclislerinde ise müftü, naib, tahrirat müdürü, mal müdürü ve kendisine bağlı bir kâtip görev almaktadır. Kaymakam aynı zamanda kazayı kendisinin başkanlık ettiği bir idare meclisi tarafından yönetmekteydi. Ayrıca kaza idare meclisinde görevli bu memurların yanı sıra halk arasından seçilmiş kişilerde temsilen bu mecliste yer almaktaydı. Haftanın belirli günlerinde toplanan kaza idare meclisinde, kazanın yönetimi, maliyesi, eğitimi ve belediye hizmetleri gibi sorunları görüşüp kararlaştırırlardı. Bu meclis aynı zamanda şeriat davaları dışında kalan hukuki davaları da çözmekle görevliydi.⁷² Kaymakam ve meclis, şehrin asayışı ve güvenliğinden birinci derecede sorumluydu. Cinayet, yol kesme, gasp gibi olaylarda müdahale edip olayları çözmekle yükümlüydü.

Aydın Vilayet Salnamelerine göre Aydın Sancağı, H.1312/M.1894 yılına kadar Bozdoğan, Nazilli, Çine, Söke olmak üzere dört kazadan oluşmakta iken, H.1313/M.1895 yılından itibaren Karacasu Nahiyesinin kazaya dönüştürülmesiyle birlikte Aydın Sancağı'nda kaza sayısı 5'e çıkmıştır.⁷³ Bu kazalar Bozdoğan, Nazilli, Söke, Çine ve Karacasu kazalarıdır. Aydın Vilayet salnamelerinde kazalardaki görev değişimlerinin sıkça yapıldığı görülmektedir. Ortak bir durum olarak söylenebilir ki kazalarda görev yapan kaymakamların

---

⁷⁰ Çadırcı, *a.g.e.*, s.236.

⁷¹ Abdülhamid Kırmızı, *Abdülhamid'in Valileri Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908*, Klasik Yay., İstanbul, 2016, s.31.

⁷² Çadırcı, *a.g.e.*, s.236.

⁷³ H. 1313 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, s.309.; BOA, DH.MKT,14616.

görev süreleri çok uzun değildi. Kaymakam değişikliklerinin bazı kazalarda sıkça yapıldığı görülmektedir. Bu duruma kazalar bazında örnek verecek olursak kazalarda en uzun süre görev yapan kaymakamlar; Bozdoğan Kazası'nda Hacı Mehmed Raşid Efendi 8 yıl, Nazilli Kazası'nda Ali Galib Bey 11 yıl, Söke Kazası'nda Muharrem Bey 9 yıl, Çine Kazası'nda Ferid Bey 5 yıl, Karacasu Kazası'nda ise Mustafa Tevfik Bey 5 yıl görev yapmış olarak görülmektedir.

2.2.1. Bozdoğan Kazası Kaymakamları ve Görev Süreleri

Bozdoğan Aydın iline bağlı bir kaza olup merkezin kuzey-batısında bulunmaktadır. Batısında Madranbaba dağı, doğusunda Karıncalı dağı, kuzeyinde Menderes ovası, güneyinde Koriş dağı ve Babadağ bulunmaktadır. Merkezi 57 derece 39 dakika arz-ı şimali 26 derece 3 dakika tül-i şarkide bulunmaktaydı.⁷⁴ Bozdoğan Akçayın güney ve kuzey bölgelerinden kesmesinden dolayı iki tarafı da zengin bir ovaya sahiptir. İlçe merkezi Madranbaba dağı eteklerine kurulmuştur. Yenipazar, Nazilli, Karacasu, Çine ve Denizli, Muğla illeri ile sınırları keşismektedir. Lehçe-i Osmani'de Bozdoğan Aydın'da Bozdoğan ma Arpaz ve Amasya ve Yenişehir ve Karasu kasabasının merkezi bir kazadır olarak geçmektedir.⁷⁵ Yenipazar o dönemlerde Bozdoğan'a bağlı bir nahiyedir. Bozdoğan'a bağlı 55 mahalle ve 57 karye bulunmaktaydı.⁷⁶

H.1302-1326 Aydın Vilayet salnamelerine göre Bozdoğan kazasında toplam 5 kaymakam görev almıştır. En uzun süre görevde kalan kaymakam H.1302-1311 yılları arasında görev yapan Hacı Mehmed Raşif Efendi'dir.

Tablo 2.2. Bozdoğan Kazası Kaymakamları

Kaymakamlar	Görev Süreleri
Hacı Mehmed Raşid Efendi	1302-1311/1885-1893
Mahmud Münib Bey	1311-1313/1893-1895
Mehmed Sadık Bey	1313-1319/1895-1901
Hasan Tahsin Bey	1319-1326/1901-1908
Mehmed Sadık Bey	1326--/1908- -

⁷⁴ Cihan Özgün, *Aydın Vilayet Salnameleri'nde Bozdoğan'ın Sosyal ve Ekonomik Hayatı*, Bozdoğan Belediyesi Kültürü Yay., Bozdoğan C:1, s.369.

⁷⁵ Sabri Sürgevil, *Bozdoğan (1919-1923)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir, 1999, s.7.

⁷⁶ Cihan Özgün, a.g.m, s.369.

2.2.2. Nazilli Kazası Kaymakamları ve Görev Süreleri

Nazilli kazası kuzeyden Alaşehir ve Ödemiş doğudan Buldan ve Sarayköy güneyden Tavas ve Bozdoğan kazası batıdan ise Aydın Sancağı ile komşudur. Nazilli'ye bağlı Atça, Sultanhisar, Kuyucak, Karacasu nahiyeleri bulunmaktadır. Nazilli kazası toplam 2049 km²'den oluşmaktadır.⁷⁷ Nazilli kazasına bağlı iki nahiye bulunmaktadır. Bunlar Atça ve Sultanhisar nahiyeleridir.

Aydın Vilayet salnamelerine göre, H.1302-H.1326 yılları arasında Nazilli'de görev yapan kaymakam sayısı dört kişidir. H.1315-H.1326 yılları arasında görev alan Ali Galib Bey kazanın en uzun süre görev yapmış kaymakamı olarak kayıtlarda geçmektedir.

Tablo 2.3. Nazilli Kazası Kaymakamları

Kaymakamlar	Görev Süreleri
Cemal Bey (Salise M 5)	1302-1313/1885-1895
İsmail Hakkı Bey (Mütemeyyiz)	1313-1315/1895-1897
Ali Galib Bey (Mütemeyyiz 4 A)	1315-1326/1897-1908
Mehmed Tefik Bey (Saniyye Mekteb-i Mülkiye-i Şahanelden Mezun)	1326--/1908- -

2.2.3. Söke Kazası Kaymakamları ve Görev Süreleri

Aydın Sancağı'nın batısında bulunan Söke kazasının batısında Ege Denizi, doğusunda Koçarlı, kuzeydoğusunda Germencik, güneyinde ise Muğla yer almaktadır. Bu dönemde Söke kazasının Balat ve Mandice adında iki nahiyesi bulunmakta ve bu nahiyelere bağlı 55 köy bulunmaktadır.⁷⁸

Aydın Vilayet salnamelerine göre Söke Kazası'nda toplam sekiz kaymakam görev yapmıştır. Diğer kaymakamlara istinaden H.1312-H.1315 yılları arasında görev yapan Kaymakam Ali Galib Bey iki kez göreve getirilmiş ve unvanı üçüncü rütbeden ikinci rütbeye yükselmiştir. Kazanın en uzun süre görev yapan kaymakamı H.1317-H.1326 yılları arasında kaymakam olan Muharrem Bey'dir.

⁷⁷ Yavuz Akbaş, *Salnamelerde Nazilli Kazası*, Berikan Yay., Ankara, 2016, s.4.

⁷⁸ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Söke, *Birinci Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu*, Söke,2001, s.39.

Tablo 2.4. Söke Kazası Kaymakamları

Kaymakamlar	Görev Süreleri
Cemal Efendi (Salise)	1302-1302/1885-1886
Mahmud Münib Bey	1308-1311/1891-1893
Galib Bey (Salise)	1311-1312/1893-1894
Ali Galib Bey (Salise)	1312-1314/1894-1896
Ali Galib Bey (Saniyye)	1314-1315/1896-1897
Mehmed Şevki Bey	1315-1317/1897-1899
Muharrem Bey (Saniyye M 4)	1317-1326/1899-1908
Ali Bey (Evvel-i Saniyye Seniyye Madalyası M 5 A 4)	1326- /1908- -

2.2.4. Çine Kazası Kaymakamları ve Görev Süreleri

Çine Kazası Aydın merkez Sancağı'nın güneyinde bulunmakta olup merkeze uzaklığı 37 km'dir. Kuzeydoğusunda Yenipazar, doğusunda Bozdoğan, batısında Karpuzlu, kuzey batısında ise Koçarlı ilçeleri bulunmaktadır. Kazanın güneyinin ise Muğla ile hududu vardır. 19.yüzyıl ortalarında Çine Kazasına bağlı 21 köy bulunmaktaydı. Bu köyler Ancin, Camızağızlı, Sarızade, Kayataş, Araphisarı, Hacılebbeleni, Sarı, Nazariye, Yağcılar, Karagollar, Kargı, Kırkışık, Kayar, Seferler, Abdülfakih, Tatarmemişler, Umur, Kurtderesi, Kahraman, Çaltı, Elderesi' dir. Günümüzde köylerin isimlerinin bazıları değişse de büyük çoğunluğu hala aynı isimle anılmaktadır.⁷⁹ 1326 yılı Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre, Çine nüfusu toplam 27237 olarak geçmektedir. Bunların 542'si Rum, 25'i ise Musevi'dir.⁸⁰

Aydın vilayet salnamelerine göre, H.1302/M1908-1885 H.1326/M.1908 yılları arasında Çine kazasında toplam 9 kaymakam görev yapmıştır. En uzun süre görevde kalan kaymakam H.1304/M.1886-H.1312/M.1895 yılları arasında görev yapmış Hüsnü Bey'dir.⁸¹

⁷⁹ Sürgevil (vd., 2010:30).

⁸⁰ Lütfi Budak, *XIX. Yüzyıl Ortalarında Çine Kazası*, Aydın Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Aydın, 2018, s.3.

⁸¹ 1304 Aydın Vilayet Salnamesi s.337;1312 Aydın Vilayet Salnamesi s.330.

Tablo 2.5. Çine Kazası Kaymakamları

Kaymakamlar	Görev Süreleri
Hüsnü Bey	1302-1303/1885-1886
Hasan Efendi	1303-1304/1886-1888
Hüsnü Bey	1304-1313/1888-1895
Mehmed Hüsnü Bey	1313-1316/1895-1898
Muharrem Bey	1316-1317/1898-1899
Mehmed Şevki Efendi	1317-1320/1899-1902
Ferid Efendi	1320-1321/1902-1903
Ferid Bey (Rabia)	1321-1326/1903-1908
Hafız Mehmed Sadık Efendi (Rabia)	1326--/1908- -

2.2.5. Karacasu Kazası Kaymakamları ve Görev Süreleri

Karacasu Kazası Karıncalı Dağları'nın kuzeydoğusunda Aydın merkez sancağının ise güneydoğusunda yer almaktadır. Kuzeyinde Menderes ovası bulunmakta olup etrafı dağlarla çevrilidir. Karacasu kazasının yüzölçümü 781 km² olup kendisine ait birçok yaylası bulunmaktadır. Aydın merkezine 90 km uzakta olup doğusunda Denizli-Babadağ, batısında Aydın-Bozdoğan, kuzeyinde Aydın-Kuyucak, güneyinde ise Denizli-Tavas bulunmaktadır. Karacasu engebeli ve dağlık bir arazi üstünde 40 km uzunluğundaki vadide kurulmuştur. Karacasu'nun denizden yüksekliği 580 metre olup merkez nahiye 37 derece 41 dakika arz-ı şimali, 26 derece 13 dakika tuli şarkide bulunmaktadır.⁸²19.yüzyıl temettuat defterlerine göre, Karacasu 16 mahalle ve köyden oluşmaktaydı. H.1313 yılı salnamesinde Karacasu'ya bağlı sekiz mahalle bulunuyordu. Nüfus olarak Müslüman vatandaşlar dışında gayr-i müslim kimse bulunmamaktadır. Nüfusun o zamanlar 9650 civarında olduğu bilinmektedir.^{83 84}

Aydın vilayet salnamelerine göre, Karacasu Kazası H.1302-H.1313 yılları arasında nahiye statüsünde görünmektedir. H.1313 salnamesinde nahiyeden kaza statüsüne geçildiği görülmektedir. H.1313-H.1326 yılları arasında toplam 4 kaymakam görev yapmıştır. En uzun süre görev yapmış kaymakam H.1313-H.1321 yılları arasında sekiz yıllık süre ile Ali Sabri Efendi'dir.

⁸² Mehmet Başaran, *Tanzimat Dönemi Nüfus Sayımlarında Karacasu Kazası*, Kriter Yay., İstanbul, 2021, ss.3-7.

⁸³ Mehmet Başaran, 19.Yüzyılda Karacasu (Temettuat Defterleri ve Salnameler Kapsamında, *İzmir Karacasu Geliştirme ve Eğitim Vakfı Yay. No:2*, ss.15-16.

⁸⁴ Sürgevil (vd., 2010:52).

Tablo 2.6. Karacasu Kazası Kaymakamları

Kaymakamlar	Görev Süreleri
Mustafa Tevfik Bey	1313-1319/1895-1901
Ali Sabri Efendi	1313-1321/1895-1903
Halid Bey	1321-1326/1903-1908
Abdullah Hulusi Bey (Salise Gümüş Girid Madalyası)	1326-/1908--

2.3. Nahiye Müdürleri

Nahiyeler, Tanzimat dönemine kadar kadılar tarafından yönetilmekteydi. Tanzimat'ın az öncesinde merkezi idarede yaşanan yönetim zafiyetleri neticesinde birçok kadının usulsüz hareketlere tevessül ettiği ve liyakatsiz birçok görevliyi himayeleri altına almaya başlamaları taşrada idari sorunlara yol açmıştı. Tanzimat sonrasında 1864 Vilayet Nizamnamesi ile nahiyelerin adı belirlense de yönetim anlamında nasıl bir yapı olacağı belirlenmemişti. 1871 Vilayet Nizamnamesi ile nahiyelerin ayrı bir statüye kavuşması tamamlanmış ve yönetim anlamında Nizamname içinde ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. Nizamnameye göre nahiyeler müdürler tarafından yönetilecekti. Müdürler halk içinden, 25 yaşını geçmiş ve okuma yazma bilen bir Osmanlı vatandaşı olmak zorundaydı.⁸⁵ Seçilen müdür önce vali tarafından kabul görüp daha sonra da Dahiliye Nezareti tarafından onaylanarak göreve başlayabilecekti. Nahiye müdürleri hiyerarşik olarak valiye bağlı konumda idi. Önemli konular ve önemli atamalar valinin onayından geçmek zorundaydı. Nahiye müdürleri maliye ve asayiş konularında hükümetin taşrada ki vekilleri konumunda görev yapmaktaydılar.

Nahiye müdürünün başlıca görevi vergi toplanıldığında hükümet memurlarına yardımcı olmak ve asayişin bozulduğu durumlarda gerekli makamlara başvurarak nahiyenin güvenliğini sağlamaktı. Nahiye müdürleri adli veya hukuki işlere karışamazken unvan olarak kendinden aşağıda olan köy muhtarları ve ihtiyar heyetlerine de bir müdahalede bulunamazdı.⁸⁶

1871 Vilayet Nizamnamesi ile Nahiyelerde 'Nahiye Meclisi' adı altında meclis kurulmuştur. Bu meclisin başlıca görevi nahiyede bulunan köyler ve onların tüm problemleri ile ilgilenmektir. Bu problemler arasında bayındırlık sorunları, köy yolları, hayvanların

⁸⁵ Ortaylı, *a.g.e.*, s.432.

⁸⁶ Muatafa Gençoğlu, 1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2(1)*: s.45.

çoğaltılması ve korunması, köylere maddi ve nakdi yardımlar gibi sorunlar bulunmaktadır. Meclis valinin izni ile yılda dört kez toplanabilmekteydi. Meclisin üyeleri köylerden seçilmiş olan muhtarlardır. Meclislerin aldığı kararlar kaza kaymakamları tarafından onaylandığı sürece uygulanmaktaydı.

Aydın vilayet salnamelerine göre Aydın'da kazalara bağlı olarak 9 nahiyeye bulunduğu görülmektedir. Bu nahiyeler sırasıyla Atça, Sobuca, Yenipazar, Karahayıt, Karacasu, İğnebad, Köşk, Kuyucak ve Sultanhisar nahiyeleridir.

2.3.1. Atça Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri

Atça Nahiyesi, 1864 Vilayet Nizamnamesi'ne kadar Aydın topraklarında köy olarak bilinmektedir. 1864 Nizamnamesi ile Nazilli Kazası'na bağlı bir nahiyeye şeklini almıştır. Atça, Aydın dağları ve Büyük Menderes Nehri arasında kurulmuştur. Doğusunda Nazilli Kazası batısında Sultanhisar güneyinde Yenipazar Nahiyesi bulunmaktadır.⁸⁷

Aydın Vilayet salnamelerine göre H.1302-H.1326 yılları arasında Atça Nahiyesi'nde toplam 12 müdür görev yapmıştır. Vilayet salnamelerine ve Aydın merkez sancağına bağlı diğer nahiyelere göre en çok müdür değişiminin Atça'da olduğu görülmektedir. Nahiyede en uzun süre görev alan isim H.1319-H.1323 yılları arasında dört yıl ile Hüseyin Azmi Efendi'dir.

Tablo 2.7. Atça Nahiyesi Müdürleri

Müdürler	Görev Süreleri
Osman Bey	1302-1304/1885-1888
Hafız Azmi Efendi	1304-1306/1888-1890
Remzi Efendi	1306-1308/1890-1891
Ömer Remzi Efendi	1308-1311/1891-1893
İbrahim Edhem Efendi (Müdür Vekili)	1311-1312/1893-1894
Osman Nuri Efendi	1312-1314/1894-1896
Nuri Efendi	1314-1316/1896-1898
Mehmed Nuri Efendi	1316-1317/1898-1899
Mehmed Şevki Efendi	1317-1319/1899-1901
Hüseyin Azmi Efendi	1319-1323/1901-1905
Şükrü Efendi	1323-1326/1905-1908
Mehmed Murad Efendi	1326-/1908--

⁸⁷ Kenan Kıvrak, *Tarihin Işığında Atça*, Öğretmenim Dergisi Yay., İstanbul,2020, s.77.

2.3.2. Sobuca Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri

Günümüzde Koçarlı'ya bağlı bir köy olarak bilinen Sobuca'nın 19.yüzyılın ilk yarısında bir merkez nahiyeye olduğu bilinmektedir. O dönemde Koçarlı'nın Sobuca'ya bağlı bir köy olduğu da bilinmekle beraber yıllar sonra yapılacak olan İzmir-Aydın demiryolu ve bu demiryolu için bir istasyon inşasının Sobuca'ya uzak bir yerde kurulmasıyla Sobuca merkez önemini kaybedip göç vermeye başlamıştır. Zamanla nüfusun azalması ve Pazar alanını kaybetmesiyle birlikte idari açıdan Koçarlı'ya bağlı bir köy haline dönüşmüştür.⁸⁸

Aydın vilayet salnamelerine göre, Sobuca'da H.1302-H.1326 yılları arasında toplam dört müdür görev almıştır. En uzun süre görevde olan ismin H.1306-H.1321 yılları arasında 12 yıl görev yapan Ali Galib Efendi olduğu bilinmektedir.

Tablo 2.8. Sobuca Nahiyesi Müdürleri

Müdürler	Görev Süreleri
Mehmed Şevki Efendi	1302-1306/1885-1891
Ali Galib Efendi	1306-1321/1891-1903
Refet	1321-1323/1903-1905
Mehmed Necib Efendi	1323-1326/1905-1908

2.3.3. Yenipazar Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri

Aydın vilayet salnamelerine göre, Yenipazar Nahiyesi 37 derece 47 dakika kuzey enlemde ve 25 derece 55 dakika doğu boylamında bulunmaktadır. Yenipazar Nahiyesi Aydın merkez sancağının güneydoğusunda bulunup merkeze uzaklığı 42 km olarak bilinmektedir. Yenipazar Nahiyesi Madranbaba Dağı ile Menderes vadisi kesiştiği noktaya kurulduğu bilinmektedir.⁸⁹ Tarihine baktığımızda bu bölgenin ilk yerleşim yeri 'Donduran' olarak bilinmekte olup ünlü Seyahatname'nin yazarı Evliya Çelebi'nin bu bölgeden geçtiği bilinmektedir. Evliya Çelebi Yenipazar yöresinde bulunan Donduran'a gelip şunları aktarmıştır: *Üzüm pekmezi, Ayntab pekmezi gibi donduğu için "Donuduran" derler. Kutular ile pekmezi gayet meşhurdur. Ve Aydın Sancağı toprağında hâstır ve 150 akçe kazadır. Yeniçeri serdari vardır, ama kethüdayeri yoktur. 100 hanesi, 1 camii ve pek çok mescitleri vardır. Ama hanı, hamamı ve çarşı pazarı yoktur. Ancak büyük hafta pazarı olur. Bunun da*

⁸⁸ Sürgevil (vd., 2010: ss.66-67).

⁸⁹ Aysun Sarıbey Haykıran, Mehmet Başaran, *19. Yüzyıl Osmanlı Belgelerinde Yenipazar*, Yenipazar Belediyesi Kültür Yay., 2015, s.

bağı bahçesi cihanı süslemiştir. Kadısı, Nazilli kadısı naiptir ki ona arpalık olarak verilmiştir.⁹⁰

Aydın vilayet salnamelerine göre, H.1302-H.1326 yılları arasında nahiye de toplam olarak dokuz müdür görev almıştır. En uzun süre görev alan müdür H.1320-H.1326 yılları arasında altı yıl görev yapan Abdulgaffar Efendi'dir.

Tablo 2.9. Yenipazar Nahiyesi Müdürleri

Müdürler	Görev Süreleri
Ali Besim Efendi	1302-1306/1885-1890
Ali Galib Efendi	1306-1308/1890-1891
Osman Nuri Efendi	1308-1312/1891-1894
Süleyman Efendi	1312-1315/1894-1897
Ali Rıza Efendi	1315-1316/1897-1898
Rıza Efendi	1316-1317/1898-1899
İsmail Hakkı Efendi	1317-1320/1899-1902
Abdulgaffar Efendi	1320-1326/1902-1908
İhsan Efendi	1326--/1908--

2.3.4. Karahayıt Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri

Karahayıt Aydın Sancağı'na bağlı bir nahiye olup batısında Aydın, doğusunda Yenipazar, güneyinde Çine, kuzeyinde ise Köşk bulunmaktadır. Aydın vilayet salnamelerine göre, H.1302-H.1326 yılları arasında Karahayıt Nahiyesi'nde toplam altı kişi müdürlük yapmıştır. Bunlar arasında en uzun süre görevde kalan isim H.1311-H.1320 yılları arasında müdürlük yapan Ahmed Lütfü Efendi'dir.

Tablo 2.10. Karahayıt Nahiyesi Müdürleri

	Görev Süreleri
Ömer Remzi Efendi	1302-1305/1885-1889
Hüseyin Efendi	H.1305-1306/1889-1890
Midhat Efendi	1306-1308/1890-1891
Mehmed Lütfü Efendi	1308-1311/1891-1893
Ahmed Lütfü Efendi	1311-1320/1893-1902
Servet Efendi	1320-1326/1902-1908

Tablo: Karahayıt Nahiyesi müdürleri ve görev süreleri.

⁹⁰ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Yapı Kredi Yay, İstanbul, 2011, c.9, s.201.

2.3.5. Karacasu Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri

Aydın vilayet salnamelerine göre, H.1302-H.1313 yıllarına kadar Karacasu'nun nahiyeye statüsünde olduğu bilinmektedir. H.1313-H.1326 yıllarına ait salnamelere göre Karacasu nahiyeye statüsünden kaza statüsüne geçiş yapmıştır. H.1302-H.1313 yılları arasında nahiyede toplam üç müdür görev almış ve en uzun süre görevde kalan isim H.1302-H.1311 yılları arasında müdürlük yapan Refet Bey'dir.

Tablo 2.11. Karacasu Nahiyesi Müdürleri

Müdürler	Görev Süreleri
Refet Bey	1302-1311/1885-1893
İbrahim Edhem Efendi	1311-1312/1893-1894
Ahmed Nuri Efendi	1312-1313/1894-1895

2.3.6. İğneabad Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri

İğneabad Nahiyesi günümüzde Germencik ismiyle bilinmektedir. Bu yerin adı Osmanlı kroniklerinde ve haritalarda çoğu zaman değişmiştir. Germiyancık, Değirmencik adıyla da anılan İğneabad H.1302-H.1326 Aydın vilayet salnamelerinde 'İğneabad' ismiyle geçmektedir.⁹¹ Batısında Kuşadası, güneyinde Muğla, doğusunda İncirliova, kuzeyinde ise Tire bulunmaktadır.

Aydın vilayet salnamelerine göre İğneabad Nahiyesi'nde H.1302-H.1326 yılları arasında toplam dokuz müdür görev almıştır. Bunlar arasında en uzun süre görev yapan isim H.1304-H.1315 yılları arasında müdürlük yapan İsmail Hakkı Efendi'dir.

⁹¹ Mustafa Mesut Özekmekçi ve Mehmet Sait Korkmaz, Aydın Germencik İsmine Dair, *Asia Minor Studies International Journal Of Social Sciences*, C.VI, S:11,2018, s.146.

Tablo 2.12. İğneabad Nahiyesi Müdürleri

Müdürler	Görev Süreleri
Mehmed Efendi	1302-1303/1885-1886
Hasan Rıza Efendi	1303-1304/1886-1888
İsmail Hakkı Efendi	1304-1315/1888-1897
Salim Efendi	1315-1316/1897-1898
Ali Rıza Efendi	1316-1317/1898-1899
Memduh Bey (Salise)	1317-1319/1899-1901
Ali Rıza Efendi	1319-1320/1901-1902
Salim Efendi (Salise)	1320-1326/1902-1908
Mehmed Salim Efendi (Salise)	1326--/1908--

Tablo: İğneabad Nahiyesi müdürleri ve görev süreleri.

2.3.7. Köşk Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri

Köşk Nahiyesi'nin doğusunda Sultanhisar, batısında Aydın merkezi, güneyinde Çine, kuzeyinde ise Ödemiş bulunmaktadır. Nahiyenin Aydın merkez sancağına uzaklığı 18 km'dir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde üç gün boyunca Köşk'de konakladığından bahsedip şunları aktarmaktadır; *Nice yüz akarsular kenarında Havarnak köşklerine benzer köşkler olduğundan halk arasında Köşk şehri derler. Aydın Sancağında paşa hâssı ve 150 akçe şerif kazadır ve nahiyesi 40 adet köydür. Ancak 299 kiremitli ve toprak örtülü hanelerdir. 1 camii, mescidi, 1 hanı ve 10 kadar dükkânı vardır. Kethüdayeri yoktur, ama serdarı vardır. Bağı bahçesi cihanı süslemiştir. Bütün evlerinin yüzleri kibleye bakmaktadır.*⁹²

Aydın Vilayet salnamelerine göre Köşk Nahiyesi'nde H.1302-H.1326 yılları arasında toplam yedi müdür görev yapmıştır. H.1311-H.1319 salnamelerine göre en uzun süre görev yapan müdür sekiz yıl ile Hafız Azmi Efendi'dir.

⁹² Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Yapı Kredi Yay, İstanbul, 2011, c.9, s.200

Tablo 2.13. Köşk Nahiyesi Müdürleri

Müdürler	Görev Süreleri
Mehmed Efendi	1302-1303/1885-1886
Osman Nuri Efendi	1303-1305/1886-1889
Süleyman Halid Efendi	1305-1311/1889-1893
Hafız Azmi Efendi	1311-1319/1893-1901
İrfan Efendi (Salise)	1319-1320/1901-1902
Hüseyin Azmi Efendi	1320-1326/1902-1908
Hüseyin Hüsnü Efendi	1326--/1908--

2.3.8. Kuyucak Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri

Kuyucak Nahiyesi doğusunda Denizli Buldan-Sarayköy, batısında Nazilli, kuzeyinde Sarıgöl, güneyinde ise Karacasu ile sınırı bulunmaktadır. 19.yüzyılda Kuyucak'a bağlı 10 mahalle bulunmaktaydı. Bunlar; Aydınzade, Evsat, Dere bucak, Feslek, Gencelli, Gireniz, Kızıldere, Pir Ahmet, Sadık Hoca, Suculu olarak bilinmektedir. Temettuat defterlerine göre Kuyucak nüfusu 1844-1845 yılları arasında 666 hane ve 3330 nüfusa sahiptir.⁹³ Aydın vilayet salnamelerine göre, Kuyucak Nahiyesi'nde H.1302-H.1326 yılları arasında toplam 10 müdür görev yapmıştır. Diğer nahiyelere göre Kuyucak'ta müdür değişimi çok daha hızlıdır. En uzun süre görevde kalan isim H.1320-H.1326 yılları arasında altı yıl görev yapan Refet Efendi'dir.

Tablo 2.14. Kuyucak Nahiyesi Müdürleri

Müdürler	Görev Süreleri
Mehmed Şükrü Efendi	1302-1303/1885-1886
Rüşdi Bey	1303-1305/1886-1889
Midhat Bey	1305-1306/1889-1890
Hacı Osman Efendi	1306-1311/1890-1893
Mehmed Galib Efendi	1311-1313/1893-1895
Rıfat Bey (Müdür Vekili)	1313-1316/1895-1898
Mehmed Rıfat Bey	H.1316-1319/M.1898-1901
İsmail Hakkı Efendi (4 M)	H.1319-1320/M.1901-1902
Refet Efendi	H.1320-1326/M.1902-1908
Veliyeddin Efendi (M 5 Müdür Vekili)	H.1326--/M.1908--

⁹³ Sürgevil (vd., 2010: s.75).; Mehmet Başaran, Aysun Sarıbey Haykıran, 19.Yüzyılda Temettuat Defterlerinde Kuyucak ve Sultanhisar'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı, *İzmir Araştırmaları Dergisi Prof.Dr. Serap Yılmaz Özel Sayısı, Yıl 3, S.7,2017*, s.171.

2.3.9. Sultanhisar Nahiyesi Müdürleri ve Görev Süreleri

Sultanhisar Nahiyesi batısında Köşk, doğusunda Nazilli Kazası, kuzeyinde Beydağ, güneyinde ise Yenipazar Nahiyesi bulunmaktadır. Toplam alanı 267 km²'den oluşmaktadır. Nahiyenin kuzeyinde Aydın dağları bulunmaktadır. 19.yüzyılda Sultanhisar'a bağlı 14 karye ve mahalle bulunmaktadır. Bunlar; Kavaklı, Kabaca, Cıgaları, Aydınöğlü, Eskihisar, Hasırcı, Malkoç Hacı Mustafa, Gündekler, İsabeyli, Çobanlar, Malkoç Hacı Emir, Salavatlı, Timurhanlı, Aydınöğlü'dur.19.yüzyıl ortalarında Sultanhisar'ın 459 hane ve yaklaşık olarak 4800 nüfusunun var olduğu bilinmektedir.⁹⁴

Aydın vilayet salnamelerine göre, Sultanhisar Nahiyesi'nde H.1302-H.1326 yılları arasında toplam 10 müdür görev almıştır. H.1321-H.1326 yılları arasında görev yapan Ali Galib Bey nahiyeyi en uzun süre yöneten müdür olarak bilinmektedir.

Tablo 2.15. Sultanhisar Nahiyesi Müdürleri

Müdürler	Görev Süreleri
Ali Rıza Efendi	H.1302-1303/M.1885-1886
Süleyman Efendi	H.1303-1306/M.1886-1890
Hüseyin Azmi Efendi	H.1306-1311/M.1890-1893
Süleyman Efendi	H.1311-1312/M.1893-1894
İbrahim Edhem Efendi	H.1312-1314/M.1894-1896
Memduh Bey	H.1314-1316/M.1896-1898
Mustafa Efendi	H.1316-1317/M.1898-1899
İbrahim Edhem Efendi	H.1317-1319/M.1899-1901
İsmail Hakkı Efendi	H.1319-1321/M.1901-1903
Ali Galib Efendi	H.1321-1326/M.1903-1908

2.4. Naib

Sözlüklerde Naib 'birinin yerine vekil olarak geçen, kadı vekili' olarak tanımlanmaktadır.⁹⁵ Naiblik Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan beri var olan bir uygulamadır. Osmanlı Devlet'inin kurulduğu ilk yıllarda fethedilen bölgelerin yönetimi için naib atanırdı. Naibler medrese eğitimi almış devlet yönetimi alanında kendini geliştirmiş ilmiye sınıfı mensuplarıydı. Naibler yönetim vekili dışında kadıların yardımcısı olarak da

⁹⁴ Sürgevil (vd., 2010: s.105).; Mehmet Başaran ve Aysun Sarıbey Haykıran, a.g.m, s.184.

⁹⁵ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yay, Ankara, 2017, s. 937.

görev almaktaydılar.⁹⁶Klasik dönemde ise padişahın payitahtta kendi yerine bıraktığı kişiye de ‘naib-i saltanat’ denir ve saltanat vekili olarak devleti yönetirdi.⁹⁷ Klasik dönemde Osmanlı şeriyeye mahkemelerini kadıyla beraber yöneten naiblik kurumu Sultan II. Mahmud dönemiyle birlikte değişime giderek yeni bir yapıya bürünmüştür.

Sultan II. Mahmud döneminde bozulan adalet sistemini düzeltme amacı ile naibler ve kadılar hakkında padişah kararnamesi olan ‘Târik-i İlmiye’ye Dair Ceza Kanunname-i Hümayun’ çıkarılarak kadı ve naiblerin görev ve yetkileri belirlenmişti.⁹⁸ Tanzimat döneminde ise kadılık kurumunun yerini naibliğin aldığı görülmekteydi. 1854 yılında nitelikli naiblerin yetişmesi için Muallimhane-i Nüvvab mektebi kurulmuştu.⁹⁹ Nizamiye mahkemelerinin artan hâkim ve personel ihtiyacını karşılamak için kurulan bu okul 1869 Hukuk Mektepleri açılana kadar öğrenci mezun etmişti. Bu mekteplerin amacı yetenekli ve işin ehli naibler yetiştirerek yozlaşmış ve görevini kötüye kullanan naibleri saf dışı bırakmaktı. 1855 yılında çıkan ‘Nüvvab Nizamnamesi’ ile birlikte naiblerin atama, görev ve yetkileri belirlenmiş göreve başlayacak kişinin Şeyhülislam tarafından bizzat sınava alınarak başarılı olunması halinde göreve başlanması sağlanmıştı.¹⁰⁰ 1915 yılında naib atama usulü kaldırılmış ve Cumhuriyetin kurulmasıyla şeriyeye mahkemelerinin kaldırılması sebebi ile naiblik kurumu son bulmuştu.¹⁰¹

Tanzimat döneminde naibler hem şeriyeye hem de nizamiye mahkemelerinde başkanlık edip davaları görmekteydiler bunlar aynı zamanda kent merkezlerinde oluşturulan meclislerinde doğal üyesiydi. Aydın vilayet salnamelerinde hem merkez sancakta, kazalarda ve nahiyelerde mutasarrıf veya kaymakam, müdürden hemen sonra naib isminin geçtiği görülmektedir.

---

⁹⁶ Mehmet İpşirli, Naib, DİA, İstanbul, 2006, C:32, s.312.

⁹⁷ Pakalın, a.g.e, s.645.

⁹⁸ Çadircı, a.g.e, s.203.

⁹⁹ Betül Kayar, Osmanlı Yargı Teşkilatında Naib, *Yıldırım Beyazıd Hukuk Dergisi*, 2020, S:1, s.226.

¹⁰⁰ Çadircı, a.g.e, ss.282.

¹⁰¹ Kayar, a.g.m, s.229.

Tablo 2.16. Aydın Sancağı Naibleri

Aydın Sancağı Naibleri	
Naibler	Görev Süreleri
Mehmed Raşid Bey	1296-1299/1879-1882
Hulusi Efendi	1299-1300/1882-1885
Abdulrahman Hulusi Efendi	1300-1301/1885-1884
Halil Hilmi Efendi	1301-1302/1885-1886
Mehmed Feyzi Efendi	1302-1303/1886-1886
İbrahim Burhaneddin Efendi	1303-1304/1886-1888
Mehmed Emin Efendi	1304-1305/1888-1889
Vecihi Efendi	1305-1308/1889-1891
Mehmed Necmettin Paşa	1308-1311/1891-1893
Mehmed Emin Efendi	1311-1312/1893-1894
Şevki Efendi	1312-1314/1894-1896
Şerif Mehmed Kâmil Bey	1314-1315/1896-1897
Osman Fehmi Efendi	1315-1317/1897-1889
Necib Efendi	1319-1320/1901-1902
Salih Efendi	1320-1323/1902-1905
Hafızı Efendi	1323-1326/1905-1908

Tablo 2.17. Bozdoğan Kazası Naibleri

Bozdoğan Kazası Naibleri	Görev Süreleri
Mustafa Nuri Efendi	1302-1302/1885-1886
Mehmed Tevfik Efendi	1302-1304/1886-1888
Mehmed Emin Efendi	1304-1306/1888-1890
Mehmed Sadık Efendi	1306-1308/1890-1891
Hacı Mehmed Emin Efendi	1308-1311/1891-1893
Mehmed Sadık Efendi	1311-1312/1893-1894
Ali Haşim Efendi	1312-1313/1894-1895
Elhac Mehmed Emin Efendi	1313-1314/1895-1896
Elhac Mehmed Hilmi Efendi	1314-1315/1896-1897
Mehmed Emin Efendi	1315-1316/1897-1898
Ali Efendi	1316-1317/1898-1899
Ali Rıza Efendi	1317-1319/1899-1901
Ali Haşim Efendi	1319-1321/1901-1903
Ali Rıza Efendi	1321-1323/1903-1905
Yusuf Ziyaeddin Efendi	1323-1326/1905-1908
Hacı Emin Efendi	1326- -/1908- -

Tablo 2.18. Çine Kazası Naibleri

Çine Kazası Naibleri	Görev Süreleri
Hacı Emin Efendi	1302-1303/1885-1886
Abdulrahman Efendi	1303-1305/1886-1889
Emin Efendi	1305-1306/1889-1890
Mehmed Rüşdü Efendi	1306-1311/1890-1893
İbrahim Vehbi Efendi	1311-1313/1893-1895
İbrahim Edhem Efendi	1313-1315/1895-1897
Mustafa Şerif Efendi	1315-1317/1897-1899
Mehmed Sadık Efendi	1317-1319/1899-1901
Abdullah Efendi	1319-1321/1901-1903
Ahmed Muhtar Efendi	1321-1326/1903-1908
Mehmed Efendi	1326- / 1908- -

Tablo 2.19. Söke Kazası Naibleri

Söke Kazası Naibleri	Görev Süreleri
Mehmed Sadık Efendi	1302-1302/1885-1886
Hasan Rıza Efendi	1302-1304/1886-1888
Mehmed Arif Efendi	1304-1306/1888-1890
Ahmed Arslan Efendi	1306-1308/1890-1891
Ali Şevki Efendi (Devriye Müderrisi)	1308-1311/1891-1893
Mehmed Said Efendi (Müderris)	1311-1313/1891-1895
İbrahim Rüşdi Efendi	1313-1315/1895-1897
Mustafa Mesud Efendi	1315-1317/1897-1899
Yahya Sıdkı Efendi (Müderris)	1317-1319/1899-1901
Ali Rıza Efendi	1319-1323/1901-1905
Yusuf Ziya Efendi (Devriye Müderrisi)	1323- /1905- -

Tablo 2.20. Karacasu Kazası Naibleri

Karacasu Kazası Naibleri	Görev Süreleri
Mehmed İslam Efendi	1313-1314/1895-1896
Mehmed Bektaş Efendi	1314-1315/1896-1897
Ali Rıza Efendi	1315-1316/1897-1898
Aşir Efendi	1316-1317/1898-1899
Hasan Fehmi Efendi	1317-1319/1899-1901
Ali Rıza Efendi	1319-1321/1901-1903
Serveri Efendi	1321-1323/1903-1905
Mustafa Hayreddin Efendi	1323-1326/1905-1908
Osman Remzi Efendi	1326- /1908- -

Tablo 2.21. Nazilli Kazası Naibleri

Nazilli Kazası Naibleri	Görev Süreleri
Ragıp Efendi	1302-1302/1885-1886
Şükrü Efendi	1302-1304/1886-1888
Mehmed Rüşdü Efendi	1304-1308/1888-1891
Mehmed Vasıf Efendi (Kibar-ı Müderris)	1308-1311/1891-1893
Ahmed Duri Efendi	1311-1312/1893-1894
Şükrü Efendi	1312-1313/1894-1895
Abdulrahman Hıfzı Efendi (Bursa Müderrisliği)	1313-1316/1895-1898
Said Hikmet Efendi	1316-1319/1898-1901
Mehmed İzzet Efendi	1319-1321/1901-1903
Hüseyin Hulusi Efendi	1321-1323/1903-1905
Mümin Efendi	1323-1326/1905-1908
Mehmed Ali Sami Efendi (Devriye Müderrisi)	1326- /1908- -

2.5. Belediye Teşkilatı

Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik döneminde belediyeçilik faaliyetleri kurumsallaşmamış bir yapı arz etmekteydi. Şehirlerin sorunları kadılar, muhtesibler ve şehreminiler tarafından çözülmekteydi. Kadılar atandıkları bölgedeki tüm idari yapıların yönetiminde buldukları gibi şehirlerin sorunları ve yargılama dahil tüm işlerin başındaki kişiydi.¹⁰² Şehirlerde fiyat teftişleri ve kamu düzenini korumakla yükümlü yönetici olan kadı aynı zamanda kendi bölgesinde bulunan tüm hukuki davaları da görmekteydi. Kadıların yardımcılığını yapan ayak naibleri bulunmaktaydı. Kadıların görevleri sadece belirli sınırlar içinde olmaz ulaşabilecekleri her yere ulaşmakla yükümlüydüler. Bu yüzden ayak naiblerini görevlendirip sorun olan yere gönderip kendi adına çözmesini isterdi. Aynı zamanda mahalle imamları da kadıların yardımcı statüsünde olduğu görülmekteydi. İmamlar mahallerde muhtar teşkilatı kurulana kadar o mahallenin mülki amiri ve beledi amiri sayılırdı.¹⁰³ Muhtesibler kadılardan ayrı olarak şehir içinde esnafın fiyat ve kalite kontrolü yapan ilmiye sınıfı mensuplarıydı. Muhtesibin görevi kamu ahlakını korumak ve ürün fiyatlarını, kalitelerini kontrol etmektir.¹⁰⁴ Şehremini klasik dönemde Osmanlı da hükümdara bağlı bir memur ve saray çalışanıydı. Şehreminin görevi sarayın mali durumu, yiyecek, içecek, giyecek

¹⁰² İlber Ortaylı, Kadı, *DİA*, İstanbul, 2001, C. XXIV.ss.69-73.

¹⁰³ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, TTK, Ankara, 2018, ss.127-128.

¹⁰⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Yay., Ankara, 1993, s.390.

ve padişaha ait saray ve binaların onarımından, bakımından sorumlu olmaktadır.¹⁰⁵

Modern anlamda belediyeçilik yapısının 19. yüzyılda başladığı görülmektedir. Sultan II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırması birçok reformun önünü açmıştı. Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan hemen sonra Avrupa Devletleri iktisadi hareketlerin daha hızlı yapılması için liman şehirlerinde belediyeçilik faaliyetlerinin başlamasını ve şehirlerin modernleşmesini istiyordu. Avrupalılar daha fazla yatırım için şehirlerde bir belediye yapısının kurulmasını ve bu yapıda hem gayr-i Müslimlerin hem de Osmanlı vatandaşların çalışmasını arzu ediyorlardı.¹⁰⁶ Osmanlı da belediyeçilik faaliyetlerinin yapılması için ilk yapı 1827'de kurulan İhtisab Nezareti idi. Bu nezaretin görevi şehirde vergi toplamak, çarşı ve pazarları denetlemek ve sağlık sorunlarıyla ilgilenmekti. Fakat İhtisab Nezareti yetersiz kaldığı için kısa bir süre sonra kaldırılmıştır. Tanzimat reformcuları Osmanlı şehirlerinin tıpkı Avrupa da olduğu gibi şık, ışıklı ve temiz olmasını istiyordu. Mustafa Reşid Paşa, Londra'ya yaptığı bir ziyaretten sonra Osmanlı şehirlerinin de tıpkı Avrupa'daki şehirlere benzemesi gerektiğini hatta ahşap yapıların yıkılarak onların yerine kargir binaların yapılması gerektiğinden bahsetmiştir.¹⁰⁷ Bu görüşler çerçevesinde Osmanlı payitahtı, 1854 Kırım Savaşı'nın yaşanması ile şehirlerinde düzensizliğin artmasıyla ve Avrupalıların da baskısıyla İstanbul'da Şehremanetini kurdu. Şehremaneti, modern belediyeçiliğin temelini oluşturdu. Şehremaneti ilk kurulduğunda tüm payitahta uygulanamamıştır. Gayr-i müslim nüfusun yoğun olduğu Galata ve Beyoğlu'nda hizmet etmekteydi.¹⁰⁸ Şehremaneti kurumunun başına Amasya Mutasarrıfı Salih Paşa getirilmiştir. Şehremaneti belirli zamanlarda Osmanlı vatandaşı ve gayrimüslimler arasından seçilecek üyelerin bulunduğu meclis toplanıp şehrin ve belediyenin sorunları hakkında görüşülmüştür. Şehremaneti mali ve idari işleri göz önünde bulundurularak Meclis-i Vala'nın tabii üyesi olarak ilişkilendirilmiştir. Bu sebeple 1857 yılında Paris örneği alınarak Altıncı Daire-i Belediye kuruldu. Beyoğlu ve Galata'nın bakımları bu daire tarafından yapılmaya başlandı. 1868 yılına geldiğimizde ise Altıncı Daire-i Belediye örnek alınarak İstanbul 14 belediye dairesine ayrıldı fakat başarılı olunamadı. Bu etkiyle İzmir başta olmak üzere birçok şehirde belediye dairesi açılmak istendi. İngilizler Aydın-İzmir demiryolu bitmeden İzmir'de belediyeçilik faaliyetlerini başlatmış ve merkezi

---

¹⁰⁵ Lewis, *a.g.e.*, s.390.; Sıddık Tümerkan, *Türkiye de Belediyeler Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*, R.Zellic Basımevi, İstanbul, 1946,ss.7-8.

¹⁰⁶ Ortaylı, *a.g.e.*, s.435.

¹⁰⁷ Ortaylı, İlber, *Belediye, DİA*, İstanbul,1992, C.5, s.400.

¹⁰⁸ Ortaylı, *a.g.m.*, s.400.

hükümete de bu durumu kabul ettirmişlerdir.¹⁰⁹

Taşrada ilk belediyeçilik faaliyetleri 1864 Vilayet Nizamnamesi'nden sonra görülmektedir. 1864 Nizamnamesine göre, her livada ve kazada belediye meclisleri kurulacaktı. Fakat bu meclis sistemi Osmanlı ülkesinin tamamına uygulanamamış çoğu liva ve kazada belediye meclisi kurulamamıştır. Belediyeçilik anlamında ilk düzenli ve resmi kanun Meclis-i Mebusan tarafından çıkarılan 1877 Vilayet Belediye Kanunu'dur.¹¹⁰ Bu kanuna göre, her şehirde müşavir üye, doktor, veteriner ve mühendis olmak üzere nüfusun çoğunluğuna göre altı veya on iki kişiden oluşan meclisler bulunacaktı.¹¹¹ Belediye reisi ise seçimle değil merkezden atanan bir memur olacaktı. 1877 Vilayet Belediye Kanunu Cumhuriyetin kuruluşuna kadar belediyeçilik faaliyetlerinin temelini oluşturmaktaydı. Osmanlı merkez ve taşra belediyelerinin görevi şehrin imarı, temizliği, yol bakımı, kanalizasyon çalışmaları, ışıklandırma, pazarların kontrolü gibi birçok sorunlarla ilgilenmekti. İmparatorlukta bozulan mali düzen ve ekonomik durumlar belediyelerin bu görevleri yerine getirmesine engel olmuştur. Osmanlı belediyeleri gerekli sorunları çözmek için mali kaynak bulamamıştır. Belediyeçilik tam manada sağlanamasa da taşrada ve birçok şehirde belediye binalarının oluştuğu görülmektedir. Özellikle Sultan II. Abdülhamit iktidarında devlet dairelerinin yapılaşması arttığı için birçok şehrin geliştiği görülmektedir. Taşrada ki devlet dairelerinin mimari yapılarının oluşumu bu şehirlerin modernleşmesine önemli bir hız kazandırmaktaydı.

2.6. Belediye Reisleri

Osmanlı İmparatorluğu modernleşme süreci ve belediyeçilik tarihine baktığımızda belediye yöneticiliği ilk olarak 'ihtisap ağalığı' daha sonra ise 'şehremaneti' olarak karşımıza çıkmaktadır. 1854 yılında Şehremaneti Teşkilatının kurulmasıyla birlikte İhtisap Nazırı unvanı şehremini olarak değişmiş ve Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar bu şekilde devam etmişti.¹¹² Şehremaneti makamı Avrupalıların isteği ve yoğun çabaları sayesinde 1855 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Bu makamın kurulma sebebi ise 1854 Kırım Savaşı neticesinde İstanbul'da çözülemeyen hijyen, yol ve temizlik gibi ihtiyaçların acilen karşılanmasını sağlamaktır. Avrupalıların ve devlet erkani içerisinde modernleşme taraftarları sayesinde

---

¹⁰⁹ Ortaylı, *a.g.e.*, s.436.

¹¹⁰ Düstur, C.I, s.625.

¹¹¹ Lewis, *a.g.e.*, s.394.

¹¹² Aysun Sarıbey, XIX. Yüzyılın ilk yarısında Aydın'da yönetim, Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, 2006, s.58.

İstanbul da 1857 yılına geldiğimizde 14 belediye dairesi bulunmaktaydı.¹¹³

Belediye dairesinin başında şehremini ile başlayan süreç belediye reisliği adı ile devam etmiştir. Belediye reislerinin genel görevi belediye meclisini belirli günlerde toplamak ve şehrin sorunlarını çözmek, şehrin imarı ve yolların durumu ile ilgilenmek, pazar ve esnaf denetimi yapmak, şehirde temizlik, aydınlatma ve kaldırım gibi sorunlarla ilgilenmekti.

Aydın vilayet salnamelerine göre Aydın Sancağı'nda ilk belediye reisi H.1296/M.1876 yılında göreve başlayan Hüseyin Tevfik Efendi'dir. H.1296/M.1876 yılından itibaren Aydın Sancağında belediye reisi değişikliği 13 kişi olarak gerçekleşmiştir. En uzun süre görev yapan isim H.1308/H.1312 yılları arasında görev yapan Saib Efendi'dir. Aydın vilayet salnamelerine göre Aydın Sancağında belediye reisliği yapan kişiler şu şekildedir:

Tablo 2.22. Aydın Sancağı Belediye Reisleri

Aydın Sancağı Belediye Reisleri	Görev Süreleri
Hüseyin Tevfik Efendi	1296-1299/1879-1882
Nuri Bey	1299-1301/1882-1884
Ahmed Efendi	1301-1304/1885-1888
Nuri Bey	1304-1305/1888-1889
Ahmed Efendi	1305-1308/1889-1891
Saib Efendi	1308-1312/1891-1894
Hüdai Efendi	1312-1315/1894-1897
Hacı Mehmed Efendi	1315-1316/1897-1898
Miralayı İzzetli Hüseyin Bey	1316-1319/1898-1901
Hacı Abdulkadir Efendi	1319-1320/1901-1902
Mehmed Efendi	1320-1323/1902-1905
Emin Efendi	1323-1326/1905-1908
Ahmed Bey	1326- /1908- -

Aydın Sancağı'na bağlı kaza sayısı 1313 yılına kadar dört olarak geçmekte iken 1313 yılında Karacasu Nahiyesinin kazaya dönüşmesiyle birlikte bu sayı beşe çıkmıştır. Kazalarda belediye hizmetleri merkez sancakta bulunan hizmetler ile aynı görev ve sorumluluktur. Kaza belediyelerinde toplam olarak 30 reis görev almaktadır. Karacasu Kazası'nda ise ilk belediye hizmetinde Reis vekili olarak Hacı Emin Efendi görev almaktadır. Bozdoğan kazasında toplam olarak 5, Çine Kazasında 9, Nazilli Kazası'nda 7, Söke Kazası'nda 5,

¹¹³ Sunay Cengiz, Belediyeciliğin Doğuşu Sürecinde Osmanlı Mirası, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (3) 2002, s.128.

Karacasu Kazası'nda ise 1'i vekil olmak üzere 5 reis görev almıştır.

Tablo 2.23. Bozdoğan Kazası Belediye Reisleri

Bozdoğan Kazası Belediye Reisleri	Görev Süreleri
Ali Ağa (Çavuş 1308)	1302-1312/1885-1894
Mehmed Bey	1312-1316/1894-1898
Ali Ağa	1316-1319/1898-1901
Hasan Efendi	1319-1326/1901-1908
Ahmed Muhtar Efendi	1326/1908

Bozdoğan Kazası belediyesinde en uzun süre olarak 1319/1326 yılları ile yedi sene Hasan Efendi görev almıştır.

Tablo 2.24. Çine Kazası Belediye Reisleri

Çine Kazası Belediye Reisleri	Görev Süreleri
Salim Efendi	1308-1311/1891-1893
Hasib Efendi	1311-1312/1893-1894
Osman Efendi	1312-1315/1894-1897
Osman Ağa	1315/1316/1897-1898
Mehmed Efendi	1316-1317/1898-1899
Hacı Hasan Efendi	1317-1320/1899-1902
Osman Efendi	1320-1321/1902-1903
Mehmed Efendi	1321-1326/1903-1908
Ali Rıza Efendi	1326/1908

Çine Kazasında belediye reisi olarak en uzun süre görevde bulunan isim H..1321-H.1326 yılları arasında Mehmed Efendi'dir.

Tablo 2.25. Nazilli Kazası Belediye Reisleri

Nazilli Kazası Belediye Reisleri	Görev Süreleri
Daminos Efendi	1302-1303/1885-1886
Ahmed Efendi	1303-1306/1886-1890
Osman Bey	1306-1308/1890-1891
Hacı Osman Bey (M 5)	1308-1312/1891-1894
Hacı Mehmed Efendi (4 M -1319)	1312-1323/1894-1905
Hacı Nuri Efendi	1323-1326/1905-1908
Yahya Bey	1326- - /1908- -

Tablo 2.26. Söke Kazası Belediye Reisleri

Söke Kazası Belediye Reisleri	Görev Süreleri
Ömer Ağa	1302-1311/1885-1893
Ferid Efendi	1311-1315/1893-1897
Ali Rıza Efendi (M 4 Hamiyet Madalyası-1319)	1315-1323/1897-1905
Necib Efendi	1323-1326/1905-1908
Yani Kalanço Efendi	1326/1908

Tablo 2.27. Karacasu Kazası Belediye Reisleri

Karacasu Kazası Belediye Reisleri	Görev Süreleri
Hacı Emin Efendi (Reis Vekili)	1313-1315/1895-1897
Hacı Ahmed Efendi	1315-1316/1897-1898
Mustafa Efendi	1316-1317/1898-1899
Ali Rıza Efendi	1317-1323/1899-1905
Mustafa Bey	1323-1326/1905- -

Tablo: Karacasu Kazası belediye reisleri ve görev süreleri.

Aydın Sancağı'na bağlı 8 nahiye bulunmaktadır. Bu nahiyeler Atça, İğnebad, Karahayıt, Köşk, Kuyucak, Sobuca, Sultanhisar ve Yenipazar nahiyeleridir. Aydın vilayet salnamelerine göre H.1302-1313 yılları arasında Karacasu da nahiye olarak geçmektedir fakat daha sonra kazaya dönüşmüştür. H.1302-1326 yılları arasında nahiyelerde belediye reisliği yapan toplam kişi sayısı 29'dur. Atça nahiyesinde 2, İğnebad nahiyesinde 4, Karahayıt nahiyesinde 3, Köşk nahiyesinde 5, Kuyucak nahiyesinde 2, Sobuca nahiyesinde 5, Sultanhisar nahiyesinde 2 ve Yenipazar nahiyesinde 6 reis görev almıştır.

Tablo 2.28. Atça Nahiyesi Belediye Reisleri

Atça Nahiyesi Belediye Reisleri	Görev Süreleri
Hüseyin Ağa	1319-1326/1901-1908
Molla Mehmedzade Ali Efendi	1326--/1908--

Tablo 2.29. İğneabad Nahiyesi Belediye Reisleri

İğneabad Nahiyesi Belediye Reisleri	Görev Süreleri
Mustafa Ağa	1302-1311/1885-1893
Gümüş Ağazade Halil Ağa	1311-1315/1893-1897
Halil Ağa	1315-1323/1897-1905
İsmail Efendi	1323-1326/1905-1908

Tablo 2.30. Karahayıt Nahiyesi Belediye Reisleri

Karahayıt Nahiyesi Belediye Reisleri	Görev Süreleri
Bahri Hoca	1302-1323/1885-1905
Mustafa Ağa	1323-1326/1905-1908
Hüseyin Efendi	1326/1908

Tablo 2.31. Köşk Nahiyesi Belediye Reisleri

Köşk Nahiyesi Belediye Reisleri	Görev Süreleri
Mustafa Ağa	1302-1303/1885-1886
Abdullah Ağa	1303-1311/1886-1893
Ali Çavuş Ağa	H.1311-1315/M.1893-1897
Ali Ağa	H.1315-1323/M.1897-1905
Hafız Süleyman Efendi	H.1323-1326/M.1905-1908

Tablo 2.32. Kuyucak Nahiyesi Belediye Reisleri

Kuyucak Nahiyesi Belediye Reisleri	Görev Süreleri
Mustafa Ağa	1319-1323/1901-1905
Tahsin Efendi	1323/1326/1905-1908

Tablo 2.33. Sobuca Nahiyesi Belediye Reisleri

Sobuca Nahiyesi Belediye Reisleri	Görev Süreleri
Hafız Mehmed Mevlüd Efendi	1302-1302/1885-1886
Hüseyin Efendi	1302-1311/1886-1893
Mehmed Ağa	1311-1312/1893-1894
Edhem Bey	1312-1321/1894-1903
Hafız İbrahim Efendi	1321-1326/1903-1908

Tablo 2.34. Sultanhisar Nahiyesi Belediye Reisleri

Sultanhisar Nahiyesi Belediye Reisleri	Görev Süreleri
Süleyman Bey	1319-1326/1901-1908
Ali Ağa	1326--/1908--

Tablo 2.35. Yenipazar Belediye Reisleri

Yenipazar Belediye Reisleri	Görev Süreleri
Kahveci Ali Ağa	1302-1302/1885-1886
Reis Ali Ağa	1302-1308/1886-1891
Mehmed Emin Efendi	1308-1315/1891-1897
Hafız Hasan Efendi	1315-1317/1897-1899
Hafız Hüseyin Efendi	1317-1326/1899-1908
Kadri Efendi	1326- -/1908- -

Tablo 2.36. Karapınar Karyesi Belediye Reisleri

Karapınar Karyesi Belediye Reisleri	Görev Süreleri
İbrahim Ağa	1303-1306/1884-1889
Atnaş Efendi	1308-1323/1891-1905
Hüseyin Ağa	1323-1326/1905-1908
Osman Efendi	1326- -/1908- -

Tablo: Karapınar Karyesi belediye reisleri ve görev süreleri.

Aydın vilayet salnamelerinde Karapınar yani günümüzdeki ismiyle İncirliova belediye heyeti hakkında bilgiler verilmiştir. Karapınar o dönemde İğnebad'a bağlı bir karye halindeydi. 1867 yılında Karapınar'ın nahiyeye statüsünde olduğu bilinmektedir. Karyede belediye yapılanması ayrıntılı olarak ilk kez H.1303 yıllı salnamede geçmektedir.¹¹⁴

¹¹⁴ Mehmet Başaran, Aysun Sarıbey Haykıran, *19.Yüzyıl Arşiv Belgelerinde İncirliova*, İncirliova Kültür Yay., Aydın,2018, ss.9-14.

3. BÖLÜM

3. KOMİSYONLAR

3.1. Maarif Komisyonu

Sultan II. Mahmud döneminde başlayan modernleşme hareketleri eğitim alanında da görülmeye başlasa da istenilen seviyeye ulaşılamadığı anlaşılmaktadır. İlkokulun zorunlu hale getirilmesi bu dönemde gerçekleşmiş olsa da Sultan Abdülmecid dönemine kadar eğitim alanında yapılan yenilikleri uygulama imkânı oluşmamıştı. 1845 yılında Sultan Abdülmecid'in eğitim alanında hızlı bir yenileşme gerektiği düşüncesi ile birlikte bu alanda hızlı yenilikler yapılmaya başlanmıştı. 1845 yılında Meclis-i Muvakkat'ın kurulması kararlaştırıldı. İlk adım olarak mahallelere mektebelerin açılması ve eğitimin yaygınlaştırılması kararı alınmıştı. Bu meclisin aldığı kararlar sıbyan mektebelerinin geliştirilmesi, rüşdiyelerin kurulması ve darülfünunların açılmasıydı. Meclis-i Muvakkat'ın bu amaçlara yönelik layihalar yayımlandıktan sonra Meclis-i Maarif-i Umumiye'ye devreye girdi. Bu meclisin görevi alınan kararları uygulamaya sokmak ve eğitim alanındaki modernleşme hareketlerini takip etmektir.¹¹⁵

1857 yılında Maarif Nezareti'nin kurulmasıyla birlikte maarif meclisi daimî bir hal alarak Meclis-i Maarif-i Umumi adını almıştı. Maarif Nezareti'nin kurulmasıyla sonucunda asırlarca süren ikilikler ve farklı nezaretler altında görülen eğitim faaliyetleri artık tek elde toplanmıştı.¹¹⁶ 1867 yılında Fransız tipi eğitim modeli kabul edilerek Maarif Nezareti'nin emri ile ülkedeki tüm okullar Fransız eğitim modelini uygulayacaktı. Bu eğitim modelinin ilk yansıması Galatasaray Sultanisi'nin kurulması olmuştu. 1869 yılında Şuray-ı Devlet'e bağlı Maarif Dairesi ile birlikte Maarif Nezareti 'Maarif-i Umumi Nizamnamesi' çıkartarak eğitimdeki yapıyı, teşkilatlanmayı ve görevlilerin sorumluluklarını kanunlara bağlamıştı.¹¹⁷ I. Meşrutiyet döneminde ve II. Meşrutiyet yıllarında eğitimde bir dizi girişimle yapılırsa da cumhuriyete kadar bu yapıyla devam edilmişti.

1869 Nizamnamesi ile taşrada eğitimin ve okulların yaygınlaşması sebebi ile vilayetlerde Maarif Meclisleri oluşturuldu. Aydın Vilayet Salnamelerinde bu meclis 'Maarif

¹¹⁵ Ali Akyıldız, Maarif-i Umumiye Nezareti, *DİA*, Ankara, 2003, C:27, s.273.

¹¹⁶ Teyfur Erdoğan, Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1996, C:51, S:01, s.205.

¹¹⁷ Habibe Polat, 1869 Maarif Nizamnamesi'ne göre Osmanlı Devleti'nin Azınlık ve Yabancı Okulları Denetim Altına Alma Girişimleri, *Asia Minor Studies*, C:9, S:2, s.776.

Komisyonu' adı altında merkez sancakta ve bazı kazalarda görev almaktaydı. H.1302/1311 yılları arasında Aydın Merkez Sancağı, Bozdoğan Kazası, Nazilli Kazası ve Çine Kazası'nda 'Maarif meclisi veya Komisyonu' bulunurken 1312 yılında Söke Kaza'sında 'Maarif Komisyonu' oluşturulduğu görülmektedir. H.1313 salnamesinde ise Karacasu'nun nahiyeden kaza statüsüne geçildiği ve 'Maarif Komisyonu' kurulduğu görülmektedir. H.1319 yılı salnamesinde Nazilli Kaza'sında bulunan 'Maarif Komisyonu'nun ikiye ayrılarak 'Aşağı ve Yukarı Nazilli Maarif Komisyonu' adı altında geçtiği görülmektedir.

Tablo 3.1. Aydın Sancağı Maarif Komisyonu

1302	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu			
	Reis Hâkim Efendi			
	Aza	Hacı Hüseyin Ağa Hacı Feyzullah Efendi Aziz Efendi Hacı Koca Baş Ağa	Hacı İbrahim Bey Mehmed Efendi Edhem Bey	Aza
1303	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu			
	Maarif ve Ziraat Komisyonları Reisi Şeyh Aziz Efendi			
	Hacı İbrahim Bey Seniyye Sadık ve Habib Beyler Mehmed ve Ahmed Efendiler Raşid Bey İbrahim ve Hafız Efendiler			
1304	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu			
	Maarif Komisyonu Reisi Şeyh Aziz Efendi			
	Hacı İbrahim Bey Saniyye Hacı Necib Bey Ahmed Efendi Hacı İmam Damadı Hacı Mehmed Efendi Mehmed ve Süleyman Ağalar Raşid Bey, İbrahim Efendi Katib Ahmed Bey			
1305	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu			
	Hacı İbrahim Bey Saniyye Hacı Necib Bey Hilmizade Ahmed Efendi Mehmed ve Süleyman Ağalar		Hacı İmam Damadı Hacı Mehmed Efendi İbrahim Efendi Raşid Bey Katib Ahmed Bey	
1306	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu			
	Hacı İbrahim Bey Saniyye Hacı Necib Bey Hilmizade Ahmed Efendi Mehmed ve Süleyman Ağalar		Hacı İmam Damadı Hacı Mehmed Efendi İbrahim Efendi Raşid Bey Katib Ahmed Bey	
1308	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu			
	Reis Naib Efendi			
	Aza Behcet Efendi Aza Raşid Bey Aza İbrahim Efendi		Aza Hacı İbrahim Bey Saniyye Aza Fehmi Efendi Müderris Aza Ahmed Hazım Müderris	

Tablo 3.1. Aydın Sancağı Maarif Komisyonu (devamı)

1311	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi	
	Reis Sani Muhasebeci Efendi	Aza Hacı Necib Bey
	Aza Tahrirat Müdürü Efendi Aza Tavaslı Hacı Hafız Efendi Aza Hacı İbrahim Efendizade Mehmed Efendi Aza Hacı İbrahim Efendizade Aziz Efendi	Aza İcra Memuru Ali Efendi Aza Hüdai Efendi Aza Mesevlili Hacı Mehmed Efendi Aza Mahkeme-i Şeriyye Başkatibi Efendi
1312	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi	
	Reis-i Sani Muhasebeci Efendi	Aza İcra Memuru Ali Efendi
	Aza Tahrirat Müdürü Efendi Aza Hacı Necib Efendi Aza Tavaslı Hacı Hafız Efendi Aza Mehmed Efendi	Aza Aziz Efendi Aza Hüdai Efendi Aza Mesevlili Hacı Mehmed Efendi Aza Mahkeme-i Şeriyye Başkatibi Efendi
	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu	
1313	Reis-i Evvel Müftü Efendi	
	Reis-i Sani Muhasebeci Efendi	Aza Hacı Necib Bey
	Aza Tahrirat Müdürü Efendi Aza Mahkeme-i Şeriyye Başkatibi Ahmed Azim Efendi Aza İcra Memuru Ali Efendi	Aza Tavaslı Hacı Hafız Efendi Aza Hacı Mehmed ve Aziz Efendiler Aza Hüdai Efendi Aza Hacı Mehmed Efendi
	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu	
	Reis-i Evvel Müftü Efendi	
1314	Reis-i Sani Muhasebeci Efendi	Aza Hacı Necib Bey
	Aza Tahrirat Müdürü Efendi Aza Mahkeme-i Şeriyye Başkatibi Ahmed Efendi Aza Azım Efendi Aza İcra Memuru Ali Efendi	Aza Tavaslı Hacı Hafız Efendi Aza Hacı Mehmed ve Aziz Efendiler Aza Hüdai Efendi Aza Hacı Mehmed Efendi
	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi	
	Aza Hüdai Efendi	Aza Hacı Mehmed Efendi Aza Ahmed Efendi
1315	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi Aza Hüdai Efendi	Aza Hacı Mehmed Efendi Aza Ahmed Efendi
1316	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi Aza Hüdai Efendi	Aza Hacı Mehmed Efendi Aza Ahmed Efendi
1317	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi Aza Hüdai Efendi	Aza Hacı Mehmed Efendi Aza Ahmed Efendi
1319	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu	
	Reis Mutasarrıf Paşa	Aza Emin Bey
	Reisi Sani Müftü Efendi	Aza Ömer Efendi
	Reis Ceza Reisi Hasan Hami Efendi	Aza Ahmed Efendi
	Aza Hüdai Efendi	Aza Hamdi Bey
	Aza Mektebi İdadi Müdürü Aza Cemal Bey	Aza Defter-i Hakani Bey Aza Yüzbaşı İlhami Efendi

Tablo 3.1. Aydın Sancağı Maarif Komisyonu (devamı)

1320	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi	
	Reisi Sani Cemal Bey Reis Ceza Reisi Hasan Hami Efendi Aza Hüdai Efendi Aza Mektebi İdadi Müdürü	Aza Emin Bey Aza Ömer Efendi Aza Ahmed Efendi Aza Hamdi Bey
1321	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi	
	Reisi Sani Cemal Bey Aza Hüdai Efendi Aza Mektebi İdadi Müdürü Aza Muhendis Ali Rıza Efendi Aza Ziraat Bank Memuru Efendi Aza Ali Haydar Bey	Aza Ahmed Bey Aza Kulakzade Hacı Mehmed Ağa Aza Emin Bey Aza Ömer Efendi Aza Ahmed Efendi Aza Kölezade Mustafa Efendi
1323	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi	
	Reisi Emin Bey Aza Ali Haydar Bey Aza Ahmed Bey Aza Hacı Mehmed Ağa	Aza Hacı Mustafa Efendi Aza Mustafa Efendi Aza Ali Efendi
1323	Aydın Sancağı Maarif Komisyonu	
	Reis-i Evvel Ticaret Reisi Edhem Bey Reis-i Sani Müftü Efendi Aza Muhasebe Başkatibi İzzet Efendi Salise	Aza Emin Bey Rabia Aza Hüdai Efendi Rabia Aza Hacı Osman Zeki Efendi

Tablo 3.2. Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonları

1302	Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi	
	Mustafa Efendi, Ali Efendi Hasan Efendi, Ahmed Efendi	Aza
	Kâtib Hüseyin Efendi	
1303	Bozdoğan Kazası Maarif Meclisi	
	Reis Müftü Efendi	
	Aza Ahmed ve Hasan ve Mehmed Efendiler Mekteb-i İbtidai Muallimi Evvel Hafız Emin Efendi Muallimi Sani Hafız Mehmed Efendi	
1304	Bozdoğan Kazası Maarif Meclisi	
	Reis Müftü Efendi	
	Aza Ahmed ve Hasan ve Mehmed Efendiler Mektebi İbditaiye Muallimi Evvel Hafız Emin ve Sani Mehmed Efendiler	
1305	Bozdoğan Kazası Maarif Meclisi	
	Reis Müftü Efendi	
	Aza Ahmed ve Hasan ve Mehmed Efendiler Mekاتب-i İbtidaiye Muallim-i Evvel Hafız Emin Efendi Muallim-i Sani Mehmed Efendi	

Tablo 3.2. Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonları (devamı)

	Bozdoğan Kazası Maarif Meclisi	
1306	Reis Müftü Efendi Aza Ahmed Hasan ve Mehmed Efendiler	
	Bozdoğan Kazası Maarif Meclisi	
1308	Reis Müftü Aza Hacı Hasan Efendiler Aza Fethi ve Gazizade Hacı Mustafa Efendiler	Aza Burdurlu Ali Efendi Katib ve Sandık Emimi Tahir Efendi
	Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonu	
1311	Reis Naib Efendi Aza Fethi Efendi Aza Hacı Mustafa Efendi	Aza Ali Molla Efendi Katib ve Sandık Emimi Osman Efendi
	Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonu	
1312	Reis Naib Efendi Aza Ali Rıza Efendi Aza Hacı Mustafa Efendi	Aza Ali Molla Efendi Katib ve Sandık Emimi Osman Efendi
	Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonu	
1313	Reis Müftü Mehmed Hilmi Efendi Aza Ali Rıza Efendi	Aza Hacı Mustafa Efendi Aza Ali Molla Efendi
	Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonu	
1314	Reis Müftü Mehmed Hilmi Efendi Aza Ali Rıza Efendi	Aza Hacı Mustafa Efendi Aza Ali Molla Efendi
	Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonu	
1315	Reis Ahmed Muhtar Efendi Aza Ali Rıza Efendi Aza Muhiddin Efendi Aza Ahmed Efendi	Aza Hasan Efendi Aza Hacı İbrahim Ağa Katib Hüsameddin Efendi
	Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonu	
1316	Reis Ahmed Muhtar Efendi Aza Hacı İbrahim Ağa Aza Ahmed Efendi	Aza Ali Rıza Efendi Aza Muhiddin Efendi Aza Hasan Efendi
	Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonu	
1317	Reis Hacı İbrahim Ağa Aza Hacı Mehmed Efendi	Aza Mehmet Lütfi Efendi Aza Muhiddin Efendi
	Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonu	
1319	Reis Naib Efendi Aza Halil Efendi Aza Kadri Efendi	Aza Mehmet Bey Aza Mehmed Efendi Aza Rıza Efendi
	Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonu	
1320	Reis Naib Efendi Aza Halil Efendi Aza Kadri Efendi	Aza Mehmet Bey Aza Mehmed Efendi Aza Rıza Efendi
	Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonu	
1321	Reis Naib Efendi Aza Halil Efendi Aza Kadri Efendi	Aza Mehmet Bey Aza Mehmed Efendi Aza Rıza Efendi
	Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonu	
1323	Reis Hacı İbrahim Ağa Aza Tapu Kâtibi Mehmed Efendi	Aza Deavi Vekili Muhiddin Efendi Katib ve Sandık Emimi Ahmed Efendi
	Bozdoğan Kazası Maarif Komisyonu	
1326	Reis Hafız Emin Efendi Ruus Aza Hasan Fehmi Efendi Aza Mustafa Efendi	Aza Hulusi Efendi Aza Hayrullah Efendi Katib Ve Sandık Emimi Halid Efendi

Tablo 3.3. Çine Kazası Maarif Komisyonları

1302	Çine Kazası Maarif Meclisi	
	Reis Müftü Efendi	
1303	Çine Kazası Maarif Meclisi	
	Reis Müftü Efendi Aza Hasan ve Osman Ağalar Katib Feyzullah Efendi	
1304	Çine Kazası Maarif Meclisi	
	Reis Müftü Efendi Aza Hasan, Osman ve Hasan Ağalar Katib Feyzullah Efendi	
1305	Çine Kazası Maarif Meclisi	
	Reis Müftü Efendi Aza Hasan ve Osman Ağalar Katib Feyzullah Efendi	
1306	Çine Kazası Maarif Meclisi	
	Reis Müftü Efendi Aza Hasan ve Osman Ağalar Katib Feyzullah Efendi	
1308	Çine Kazası Maarif Meclisi	
	Reis Vekili Ahmed Efendi Aza Salim ve Hasan Efendiler	
1312	Çine Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Muştafa Efendi Aza Malmüdüü Efendi Aza Hasan Efendi Aza Mustafa Efendi	Aza Hacı Emin Efendi Aza Hasan Hamdi Efendi Aza Ahmed Efendi Aza Osman Efendi
1313	Çine Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Mustafa Efendi Reis Muavini Malmüdüü Osman Efendi Aza Hasan Ağa Aza Mustafa Efendi Aza Hacı Emin Efendi	
1314	Çine Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Mustafa Efendi Reis Muavini Malmüdüü Osman Efendi Aza Hasan Ağa Aza Mustafa Efendi Aza Hacı Emin Efendi	
1315	Çine Kazası Maarif Komisyonu	
	Aza Hasan Efendi Aza Osman Efendi Aza Deavi Vekili Ahmed Efendi	Aza Ali Ağa Aza Feyzullah Efendi Katib Muharrem Efendi
1316	Çine Kazası Maarif Komisyonu	
	Aza Hasan Efendi Aza Osman Efendi Aza Deavi Vekili Ahmed Efendi	Reis-i Evvel Müftü Efendi Aza Hacı Osman Ağa Aza Mustafa Efendi
1316	Çine Kazası Maarif Komisyonu	
	Aza Hasan Efendi Aza Osman Efendi Aza Deavi Vekili Ahmed Efendi	Reis-i Sani Malmüdüü Efendi Aza Feyzullah Efendi Aza Ahmed Efendi Efendi

Tablo 3.3. Çine Kazası Maarif Komisyonları (devamı)

1317	Çine Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis-i Müderris Ahmed Efendi Aza Hasib Efendi Aza Mustafa Efendi	Aza Hacı Hasan Efendl Aza Ali Efendi Aza Osman Efendi
1319	Çine Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis-i Müderris Ahmed Efendi Aza Ali Efendi Aza Osman Efendi	Aza Hasan Efendl Aza Talat Efendi
1320	Çine Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Ahmed Efendi Aza Ali Efendi Aza Osman Efendi	Aza Hasan Efendl Aza Talat Efendi
1321	Çine Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis-i Müftü Efendi Aza Mustafa Efendi Aza Osman Efendi	Aza Hasan Efendl Aza Mülazım Faik Efendi
1323	Çine Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis-i Kaymakam-ı Kaza Aza Mustafa Efendi Aza Osman Efendi Aza Molla Hasan	Aza Telgraf Müdürü Efendi Aza Yüzbaşı Hakkı Efendi Aza Ramazan Efendi
1326	Çine Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Müderris Ahmed Efendi Aza Ali Rıza Efendi Aza Alaiyeli Molla Mehmed Efendi Aza Hacı Cemal Efendi	Aza Umur Köylü Osman Efendi Aza Rüşdiyeli Muallim Hüseyin Hilmi Efendi Aza Mustafa Efendi Senevi Varidat-ı Maarif 12779 Guruş

Tablo 3.4. Söke Kazası Maarif Komisyonları

1312	Söke Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Şükrü Efendi	
	Aza Abdulhamid Efendi Aza Cafer Efendi	Aza Hafız Ömer Efendi Katib ve Sandık Emini Süleyman Efendi
1313	Söke Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Şükrü Efendi	
	Aza Abdulhamid Efendi Aza Cafer Efendi Aza Hoca Ömer Efendi	Aza Hafız Ömer Efendi Aza Hacı Halil Efendi Katib ve Sandık Emini Eyüb Efendi Kura Mekatib Müfettişi Ahmed Faik Efendi
1314	Söke Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Şükrü Efendi	
	Aza Abdulhamid Efendi Aza Cafer Efendi Aza Hoca Efendi	Aza Hafız Ömer Efendi Aza Hacı Halil Efendi Katib ve Sandık Emini Eyüb Efendi Kura Mekatib Müfettiş Ahmed Faik Efendi
1315	Söke Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Hamid Efendi	
	Aza Hacı Halil Efendi Aza Ömer Efendi	Aza Hacı Ziya Bey Salise Aza Ahmet Efendi
1316	Söke Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Hamid Efendi	
	Aza Hacı Halil Efendi Aza Ömer Efendi	Aza Hacı Ziya Bey Salise Aza Ahmet Efendi
1317	Söke Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Hamid Efendi	
	Aza Hacı Müftü Efendi Aza Tevfik Efendi Salise	Aza Hacı Ahmed Efendi Aza Hacı Osman Ağa Katib Şemseddin Efendi
1319	Söke Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Hamid Efendi	
	Aza Hacı Mustafa Efendi M 3 Aza Tevfik Efendi Salise Aza Ahmed Efendi	Aza Necib Efendi Aza Hacı Osman Ağa Katib Şemseddin Efendi
1320	Söke Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Hamid Efendi	
	Aza Hacı Mustafa Efendi M 3 Aza Tevfik Efendi Salise Aza Ahmed Efendi	Aza Necib Efendi Aza Hacı Osman Ağa Katib Şemseddin Efendi
1321	Söke Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Hamid Efendi	
	Aza Hacı Mustafa Efendi M 3 Aza Tevfik Efendi Salise Aza Ahmed Efendi	Aza Necib Efendi Aza Hacı Osman Ağa Katib Şemseddin Efendi
1323	Söke Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Hamid Efendi	
	Aza Malmüdüdü Efendi Aza Reji Memuru Efendi Aza Cafer Efendi	Aza Hasan Efendi Aza Rüşdiye Muallimi Efendi Katib Mustafa Efendi
1326	Söke Kazası Maarif Komisyonu	
	Aza Ahmed Efendi	
	Aza Hasan Efendi Aza Mehmed Ali Efendi	Aza Behcet Efendi Aza Adalı Mehmed Efendi Katib Mustafa Efendi

Tablo 3.5. Karacasu Kazası Maarif Komisyonları

1313	Karacasu Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Keçecizade İbrahim Efendi	
	Aza Hacı Emin Efendi Aza Hafız Ahmed Efendi	Aza Ferhad Efendi Katib Hasib Efendi
1314	Karacasu Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Keçecizade İbrahim Efendi	
	Aza Hacı Emin Efendi Aza Hafız Ahmed Efendi	Aza Ferhad Efendi Katib Hasib Efendi
1315	Karacasu Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Münhal	
	Aza Hafız Mehmed Efendi Aza Mehmed Efendi	Aza Hafız Ahmed Efendi Aza Hafız Halim Efendi
1316	Karacasu Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Naib Efendi	
	Reis-i Sani Hafız Mehmed Efendi Aza Hilmi Efendi Aza Hacı Hüseyin Ağa Aza Hafız Ahmed Efendi Sandık Emmini Hafız Mehmed Efendi	Aza Mustafa Efendi Aza Mehmed Efendi Aza Mehmed Efendi Aza Hacı Necib Efendi Aza Hacı Ali Ağa
	Karacasu Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Naib Efendi Aza Ali Rıza Efendi Aza Molla Mustafa Efendi	Reis-i Sani Abdulselim Efendi Aza Sandık Emmini Hacı Ali Ağa Aza ve Katib Emmini Efendi
	Karacasu Kazası Maarif Komisyonu	
1319	Reis Müftü Efendi	
	Aza Malmüdürü Efendi Aza Mahkeme Başkatibi Efendi Aza Hacı Necib	Aza Mustafa Efendi Aza Mehmed Efendi Katib ve Sandık Emmini Ahmed Efendi
	Karacasu Kazası Maarif Komisyonu	
1320	Reis Müftü Efendi	
	Aza Malmüdürü Efendi Aza Mahkeme Başkatibi Efendi Aza Hacı Necib Efendi	Aza Mustafa Efendi Aza Mehmed Efendi Katib ve Sandık Emmini Ahmed Efendi
	Karacasu Kazası Maarif Komisyonu	
1321	Reis Müftü Efendi	
	Aza Malmüdürü Efendi Aza Mahkeme Başkatibi Efendi Aza Hacı Necib Efendi	Aza Mustafa Efendi Aza Mehmed Efendi Katib ve Sandık Emmini Ahmed Efendi
	Karacasu Kazası Maarif Komisyonu	
1323	Reis-i Evvel Kaymakam-ı Kaza Reis-i Sani Hacı Necib Efendi Aza Hasib Efendi	
	Aza Mehmed Efendi Aza Hafız Mehmed Efendi Aza Hüsnü Efendi	
	Karacasu Kazası Maarif Komisyonu	
1326	Reis-i Abdullah Hulusi Bey Aza Malmüdürü Hilmi Bey Aza Mahkeme-i Bidayet Başkatib Mehmed Efendi Aza Zühdi Efendizade Fevzi Efendi	
	Aza Ağazade Mehmed Efendi Aza İsmail Efendi Aza Dramalızade Yusuf Efendi Katib ve Sandık Emmini Yusuf Efendi	
	Karacasu Kazası Maarif Komisyonu	

Tablo 3.6. Nazilli Kazası Maarif Komisyonları

1302	Nazilli Kazası Maarif Komisyonu	
	Hacı Hasib Efendi Hacı Emin Efendi Hacı Hâkkı Efendi Hacı Osman Bey Hacı Mehmed Efendi	Aza
1303	Nazilli Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi Aza Hasib ve Emin Efendiler Aza Osman Bey ve Hakkı ve Mehmed Efendi	
1304	Nazilli Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi Aza Hasib ve Emin Efendi Aza Osman Bey ve Hakkı ve Mehmed Efendiler	
1305	Nazilli Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi Aza Muhiddin Hasib ve Emin Efendiler Aza Osman Bey ve Hakkı ve Mehmed Efendiler	
1306	Nazilli Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi Aza Muhiddin Hasib ve Emin Efendiler Aza Osman Bey ve Hakkı ve Mehmed Efendiler	
1308	Nazilli Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Naib Efendi	
	Aza Müftü Efendi Aza Hacı Osman Bey	Aza Hacı Efendi Katib Hamparsom Efendi
1311	Nazilli Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Naib Efendi	
	Aza Hacı Osman Bey M 5 Hacı Hudaverdi Bey Aza Veliyeddun Efendi M 5	Aza Şeyh Ömerzade İbrahim Efendi Aza Sandık Emine Nuri Efendi Katib Ahmed Efendi
1312	Nazilli Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Naib Efendi	
	Aza Hacı Osman Bey M 5 Aza Hacı Hüdaverdi Bey Aza Veliyeddun Efendi	Aza Şeyh Ömerzade İbrahim Efendi Sandık Emine Hüseyin Efendi Katib Ahmed Efendi
1313	Nazilli Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Hacı Osman Bey M 5 Aza Kazım? Hacı Şeyhzade Hacı Mehmed Efendi Aza Veliyeddin Efendi	Aza Mahkame-i Bidayet Baş Kâtibi Ahmed Bey Aza Sandık Emine Hacı Ahmed Efendi Katib Ahmed Efendi
1314	Nazilli Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Hacı Osman Bey M 5	Aza Mahkeme-i Bidayet Baş Kâtibi Ahmed Bey
	Aza Aza Kuzum Hacı Şeyhzade Hacı Mehmed Efendi	Aza Sandık Emine Hacı Ahmed Efendi
1315	Nazilli Kazası Maarif Komisyonu	
	Reis Mal Müdürü Bey Aza Hacı İsmail Efendi Aza Hacı Mehmed Efendi Aza Salih Efendi	Aza Ahmed Efendi Aza Veli Efendi Aza Ahmed Bey Aza Hacı Ahmed Efendi

Tablo 3.6. Nazilli Kazası Maarif Komisyonları (devamı)

1316	Nazilli Maarif Komisyonu Heyeti	
	Reis Salih Efendi	
	Aza Nuri Efendi Aza Veli Efendi	Aza Ahmed Efendi Aza Abdullah Efendi
1317	Nazilli Maarif Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi	
	Aza Nuri Efendi Aza Veli Efendi	Aza Ahmed Efendi Aza Hacı Abdullah Efendi
1319	Maarif Aşağı Nazilli Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi	
	Aza Hacı Nuri Efendi Aza Veli Efendi	Aza Ahmed Efendi Aza Müezzın Efendi
	Yukarı Nazilli Maarif Komisyonu	
	Reis Hacı Ali Efendi	
	Aza Hacı Mustafa Efendi Aza Ahmed Efendi	Aza Hacı Ali Efendi Aza Ahmed Efendi
1320	Maarif Aşağı Nazilli Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi	
	Aza Hacı Nuri Efendi Aza Veli Efendi	Aza Ahmed Efendi Aza Müezzın Efendi
	Yukarı Nazilli Maarif Komisyonu	
	Reis Hacı Ali Efendi	
	Aza Hacı Mustafa Efendi Aza Ahmed Efendi	Aza Hacı Ali Efendi Aza Ahmed Efendi
1321	Maarif Aşağı Nazilli Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi	
	Aza Hacı Nuri Efendi Aza Veli Efendi	Aza Ahmed Efendi Aza Müezzın Efendi
	Yukarı Nazilli Maarif Komisyonu	
	Reis Hacı Ali Efendi	
	Aza Hacı Mustafa Efendi Aza Ahmed Efendi	Aza Hacı Ali Efendi Aza Ahmed Efendi
1323	Maarif Aşağı Nazilli Komisyonu	
	Reis Müftü Efendi	
	Aza Hacı Nuri Efendi Aza Veli Efendi	Aza Ahmed Efendi Aza Müezzın Efendi
	Yukarı Nazilli Maarif Komisyonu	
	Reis Hacı Ali Efendi	
	Aza Hacı Mustafa Efendi Aza Ahmed Efendi	Aza Hacı Ali Efendi Aza Ahmed Efendi
1326	Nazilli Kazası Maarif Komisyonu	
	Nazır Müftü Mehmed Salih Efendi Reisi Hacı Şükrü Efendi Aza Zühdi Efendi	Aza Vükela-yı Deaviden Ahmed Refiki Bey Aza Hacı Müezzın Hafız Abdullah Efendi Aza Hasan Efendi

3.2. Ziraat Komisyonu

Osmanlı İmparatorluğu'nda III. Selim ile başlayan ve II. Mahmud ile devam eden modernleşme hareketleri dahilinde ziraat ve hayvancılık anlamında da bir dizi girişimlerde bulunulmuştu. Avrupa da zirai yönden modernleşme ve ürün çeşitliliğinin artması, ürün bolluğu neticesinde Osmanlı tarım ve ziraat alanında geride kalarak ticari pazardan dışlanmaya başlanmıştı. Modernleşme hareketlerinin temel amacı tarımda ve ziraatte ürün bolluğu, ürünlerin çeşitliliği ve üretimin hızla artıp dış ülkelerin pazarlarıyla yarışabilir hale gelmekti. Bu sebeple ilk modernleşme hareketi Hariciye Nezareti'ne bağlı bir Ziraat ve Sanayi Meclisi oluşturmak olmuştu. Bu meclisin temel görevi çiftçiyi desteklemek hayvan ve tohum gibi tarım ürünleri temin etmek, kredi sağlamak ve ürünleri ticari yönden pazarlamaya yardımcı olmaktı. Daha sonradan bu meclise eğitim ve öğretim faaliyetleri de eklenmiş ve 'Umur-ı Nafia Meclisi' olarak değişmiş ve Ticaret Nezareti'ne bağlanmıştı. Ziraat Nezareti kurulduktan sonra ise Ticaret ve Ziraat Nezaret'leri birleştirilerek ticaret ve ziraat işleri beraber yürütülmüştü.¹¹⁸

Aydın vilayet salnameleri'nde 'Ziraat Komisyonu' merkez sancak ve ona bağlı kazalarda bulunmakta olup bu komisyon adı altında görevli reisler bulunmaktaydı.

Tablo 3.7. Aydın Sancağı Ziraat Komisyonu Reisleri

Aydın Sancağı Ziraat Komisyonu Reisleri	
Reisler	Görev Süreleri
Şeyh Aziz Efendi	1302-1308/1885-1891
Süleyman Efendi	1308-1313/1891-1895
Süleyman Ağa	1313-1315/1895-1897
Hacı Mustafa Ali Ağa	1315-1319/1897-1901
Şeyh Aziz Efendi	1319-1320/1901-1902
Ahmed Efendi	1320-1326/1902-1908
Münhal	1326- /1908- -

¹¹⁸ Akyıldız, a.g.e, s.253.

Tablo 3.8. Bozdoğan Kazası Ziraat Komisyonu Reisleri

Bozdoğan Kazası Ziraat Komisyonu Reisleri	Görev Süreleri
Hacı Ahmed Efendi	1302-1302/1885-1886
Hacı Mehmed Efendi	1302-1316/1886-1898
Hacı İbrahim Ağa	1316-1326/1898-1908
Ahmed Muhtar Efendi	1326/1908

Tablo 3.9. Çine Kazası Ziraat Komisyonu Reisleri

Çine Kazası Ziraat Komisyonu Reisleri	Görev Süreleri
Osman Efendi	1312-1313/1894-1895
Hasan Ağa	1313- /1895- -

Tablo 3.10. Nazilli Ziraat Komisyonu Reisleri

Nazilli Ziraat Komisyonu Reisleri	Görev Süreleri
Hüseyin Efendi	1302-1303/1885-1886
Ahmed Efendi	1303-1308/1886-1891
Veli Efendi	1308-1311/1891-1893
Şeyhzade Nuri Efendi	1311-1313/1893-1895
Kayyumoğlu Molla Hasan Efendi	1313-1314/1895-1897
Molla Hasan Efendi	1314-1316/1897-1898
Nuri Efendi	1316-1319/1898-1901
Hacı Nuri Efendi	1319-1326/1901-1908
Hafız Kadri Efendi	1326- /1908- -
Hacı Nuri Efendi (Reis-i Sani)	1326- /1908- -

Tablo 3.11. Söke Kazası Ziraat Komisyonu

Söke Kazası Ziraat Komisyonu (Odası) Reisleri	Görev Süreleri
Ali Rıza Efendi	1315-1323/1897-1905
Reis Efendi	1323-1326/1905-1908
Ali Rıza Bey (Saniyye)	1326/1908

3.3. Muhacirin Komisyonu

Muhacir kelime anlamı olarak ‘göç eden, göçmen’ anlamına gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun 18.yüzyıldan itibaren savaşlarda başarısız olması ve toprak kayıplarının artmasıyla beraber orada yaşayan Müslüman veya gayr-i Müslim vatandaşların yerlerini terk

edip farklı bir yerlere yerleşmesi son iki yüz yılın önemli bir gündemini oluşturmaktaydı. Ülke de muhacir konumuna düşenler geldikleri bölgelerin yakınlara iskân ettirilerek burada yaşamlarına devam etmeleri sağlanırdı.¹¹⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nda kaybedilen savaşların neticesinde on binlerce insanın muhacir duruma düşerek yurtlarından vazgeçtiği görülmekteydi. Özellikle Kırım Savaşından sonra yüz bine yakın insanın muhacir olarak imparatorluğun dört bir yanına dağıldığı bilinmektedir. İmparatorlukta muhacirlerle ilgilenen ve onların sorunlarına çözüm üretecek bir yapı yoktu. Muhacirlerin sorunları; Şehremaneti, Zaptiye Nezareti ve bizzat padişah tarafından çıkarılan fermanlarla çözülmeye çalışılsa da tam manasıyla başarılı olunamıyordu. Bu sebeple 1860 yılında Muhacirlerin sorunlarıyla ilgilenilmesi ve iskanlarının sağlanmasını takip edecek bir yapı olarak *Muhacirin Komisyonları* kuruldu. Bu komisyonlar ilk başta Ticaret Nezareti'ne bağlı bir yapı olarak kurulsada 1864 yılında bağımsız bir yapıya kavuştu. Bu komisyonun görevleri arasında; göç edecek kimseleri yerleştirecek uygun sahalara bulmak, onlara iâşe temin etmek, istihdam alanları oluşturmak, çiftlik hayvanları ve zirai üretim için malzeme temin etmek bulunmaktaydı.

Muhacirin Komisyon'u savaş sonrasında artan göç problemleri neticesinde önemli görülmekteydi. Savaşın olmadığı zamanlarda bu yapı gücünü yitirmiş ve görevleri azaltılarak farklı kurumlara bağlanmıştı. 1875 yılında bu kurum önemini yitirerek lağvedilmiş görev ve sorumlulukları Zaptiye Nezareti'ne aktarılmıştır. 1877'de ise bu görev şehremanetine bırakılarak 1877 Rus Savaşı'nın başlaması ve göç probleminin yeniden artmasıyla aynı yılda tekrardan Muhacirin Komisyonları kurulmuştu.¹²⁰

Aydın Vilayet salnamelerinde muhacirlikle ilgili bir yapının olduğu görülmekte olup merkez sancakta 'Muhacirin Komisyonu' adı altında görevlilerin varlığı görülmektedir.

---

¹¹⁹ Abdullah Saydam, *Muhacir, DİA*, Ankara, 2019, C: Ek-2, s.286.

¹²⁰ Mehmet Demirtaş, *Kırım Savaşı ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskanları*, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2009, S:41, s.217.

Tablo 3.12. Aydın Merkez Sancağı Muhacirin Komisyonu Memurları

1302/1 886	Muhacirin Komisyonu	
	Reis Nuri Bey Aza Hüseyin Ağa, Mehmed Efendi Aza Orman Memuru Arif Efendi	
1303	Muhacirin Komisyonu	
	Reis Nuri Bey Aza Hüseyin Ağa ve Mehmed ve Arif Efendiler	
1304	Muhacirin Komisyonu	
	Reis Nuri Bey Selase Aza Hüseyin Ağa Mehmed ve Arif Efendiler	
1305	Muhacirin Komisyonu	
	Reis Nuri Bey Selase Aza Hüseyin Ağa Mehmed ve Arif Efendiler	
1306	Muhacirin Komisyonu	
	Reis Asım Bey Aza Hüseyin Ağa Mehmed ve Arif Efendiler	
1308	Muhacirin Komisyonu	
	Reis Asım Bey Çelebizade Hacı Ahmed ve Şeyh Aziz Efendiler	Aza Hacı İbrahim Efendizade Aziz Efendi Aza Mustafa Ali Ağa Aza Dimo oğlu Yanako ve Hacı Karabet Efendiler
1311	Muhacirin Komisyonu	
	Reis Kasım Bey	
	Aza Hacızade Hacı Ahmed Efendi Aza Aziz Efendi Aza Dimo Oğlu Yanko Efendi	Aza Şeyh Aziz Efendi Aza Mustafa Ali Ağa Aza Hacı Karabet Efendi
1312	Muhacirin Komisyonu	
	Reis Asım Bey	
	Aza Hacı Ahmed Efendi Aza Aziz Efendi Aza Dimo Oğlu Yanko Efendi	Aza Şeyh Aziz Efendi Aza Mustafa Ali Ağa Aza Hacı Karabet Efendi
1313	Muhacirin Komisyonu	
	Reis Asım Bey	
	Aza Hacı Ahmed Efendi Aza Aziz Efendi Aza Şeyh Aziz Efendi	Aza Mustafa Ali Ağa Aza Dimo Oğlu Yanko Efendi Aza Hacı Karabet Efendi
1314	Muhacirin Komisyonu	
	Reis Asım Bey	
	Aza Hacı Ahmed Efendi Aza Aziz Efendi Aza Şeyh Aziz Efendi	Aza Mustafa Ali Ağa Aza Dimo Oğlu Yanko Efendi Aza Hacı Karabet Efendi
1316	Muhacirin Komisyonu	
	Reis Halil Efendi	
	Aza Hacı Ahmed Efendi Aza Aziz Efendi Aza Şeyh Aziz Efendi	Aza Hacı Mustafa Ali Ağa Aza Yanko Efendi Aza Hacı Karabet Efendi

Tablo 3.12. Aydın Merkez Sancağı Muhacirin Komisyonu Memurları (devamı)

1317	Muhacirin Komisyonu	
	Reis Nihad Efendi	
	Aza Hacı Ahmed Efendi Aza Aziz Efendi Aza Şeyh Aziz Efendi	Aza Hacı Mustafa Ali Ağa Aza Yanko Efendi Aza Hacı Karabet Efendi
	Muhacirin Komisyonu	
1319	Reis Nihad Efendi	
	Aza Jandarma Binbaşı Efendi	Aza Belde Reisi Abdulkadir Efendi
1320	Muhacirin Komisyonu	
	Reis Mustafa Lütfi Efendi	
	Aza Ahmed Necib Efendi Aza Hüseyin Efendi	Aza Müderris Memiş Efendi Fahri Katib Mustafa Efendi
	Muhacirin Komisyonu	
1321	Reis Mustafa Lütfi Efendi Aza Ahmed Necib Efendi	
	Aza Hüseyin Efendi Aza Müderris Memiş Efendi	
1323	Muhacirin Komisyonu	
	Reis Mustafa Lütfi Efendi Aza Ahmed Necib Efendi	
	Aza Hüseyin Efendi Aza Müderris Memiş Efendi	
1326	Muhacirin Komisyonu	
	Reis Rıfat Efendi Salise Aza Hacı Osman Zeki Efendi Aza Belediye Reisi Ahmed Bey	
	Aza Ma Tahrir Vergi Memuru Fuad Efendi Saniyye Aza Nüfus Memuru Tahir Efendi	
	Muhacirin Komisyonu	

3.4. Nafia Komisyonu

Klasik dönemde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki imar faaliyetleri merkezi olmayan bir sistemle yönetilmekteydi. Sultan II. Mahmud dönemi ve Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte artan modernleşme hareketleri neticesinde ülkedeki imar faaliyetleri tek elde toplanmaya çalışılmıştı. Bu sebeple 1838'de Hariciye Nezareti çatısı altında *Meclis-i Ziraat ve Sanayi Meclisi* adıyla bir meclis kuruldu. Bu meclisin amacı ülkenin sanayi ve ziraat alanında kalkınması ve modernleşmesi için çalışmalar yapmak ve Hariciye Nezareti'ne sunmaktı. Bu meclisin ilerleyen yıllarda eğitim öğretim faaliyetleri için çalışmalar yapması da istenmişti.¹²¹

İlerleyen yıllarda Ticaret Nezareti'ne bağlanacak olan Nafia yapısı 9 Mart 1849 yılında çıkarılacak olan Nizamname'ye kadar görev ve yetkileri tam olarak belirlenmemiştir. Nafia, o dönemde sadece bayındırlık işleri ile uğraşan bir yapı olmadığı gibi aynı zamanda ziraat, sanayi, bayındırlık, imar gibi tüm işlere bakmaktaydı.¹²²

¹²¹ Emrah Çetin, Hicran Aydos, Tanzimat Döneminde Osmanlı İmparatorluğunu Kalkındırma Düşüncesinin Bir Ürünü Olarak Meclis-i Umur-ı Nafia, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırma Dergisi E-Dergi*, C:8, S:1, s.5.

¹²² N. Yücel Mutlu, *Osmanlı Devleti Nafia Nezareti'nin İlk Nizamnamesi*, TTK, Ankara, 2012, C:33, S:37, s.119.

Nafia Nezareti 1863-1866 yılları arasında kurulup tekrar kapatılmış. Son olarak ise 1868 yılında Ticaret Nezareti'ne bağlı bir şekilde tekrar kurulmuştu.¹²³ 1871 yılında Nafia ile ilgili bir Nizamname çıkarılmış nafia meclisinin görevleri, çalışanların görev ve sorumlulukları gibi tüm konular belirlenmişti. 1872 yılında Ticaret Nezareti'nin görevleri çok görüldüğünden Nafia Nezareti bağımsızlaştırılarak tekrar kurulmuştu. Cumhuriyetin kuruluşuna kadar bu yapı ve görevlerle devam etmişti.¹²⁴

Aydın Vilayet Salnamelerinde H.1302-H.1306 tarihleri arasında salnamelerde 'Nafia Komisyonu' Aydın, Söke, Nazilli görülmekteyken H.1304 yılında Bozdoğan Kaza'sında 'Nafia Komisyonu' görülmekte olup H.1306 tarihli salnameden sonra sadece Aydın ve Bozdoğan'da 'Nafia Komisyonu' bulunmaktadır.

Tablo 3.13. Aydın Sancağı Nafia Komisyonları ve İdaresi

1302	Aydın Sancağı Nafia Komisyonu	
	Reis Hasan Ağa	
Aza	Hacı Osman Ağa	
	Hacı Ali Efendi Salih Efendi Hasan Efendi	
1316	Aydın Sancağı Nafia Komisyonu	
	Reis Mutasarrıf Paşa	Aza Ziraat Bank Memuru Efendi
	Aza Tahrirat Müdürü Efendi	Aza Liva Mühendisi Efendi
	Aza Meclis-i İdareden	Aza Nüfus Memuru Efendi
Aza Belediye Reisi Efendi	Katib Nikogos Efendi	
Nafia Dairesi	Liva Mühendisi Abdullah Ohannes Efendi	
	Katib Nikogos Efendi	
1317	Aydın Sancağı Nafia Komisyonu	
	Reis Mutasarrıf Paşa	Aza Ziraat Bank Memuru Efendi
	Aza Tahrirat Müdürü Efendi	Aza Liva Mühendisi Efendi
	Aza Meclis-i İdareden Bir Aza	Aza Nüfus Memuru Efendi
Aza Belediye Reisi Efendi	Katib Nikogos Efendi	
Nafia Dairesi	Liva Mühendisi Abdullah Ohannes Efendi	
	Katib Nikogos Efendi	
1319	Aydın Sancağı Nafia Komisyonu	
	Reis Mutasarrıf Paşa	Aza Ziraat Bank Memuru Efendi
	Aza Tahrirat Müdürü Efendi	Aza Liva Mühendisi Efendi
	Aza Meclis-i İdareden Bir Aza	Aza Nüfus Memuru Efendi
Aza Belediye Reisi Efendi	Katib Nikogos Efendi	
Nafia Dairesi	Liva Mühendisi Ali Rıza Efendi	
	Kondüktör Kerinyan Efendi	
		Konduktör Ahmed Efendi
		Katib Nikogos Efendi

¹²³ Mutlu, a.g.m, s.199.

¹²⁴ Aziz Tekdemir, Tanzimat Dönemi Nafia Nezareti, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C:1, S:1, s.129

Tablo 3.13. Aydın Sancağı Nafia Komisyonları ve İdaresi (devamı)

1320	Aydın Sancağı Nafia Komisyonu	
	Reis Mutasarrıf Paşa Aza Tahrirat Müdürü Efendi Aza Meclis-i İdareden Bir Aza Aza Belediye Reisi Efendi	Aza Ziraat Bank Memuru Efendi Aza Liva Mühendisi Efendi Aza Nüfus Memuru Efendi Katib Nikogos Efendi
	Nafia Dairesi	
	Liva Mühendisi Ali Rıza Efendi Kondüktör Kerinyan Efendi	Kondüktör Ahmed Efendi Katib Nikogos Efendi
1321	Aydın Sancağı Nafia Komisyonu	
	Reis Mutasarrıf-1 Liva Aza Tahrirat Müdürü Efendi Aza Şeyh Aziz Efendi Aza Hancı Ahmed Efendi	Aza Ziraat Bank Memuru Efendi Aza Nüfus Memuru Tahir Efendi Aza mühendis Ali Rıza Efendi M 5 Katib Nikogos Efendi
	Nafia Dairesi	
	Liva Mühendisi Ali Rıza Efendi	Kondüktör Kerinyan Efendi
	Katib Nikogos Efendi	
1323	Aydın Sancağı Nafia Komisyonu	
	Reis Mutasarrıf-1 Liva Aza Tahrirat Müdürü Bey Aza Şeyh Aziz Efendi Aza Ahmed Efendi	Aza Ziraat Bank Memuru Efendi Aza Nüfus Memuru Tahir Efendi Aza Mühendis İsadör Efendi Katib Nikogos Efendi
	Nafia Dairesi	
	Liva Mühendisi Ali Rıza Efendi	
	Kondüktör Kerinyan Efendi	Katib Nikogos Efendi
	Katib Nikogos Efendi	
1326	Aydın Sancağı Nafia Komisyonu	
	Reis Mutasarrıf-1 Liva	
	Aza Tahrirat Müdürü Bey Aza Emin Bey Rabia Aza Necib Bey	Aza Ziraat Bank Memuru Osman Efendi Aza Nüfus Memuru Tahir Efendi Aza Mühendis Münhal
	Katib Mehmed Şükrü Efendi	
	Nafia İdaresi	
	Liva Mühendis Münhal	
	Kondüktör Karnik Efendi	Katib Mehmed Şükrü Efendi

Tablo 3.14. Bozdoğan Kazası Nafia Komisyonu

1304	Bozdoğan Kazası Nafia Komisyonu	
	Reis Süleyman Ağa Aza Osman ve Hasan Ağalar Aza Mustafa ve Hasan Ağalar	
1313	Bozdoğan Kazası Nafia Komisyonu	
	Reis Hacı İbrahim Ağa	
	Aza Hacı Mehmed Efendi Aza Burdurlu Ali Molla Efendi	Aza Köteli Ağa Katib Hasan Efendi
1314	Bozdoğan Kazası Nafia Komisyonu	
	Reis Hacı İbrahim Ağa	
	Aza Hacı Mehmed Efendi Aza Burdurlu Ali Molla Efendi	Aza Köteli Ağa Katib Hasan Efendi
1315	Bozdoğan Kazası Nafia Komisyonu	
	Reis Hafız İbrahim Efendi	
	Aza Hacı Süleyman	Aza Hacı Hasan
1316	Bozdoğan Kazası Nafia Komisyonu	
	Reis Hacı İbrahim Ağa	
	Aza Hacı Mehmed Efendi Aza Ali Molla	Aza Ali Ağa Katib Hasan Efendi
1317	Bozdoğan Kazası Nafia Komisyonu	
	Reis Hacı İbrahim Ağa	
	Aza Hacı Mehmed Efendi	Aza Ali Efendi
1319	Bozdoğan Kazası Nafia Komisyonu	
	Reis Hacı İbrahim Ağa	
	Aza Hacı Mehmed Efendi Aza Ali Molla	Aza Hacı Kerim Efendi Aza Hacı Mehmed Efendi
1320	Bozdoğan Kazası Nafia Komisyonu	
	Reis Hacı İbrahim Ağa	
	Aza Hacı Mehmed Efendi Aza Ali Molla	Aza Hacı Kerim Efendi Aza Hacı Mehmed Efendi
1321	Bozdoğan Kazası Nafia Komisyonu	
	Reis Hacı İbrahim Ağa	
	Aza Hacı Mehmed Efendi Aza Ali Molla	Aza Hacı Kerim Efendi Aza Hacı Mehmed Efendi
1323	Bozdoğan Kazası Nafia Komisyonu	
	Reis Hacı İbrahim Ağa	
	Aza Hacı Mehmed Efendi Aza Ali Molla	Aza Hacı Kerim Efendi Aza Hacı Mehmed Efendi
1326	Bozdoğan Kazası Nafia Komisyonu	
	Reis Kaymakam-ı Kaza	
	Aza Hacı Mustafa Efendi Aza Ahmed Muhtar Efendi	Aza Mustafa Efendi Aza Münhal

Tablo 3.15. Nazilli Kazası Nafia Komisyonu

1302/1886	Nazilli Kazası Nafia Komisyonu	
	Reis Ahmed Efendi	
1303 /	Küçük Hacı Bey Hacı Ahmed Efendi Veli Efendi Atnaş Efendi Hamparsom Efendi	Aza
	Nazilli Kazası Nafia Komisyonu	
1304	Reis Ahmed Efendi Aza Hacı Bey ve Ahmed ve Veliyuddin Aza Eniştaş ve Hamparsom Efendi	
	Nazilli Kazası Nafia Komisyonu	
1305	Reis Ahmed Efendi Aza Hacı Bey ve Ahmed ve Veliyuddin Eniştaş ve Hamparsom Efendi	
	Nazilli Kazası Nafia Komisyonu	
1306	Reis Ahmed Efendi Aza Hacı Bey ve Ahmed ve Veliyuddin Eniştaş ve Hamparsom Efendi	

Tablo 3.16. Çine Kazası Nafia Komisyonu

1302/1886	Çine Kazası Nafia Komisyonu	
	Reis Süleyman Ağa	
	Hacı Osman Ağa, Hasan Efendi Mustafa Efendi, Hasan Efendi	Aza
	Çine Kazası Nafia Komisyonu	
Reis Süleyman Ağa Aza Osman ve Hasan Ağalar Aza Mustafa ve Hasan Ağalar		
Çine Kazası Nafia Komisyonu		
Reis Süleyman Ağa Aza Osman ve Hasan Ağalar Aza Mustafa ve Hasan Ağalar		
Çine Kazası Nafia Komisyonu		
Reis Süleyman Ağa Aza Osman ve Hasan Ağalar Aza Mustafa ve Hasan Ağalar		

3.5. Eytam Komisyonu

Osmanlı İmparatorluğu'nda yetim, dul ve yardıma muhtaç insanlar hem padişahlar hem de aracılığı ile hemde vakıflar aracılığı ile desteklenmekte ve maddi ihtiyaçları karşılanmaktaydı. 1851 yılında Eytam Nezareti'nin kurulmasıyla birlikte bu yardımlaşma ve destek hizmetleri tek elde toplanmış yetimlere kalan miraslar bu nezaret aracılığı ile teslim edilmişti. Eytam Sandıkları açılarak toplanan yardımlar tek havuzda birleştirilmişti.¹²⁵

Eytam Nezareti'nin görevi yozlaşmış memurlar tarafından yetimlerin haklarına el koyma veya gelir elde etmek gibi bazı usulsüzlükleri ortadan kaldırmak yetimlerin tereke ve miraslarını doğru bir yöntemle ekonomiye kazandırmaktı. Bu sebeple Şeyhülislamlığa bağlı olarak 1851 yılında Eytam Nezareti kurulmuştu. 1851, 1870, 1872 yıllarında Eytam Nezareti ile ilgili Nizamnameler çıkartılarak hukuki yapı içerisinde gelişmesi sağlanılmaya çalışılmıştı. Cumhuriyetin kuruluşuna kadar birçok düzenleme ve Nizamname ile devam eden Eytam Nezareti ve Sandıkları genel manada başarılı olamamış ve yolsuzlukların çok olduğu bir yapı haline gelmişti.¹²⁶ Aydın vilayet salnamelerinde de 'Eytam Komisyonu' yer aldığı Nezaretin ve Nizamnamelerin belirlediği çerçevede görevlilerin bulunduğu görülmektedir. Eytam komisyonu veya görevlilerinin sadece Aydın Merkez ve Bozdoğan Kaza'sında varlığı tespit edilmektedir.

Tablo 3.17 Aydın Sancağı Eytam Reisleri ve Müdürleri

Aydın Sancağı Eytam Reisleri	
Reisler	Görev Süreleri
Hâkim Efendi	1303-1305/1886-1889
Naib Efendi	1305-1326/1889-1908
Aydın Sancağı Eytam Komisyonu	
Müdürler	Görev Süreleri
Arif Efendi	1303-1304/1886-1888
Raşid Efendi	1304-1305/1888-1889
Ali Efendi	1305-1306/1889-1890
Hilmi Efendi	1306-1311/1890-1893
Hüsnü Efendi	1311-1312/1893-1894
Hasan Efendi	1312-1313/1894-1895
Eşref Efendi	1313-1326/1895-1908
Fevzi Efendi	1326- /1908- -

¹²⁵ Mehmet Çanlı, Tarihi Süreç İçerisinde Eytam Sandıklarının Hukuki Mevzuları ve Karşılaştıkları Sorunlar (1851-1920), *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Dergisi*, S:9/3, 2020, s.1303.

¹²⁶ Çanlı, a.g.m, ss.1303-1310.

Tablo 3.18. Bozdoğan Kazası Eytam Müdürleri

Bozdoğan Kazası Eytam Müdürleri	Görev Süreleri
Hüseyin Çavuş	1302-1302/1885-1886
Ahmed Efendi	1302-1308/1886-1891
Ali Molla Efendi	1308-1311/1891-1893
Ahmed Efendi	1311-1316/1893-1898
Mustafa Efendi	1316-1326/1898-1908

4. BÖLÜM

4. ADLİ YAPI

Osmanlı İmparatorluğu kuruluşunda bürokratik yapısını ve devlet temelini oluşturan makamları Anadolu Selçuklu Devleti'nden almıştı. Yönetim modeli ve bürokrasi sıfırdan tekrar oluşturulmadan kurulu bir nizam üzerinde devam etmişti. Osmanlılar Anadolu Selçuklu Devleti bürokrasisini örnek aldığı gibi hukuki düzeni ve şer'i yapılanmayı da sahiplendiler. Döneminin ihtiyaçları ve devletin kurulduğu zamana göre Türk-Moğol yasaları da bu hukuk kavramı içerisinde görülmektedir.¹²⁷

Osmanlı İmparatorluğunda hukuk ve adaletin temeli İslam'a dayanmaktaydı. İslam hukuku olan şer'i hukuk Osmanlı İmparatorluğu adaletinin temelini oluşturmaktaydı. Şer'i hukuka göre herkes adalet karşısında eşittir. Kişinin müslim veya gayr-i müslim olduğu fark etmeksizin davalar adaletli bir şekilde görülüp hükümler İslam hukuk kurallarına göre verilirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nda hukuk alanındaki ilk çalışmalar fakihlere danışılarak yapılmış ve bu doğrultuda Şeyhu'l İslamlık makamı kurulmuştur. Şeyhu'l-islamlık makamı Divan-ı Hümayun 'de yer alıp Osmanlı idaresinde söz sahibi olacak kadar önemli bir makam olarak görülüyordu. Osmanlı sultanları kendilerini 'Allah'ın yeryüzündeki gölgesi' olarak gördükleri için Allah'ın kanunlarını uygulama neticesinde şeri hukuku devlet adaletinin temeli olarak görmüşlerdir. Osmanlı hukukçuları ıslahat ve hükümlerde Osmanlı toplumunun ve devletin ihtiyaçlarına göre hareket edip istihsan prensibi ile hareket etmiş ve kuralları hükümleri buna göre vermiştir.¹²⁸

Osmanlı sultanları bazı dönemlerde kanunnameler yaptırmış ve dönemin şartlarına, kendi perspektiflerine göre adaletnameler yazdırtmıştır. Fatih Sultan Mehmed tarafından yazdırılan adaletname döneminin şartları ve devletin selameti için yazılmış ve yüzyıllarca uygulanacak kanunlar içermekteydi. Fatih döneminde devletin temel kanunlarını ve düzenini, tebaanın statüsünü içeren iki adet kanunname yayınlanmıştır. Bu kanunnamelerin tamamı şeri'at ilkesiyle yapılmamış imparatorlukta bulunan kurumların yapılaşmasını ele almıştır.¹²⁹ Osmanlılar halkın ihtiyaçlarını karşılamak için örfi ve şeri hukuk temelli yeni kanunlar ortaya çıkartmıştır. Örfi hukuk örneklerinin çok olduğu görülse de Osmanlılar tıpkı diğer İslam

---

¹²⁷ Mehmet Akif Aydın, Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı ve İşleyişi, *Türkler Ansiklopedisi* C:10, Yeni Türkiye Yay, Ankara, 2002, s.24.

¹²⁸ Halil İnalçık, *Türklük Müslümanlık ve Osmanlı Mirası*, Kırmızı Yay., İstanbul, 2014, ss.101-102.

¹²⁹ Halil İnalçık, *Osmanlı'da Devlet Hukuk ve Adalet*, Kronik Yay., İstanbul, 2020, ss.56-57.

devletleri gibi Şeriatın üstünlüğünü kabul etmiş; Kanun-i Esasi'de bu 'devletin dini din-i İslam'dır' olarak belirtilmiştir. Fakat devletin temel kaideleri ve kanunları İslam hukuku olan şeriat üzerine kurulu olsa da Osmanlı bürokrasisi ve sultanları toplumun veya devletin ihtiyaçları doğrultusunda örfi kanunlarda çıkarmışlardır. Öyle ki Tanzimat devrinde kurulan ticaret kanunnameleri Fransız kanunlarından çeviriler yapılarak oluşturulmuştu. Ticaret kanunlarının yanında diğer kanunlarda da şeri hukuk yerine Fransız kanunlarının tercüme edilip kullanıldığını da görülmektedir.¹³⁰

4.1. Bidayet Mahkemeleri

Klasik dönem Osmanlı adli teşkilatı büyük değişiklikler görmeden Tanzimat devrine kadar gelmişti. Tanzimat devrinde imparatorluğun Avrupalı devletlerin modern yapısına kıyasla askeri, adli alanda geri kaldığı görülmektedir. Bu sebeple Sultan II. Mahmud devri ile başlayan modernleşme hareketleri içerisinde adli yapının da hızla modernleştiği ve çağa uygun bir şekilde yeniden yapılaşmanın başladığı görülmektedir.

Modernleşmenin ilk adımlarını ceza davalarının Muhassıllık Meclislerine bırakılması ve davaların çözümlenme yetkisi verilmesi olarak görülmektedir. 1842'de Muhassıllık meclislerinin kaldırılmasıyla bu yetki Memleket Meclislerine bağlı bir alt komisyona devredilmişti.¹³¹ 1864 Vilayet Nizamnamesi ile sancaklarda, kazalarda yöneticinin başkanlığında bulunan mecliste müslim ve gayr-i müslim isimlerin bulunacağı bir mahkeme heyeti bulundurulması kararlaştırıldı. Bu mahkemelerde sancak veya kazalarda adli, ticari davalar görülmekte ve karara bağlanmaktaydı. Bu kararlar her yıl Şuray-ı Devlet tarafından kontrol edilmekte kararların son hali onaylanmaktaydı. 1868 yılında bu gelişmelerin öncülüğünde Divan-ı Ahkam-ı Adliyye ve Şuray-ı Devlet kurulmuştu. Şuray-ı Devlet günümüzdeki Danıştay görevini üstlenmekte ve kanunlar ve Nizamnameleri çıkarmak, devlet personelleri arasındaki ihtilafları çözmek, her yıl toplanan ve sorunların karara bağlandığı taşradan gelen meclislerin görüşlerini karara bağlamak gibi görevleri bulunmaktaydı.¹³² Divan-ı Ahkam-ı Adliyye ise günümüzdeki Yargıtay görevini üstlenmekte ve üst mahkemelerce verilen kararları tekrar gözden geçirip nihai kararı veren merci olarak kurulmuştu.

---

¹³⁰ İnalçık, *a.g.e.*, ss.58-59.

¹³¹ Sedat Bingöl, Osmanlı Mahkemelerinde Reform ve Ceride-yi Mahakim'deki Üst Mahkeme Kararları, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C:20, 2005, ss.23-24.

¹³² Ali Akyıldız, Şuray-ı Devlet, *DİA*, İstanbul, 2010, C.39, 236.

Sultan II. Abdülhamit döneminde adli yapının artık merkezileşeceği Adliye Nezareti'nin (1876) kurulduğu görülmektedir. İmparatorlukta bulunan tüm mahkemelerin bu çatı altında birleşmesi ve bir nizam içerisinde yürütmesi amaçlanmaktaydı. Bu dönemde ilk hukuk mekteplerinin açılması ile birlikte eğitilmiş bir adli teşkilatın oluşması sağlandı. Hâkim atamaları bir düzene bağlandığı gibi hakimlerinde bağımsızlığı teminat altına alındı. 93 Harbinden hemen sonra batılı devletlerin baskısıyla Fransız merkezli Teşkilat-ı Mehakim Kanunu getirildi. Bu kanun sonucunda ilk defa savcılık kurumu ortaya çıktı ve avukatlık, noterlik gibi kavramlar getirildi.¹³³ II. Meşrutiyet döneminde bazı değişiklikler yapılarak 1913 yılında Sulh Hakimliklerin kurulması kararlaştırıldı. Bu adli düzen cumhuriyetin kuruluşuna kadar böyle devam etmişti.

Aydın vilayet salnameleri (1875-1908) yılları arasında merkez sancak ve kazalarda Daire-i Adliye yapısı altında bidayet mahkemeleri varlığı görülmektedir. Bidayet mahkemeleri Ceza ve Hukuk Mahkemesi olarak iki ayrı daireye ayrılmaktadır. Daireler reisler tarafından yönetilmekte ve davalar azalar eşliğinde görülmekteydi. Ceza ve Hukuk dairelerinin kendilerine ait kâtipleri de bulunmaktaydı. Daire üyelerinin ve reislerinin görev değişiklikleri çok ve sıkça görülmektedir. Ceza dairelerinde ağır suçlar (cinayet, yaralama, tecavüz, gasp, eşkıyalık) gibi davalar görülürken hukuk dairesinde ise (anlaşmazlıklar, borç, alacak- verecek, şikâyet) gibi davalar görülmekteydi.

Salnamelere göre H.1302-H.1326 yılları arasında dairelerde kâtip sayıları ihtiyaca göre artmakta ve azalmaktadır. Tüm yıllarda her dairenin aza sayısı değişiklik göstermekte ve isimler çoğu zaman değişmektedir. Bazı salnamelerde icra memurları da bulunmaktadır.

Mahkeme üyelerinin görevleri: mahkeme reisi davaları açmak, tarafları dinlemek ve şeri hukuk'a göre sonuçlandırmakla sorumluydu. Zabıt kâtipleri mahkeme esnasında reis ve dava taraflarını dinlemek ve ifadeleri yazıya geçirme görevindeydi. Azalar ise mahkemede hazır bulunan daimî üyeler idi bunlar hem müslim hem de gayr-i müslim ahaliden olabilirdi. Teşkilat-ı Mehakim Kanunu ile gelen noterlik kurumu mahkemelerde mukavelat muharirleri tarafından temsil edilmekteydi.

---

¹³³ Ekrem Buğra Ekinci, Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri, *Yeni Türkiye*, 2000, Yıl: 6, S: 31, ss.764-773.

Tablo 4.1. Aydın Sancağı Bidayet Mahkemesi Daireleri ve Üyeleri

Bidayet Mahkemesi		
1302	Ceza Dairesi	Hukuk Dairesi
	Reis Saib Efendi Hacegan Abdullah Efendi -Müderrişi Kiryako Efendi Aza Mülazımı Ali Rıza Efendi	Reis Halil Hilmi Efendi Habib Bey Arslan Efendi Aza Mülazımı Mustafa Efendi Başkatib Halil Bedri Efendi
1302	Ceza Dairesi	Hukuk Dairesi
	Reis Mehmed Şekib Efendi Azalar Abdullah Efendi ve Devriye Müderrişi Kiryako Efendi	Reis Mehmed Feyzi Efendi Aza Necib Bey ve Nikola Efendi Aza Mülazımı Salih Efendi Başkatib Halil Bedri Efendi
1303	Ceza Dairesi	Hukuk Dairesi
	Reis Mehmed Şekib Efendi Azalar Abdullah Efendi ve Devriye Müderrişi Kiryako Efendi Aza Mülazımı Ali Efendi	Reis Naib Efendi Aza Habib Bey Efendi Aza Mülazım Salih Efendi Başkatib Halil Bedri Efendi
1304	Daire-i Adliye	
	Hukuk Dairesi	Ceza Dairesi
	Reis Naib Efendi Aza Mustafa ve Nikogos Efendi Aza Mülazım Salih Efendi	Reis Mehmed Şekib Efendi Aza Abdullah Efendi, Devriye Müderrişi Aza Mülazımı Ali Efendi
	Müdde-i Umumiye Muavini Tatyos Efendi	
	Başkatib Halil Bedri Efendi Müstantık Mahmud Bey Zabıt Kâtibi Arif ve Ata Efendiler Mukavelat Muhariri Raşid Bey	İcra Memuru Ali Efendi Zabıt Kâtibi Karabet Efendi Diğeri Muhiddin Efendi
1305	Daire-i Adliye	
	Hukuk Dairesi	Ceza Dairesi
	Reis Naib Efendi Aza Mustafa Efendi Aza Mülazımı Salih Efendi	Reis Mehmed Şekib Efendi Aza Abdullah Efendi, Devriye müderrişi Aza Mülazımı Ali Efendi
	Müdde-i Umumiye Muavini Tatyos Efendi	
	Müstantık Mahmud Bey Zabıt Kâtibi Arif ve Sami Efendiler Mukavelat Muhariri Halil Bedri Efendi	İcra Memuru Ali Efendi Zabıt Kâtibi Muhiddin Efendi
1306	Devair-i Adliye	
	Hukuk Dairesi	Ceza Dairesi
	Reis Naib Efendi Aza Mustafa Efendi Aza Mülazımı Salih Efendi	Reis Mehmed Şekib Efendi Aza Abdullah Efendi İzmir Payesi Mücerriidi Aza Mülazımı Arif Efendi
	Müdde-i Umumi Memuru Tatyos Efendi	
	Müstantık Mahmud Bey Zabıt Kâtibi Mehmed ve Mustafa Efendiler Mukavelat Muhariri Halil Bedri Efendi	Başkatib Aziz Efendi İcra Memuru Ali Efendi Zabıt Kâtibi Mustafa Efendi

Tablo 4.1. Aydın Sancağı Bidayet Mahkemesi Daireleri ve Üyeleri (devamı)

1308	Devair-i Adliye	
	Hukuk Dairesi	Ceza Dairesi
	Reis Naib Efendi	Reis Rıfat Efendi
	Aza Hadimizade Mustafa Efendi Aza Nikogos Efendi Aza Mülazımı Salih Efendi Başkatib İzzet Efendi Zabıt Kâtibi Ali Efendi İcra Memuru Ali Efendi Mukavelat Muhariri Halil Bedri Efendi	Müddeî-i Umumi Muavini Tatyos Rıfkı Efendi Aza Abdullah Efendi İzmir Payeyi Mücerridi Aza Estamat Efendi Aza Mülazımı Arif Efendi Müstantık Mahmud Bey Zabıt Kâtibi Mehmed Efendi Diğeri Mustafa Efendi
1311	Daire-i Adliye	
	Mahkeme-i Bidayet	
	Hukuk Dairesi	Ceza Dairesi
	Reis Naib Efendi Aza Hadimizade Mustafa Efendi Aza Mişon Efendi Aza Mülazımı Salih Efendi Başkatib İzzet Efendi Zabıt Kâtibi Ali Efendi İcra Memuru Ali Efendi Mukavelat Muhariri Bedri Efendi	Reis İzzet Efendi Müddeî-i Umumi Muavini Tatyos Efendi Aza Abdullah Efendi Aza Vankil Efendi Aza Mülazımı Arif Efendi Müstantık Mahmud Bey Zabıt Kâtibi Mehmed Efendi Zabıt Kâtibi Mustafa Efendi
1312	Daire-i Adliye	
	Mahkeme-i Bidayet	
	Hukuk Dairesi	Ceza Dairesi
	Reis Naib Efendi Aza Hadimizade Mustafa Efendi Aza Nikogos Efendi Aza Mülazımı Salih Efendi Başkatib İzzet Efendi Zabıt Kâtibi Ali ve Rauf Efendiler İcra Memuru Ali Efendi Mukavelat Muhariri Bedri Efendi	Reis İzzet Efendi Müddeî-i Umumi Muavini Tatyos Efendi Aza Abdullah Efendi Aza Yanko Efendi Aza Mülazımı Arif Efendi Müstantık Mahmud Bey Zabıt Kâtibi Mehmed Efendi Diğeri Mustafa Efendi
1313	Daire-i Adliye	
	Mahkeme-i Bidayet	
	Hukuk Dairesi	Ceza Dairesi
	Reis Naib Efendi Aza Hadimizade Mustafa Efendi Aza Nikogos Efendi Aza Mülazımı Salih Efendi Başkatib İzzet Efendi Zabıt Kâtibi Ali ve Rauf Efendiler İcra Memuru Ali Efendi Mukavelat Muhariri Bedri Efendi	Reis İzzet Efendi Müddeî-i Umumi Muavini Tatiyos Efendi Aza Abdullah Efendi Aza Lefteraki Efendi Aza Mülazımı Arif Efendi Müstantık Mahmud Bey Zabıt Kâtibi Mehmed Efendi Diğeri Süleyman Zühdü Efendi

Tablo 4.1. Aydın Sancağı Bidayet Mahkemesi Daireleri ve Üyeleri (devamı)

1314	Daire-i Adliye	
	Mahkeme-i Bidayet	
	Hukuk Dairesi	Ceza Dairesi
	Reis Naib Efendi Aza Hadimizade Mustafa Efendi Aza Bahor Efendi Aza Mülazımı Salih Efendi Başkatib İzzet Efendi Zabıt Kâtibi Ali ve Rauf Efendiler İcra Memuru Ali Efendi Mukavelat Muhariri Bedri Efendi	Reis İzzet Efendi Müdde-i Umumi Muavini Tatiyos Efendi Aza Emin Bey Aza Lefteraki Efendi Aza Mülazım Arif Efendi Müstantik Mahmud Bey Zabıt Kâtibi Mehmed Efendi Diğeri Süleyman Zühdi Efendi
1315	Daire-i Adliye	
	Mahkeme-i Bidayet Hukuk Dairesi	
	Reis Naib Efendi Aza Abdullah Efendi Aza Hacı Bahor Efendi Aza Mülazımı Salih Efendi	Başkatib İzzet Efendi Zabıt Kâtibi Ali Ve Rauf Efendiler İcra Memuru Ali Efendi Mukavelat Muhariri Bedri Efendi
	Mahkeme-i Bidayet Ceza Dairesi	
	Reis İzzet Efendi Müdde-i Umumi Muavini Zirkullah (?) Efendi Aza Emin Bey Aza Lefteraki Efendi	Aza Mülazımı Arif Efendi Müstantik Mahmud Bey Zabıt Katib Süleyman Efendi Zabıt Kâtibi Mehmed Efendi
1316	Daire-i Adliye	
	Mahkeme-i Bidayet Hukuk Dairesi	
	Reis Naib Efendi Aza Abdullah Efendi Aza Hacı Karabet Efendi Aza Mülazımı Salih Efendi	Başkatib İzzet Efendi Zabıt Kâtibi Ali ve Rauf Efendiler İcra Memuru Ali Efendi Mukavelat Muhariri Bedri Efendi
	Mahkeme-i Bidayet Ceza Dairesi	
	Reis İzzet Efendi Müdde-i Umumi Muavini Rızkullah (?) Efendi Aza Kölezade Mustafa Efendi Aza Lefteraki Efendi	Aza Mülazımı Arif Efendi Müstantik Mahmud Bey Zabıt Katib Süleyman Efendi Zabıt Kâtibi Mehmed Efendi
1317	Devair-i Adliye	
	Mahkeme-i Bidayet Hukuk Dairesi	
	Reis Naib Efendi Aza Hacı Hafız Mehmed Efendi Aza Hacı Karabet Efendi Aza Mülazımı Salih Efendi	Başkatib İzzet Efendi Zabıt Kâtibi Ali ve Rauf Efendiler İcra Memuru Ali Efendi Mukavelat Muhariri Bedri Efendi
	Mahkeme-i Bidayet Ceza Dairesi	
	Reis İzzet Efendi Müdde-i Umumi Muavini Rızkullah (?) Efendi Efendi Aza Kölezade Mustafa Efendi Aza Kuzucuk oğlu Aristidi Efendi	Aza Mülazımı Arif Efendi Müstantik Fahreddin Efendi Zabıt Katib Süleyman Efendi Zabıt Kâtibi Mehmed Efendi

Tablo 4.1. Aydın Sancağı Bidayet Mahkemesi Daireleri ve Üyeleri (devamı)

1319	Daire-i Adliye	
	Mahkeme-i Bidayet Hukuk Dairesi	
	Reis Naib Efendi Aza Abdullah Efendi Aza Aristiyadi Efendi Aza Mülazımı Salih Efendi	Başkatib İzzet Efendi Zabıt Kâtibi Ali ve Rauf Efendiler İcra Memuru Ali Efendi Mukavelat Muhariri Bedri Efendi
	Mahkeme-i Bidayet Ceza Dairesi	
	Reis Hasan Hami Efendi Müddeî-i Umumi Muavini Rıfat Efendi Aza Hacı Hafız Mehmed Efendi Aza Mişon Efendi	Aza Mülazımı Arif Efendi Müstantık Fahreddin Efendi Zabıt Katib Süleyman Efendi Zabıt Kâtibi Mehmed Efendi
	Devair-i Adliye	
1320	Mahkeme-i Bidayet Hukuk Dairesi	
	Reis Naib Efendi Aza Hacı Necib Bey Aza Karabet Efendi Aza Mülazımı Salih Efendi	Başkatib İzzet Efendi Zabıt Kâtibi Ali ve Hacı Ali Efendiler İcra Memuru Mehmed Efendi Mukavelat Muhariri Bedri Efendi
	Mahkeme-i Bidayet Ceza Dairesi	
	Reis Hasan Hami Efendi Rabia Müddeî-i Umumi Muavini Rıfat Efendi Aza Abdullah Efendi Aza Hacı Mihal Efendi	Aza Mülazımı Arif Efendi Müstantık Fahreddin Efendi Zabıt Katib Süleyman Efendi Zabıt Kâtibi Mehmed Efendi
	Devair-i Adliye	
	Mahkeme-i Bidayet Hukuk Dairesi	
1321	Reis Naib Efendi Aza Kölezade Mustafa Efendi Aza Karabet Efendi Aza Mülazımı Salih Efendi	Başkatib İzzet Efendi Zabıt Kâtibi Ali ve Cemal Efendiler İcra Memuru Ahmed Efendi Mukavelat Muhariri Şeyh Ali Efendi
	Mahkeme-i Bidayet Ceza Dairesi	
	Reis Süleyman Efendi Rabia Müddeî-i Umumi Muavini Fahri Efendi Aza Abdullah Efendi Aza Nikolaki Efendi	Aza Mülazımı Arif Efendi Müstantık Hüseyin Sami Efendi Zabıt Katib Süleyman Efendi Zabıt Kâtibi Süleyman Sırrı Efendi
	Devair-i Adliye	
	Mahkeme-i Bidayet Hukuk Dairesi	
	1323	Reis Naib Efendi
Aza Mustafa Efendi Aza Mişon Efendi Başkatib İzzet Efendi		Zabıt Kâtibi Ali ve Cemal Efendiler İcra Memuru Ahmed Hilmi Efendi Mukavelat Muhariri Şeyh Ali Efendi
Aza Mülazımı Süleyman Efendi		
Mahkeme-i Bidayet Ceza Dairesi		
Reis Süleyman Efendi Rabia Müddeî-i Umumi Muavini Fahri Efendi Salise		
Aza Abdullah Efendi Aza Nikolaki Efendi Aza Mülazımı Arif Efendi		Müstantık Hüseyin Sami Efendi Zabıt Katib Süleyman Efendi Zabıt Kâtibi Süleyman Sırrı Efendi

Tablo 4.1. Aydın Sancağı Bidayet Mahkemesi Daireleri ve Üyeleri (devamı)

1326	Devair-i Adliye	
	Mahkeme-i Bidayet Hukuk Dairesi	
	Reis Naib Efendi Aza Abdullah Efendi İzmir Ruusu Aza Hacator Efendi Aza Mülazımı Süleyman Efendi	İcra Memuru Ahmed Hilmi Efendi Mukavelat Muhariri Şeyh Ali Efendi Başkatib İzzet Efendi Zabıt Kâtibi Ali Ve Cemal Efendiler
	Mahkeme-i Bidayet İcra Dairesi	
	Reis Beşir Efendi Rabia Müdde-i Umumi Muavini İlyas İzzet Efendi Aza Ali Efendi Aza Mihail Efendi	Müstantık Mehmed Anüri Efendi Aza Mülazımı Arif Efendi Zabıt Kâtibi Rauf Efendi Zabıt Kâtibi Muavini Rifat Efendi

4.2. Ticaret Mahkemeleri

Osmanlı İmparatorluğunda Ticaret Mahkemeleri 1839 yılında Ticaret Nezareti'nin kurulmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Ticaret Nezareti içerisinde kurulan bir ticaret meclisi tarafından görülen davalar en başta gelenek davalarına ve gümrük emaneti tarafından görülen davalara bakmıştır.¹³⁴ 1860 yılında Ticaret Mahkemelerinin temelini oluşturacak olan Zeyl-i Kanunname-i Ticaret yayımlanarak Ticaret mahkemelerinin temel esasları belirlenmiştir. Bu kanunname 1808 yılında Fransız Ticaret Mahkemeleri kanunnamesi çevrilerek oluşturulmuştur.¹³⁵

1847 yılına kadar Ticaret mahkemesi görevini sürdürürken batılı ülkelerin baskısı neticesinde gayr-i müslim vatandaşların davalarında onları temsilen batılı ülkeler tarafından seçilen gayr-i müslim üyeler hazır bulunacak ve Müslüman üyelerle eşit sayılacaktı. 1860 yılında ise tüm imparatorlukta ticaret mahkemelerinin açıldığı görülmektedir.¹³⁶ 1864 Vilayet Nizamnamesi ile birlikte ticaret meclisleri tüm kazalarda ve sancak merkezlerinde kurularak hükümet tarafından atanan reis ve daimî iki üye tarafından yönetilecekti. Hükümet tarafından atanan daimî iki üyenin yanında bölgenin tüccarları tarafından onları temsilen iki üye seçilerek mahkemede bulunacaktı.¹³⁷

¹³⁴ Bingöl, a.g.m., s.24.

¹³⁵ Akmandar Demirci, Osmanlı Devleti'nde Taşra Ticaret Mahkemeleri (Beyrut, İzmir, Selanik ve Ankara Örnekleri), Ankara Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 2019, s.11.

¹³⁶ Ekinci, a.g.m, ss.774-775.

¹³⁷ Aydın, a.g.e, s.426.

1876 yılında Adliye Nezareti'nin kurulmasıyla birlikte İmparatorluktaki tüm mahkemelerin buraya bağlandığı gibi ticaret mahkemeleri de bu nezarete bağlanmıştır. Ticaret mahkemeleri Şeriyeye mahkemelerinin görev alanını daraltsa da tamamen bitirememiştir. Davacı ticaretle ilgili davasını isterse Şeriyeye mahkemelerine götürebilirken isterse de Ticaret mahkemesine götürebilmekteydi. Fakat Ticaret mahkemesinde çıkacak sonuca Şeriyeye mahkemesinin yargılama yetkisi yoktu.¹³⁸

Aydın vilayet salnamelerine göre 1847 yılında başlayan gayr-i müslim ecnebi temsilcilerin ticaret mahkemelerinde aktif oldukları görülmektedir. Fransa, Yunan, İngiliz, İtalyan ecnebi devletlerin temsilcileri her davada hazır bulunmakta ve gayr-i Müslimlerin haklarını temsil etmekteydiler. Bunların yanında Müslüman tebaa içinden seçilen tüccarları temsilen kişilerde bulunmaktaydı. Aydın'da bulunan Ticaret mahkemesi reislerinin sıkça değişmediği gözlenmekte olup H.1302-H.1326 yılları arasında toplam üç reis görev yapmıştır. Bunlar H.1302-H.1311 yılları arasında reislik yapan Arif Efendi, H.1311-1326 yılları arasında görev yapan Ayazor Efendi ve H.1326 yılında göreve gelen Edhem Bey'dir.

Tablo 4.2. Aydın Sancağı Mahkeme-i Ticaret Üyeleri

1302	Mahkeme-i Ticaret		
	Azay-ı Muvakata	Kavamizade Ahmed Efendi Şükrü Efendi İbrahim Efendi Mübaşir Osman ve Süleyman Ağalar	Reis Arif Efendi Aza-i Daime Hacı Tahir Efendi Miki Efendi Baş Katib Hafız Ahmed Efendi Katib-i Sani İbrahim Efendi
1302	Mahkeme-i Ticaret		
	Reis Arif Efendi		Edhem Bey Mehmed Efendi İbrahim ve Yorgi Efendiler Mordahay Efendi
	Aza-i Daima	Hacı Tahir Efendi Miki	
Baş Katib Hafız Ahmed Katib-i Sani İbrahim		Kostanti Efendi Davi Efendi	Aza-yı Muvakkate
1303	Mahkeme-i Ticaret		
	Reis Arif Efendi		Edhem Bey İbrahim ve Yorgi Efendiler Murad Hacı Efendi Kostantin Efendi Nikola ve Estemat Efendiler
	Azay-i Daima	Hacı Tahir Efendi Miko Efendi	
Başkatib Hafız Ahmed Efendi Katib-i Sani İbrahim Efendi			
1304	Mahkeme-i Ticaret		
	Reis Arif Efendi Azay-i Daima Hacı Tahir Efendi Baş Katib Hafız Ahmed Efendi Katib-i Sani İbrahim Efendi		Azay-i Muvakkata Hacı Mehmed Efendi Hacı Mustafa Ali Ağa Ohannes Efendi Murdahayı Efendi Azay-ı Ecnebiye Kostanti Adamopol Nikola ve İstimat Efendiler

¹³⁸ İbrahim Durhan, Tanzimat Döneminde Osmanlı Yargı Teşkilatındaki Gelişmeler, *Erzincan Binalı Yıldırım Üni. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2008, C:12, S.3-4, s.78.

Tablo 4.2. Aydın Sancağı Mahkeme-i Ticaret Üyeleri (devamı)

1305	Mahkeme-i Ticaret		
	Reis Arif Efendi Azay-i Daima Hacı Tahir Efendi Aza Fozme? Başkatib Hafız Ahmed Efendi Katib-i Sani İbrahim Efendi	Azay-i Muvakkata Hacı Mehmed Efendi Hacı Mustafa ve Ağa Ohanis Efendi Murdahayi Efendi Azay-i Ecnebiye Kostanti Adamapol Nikola ve İstimat Efendiler	
1306	Mahkeme-i Ticaret		
	Reis Arif Efendi Azay-ı Daima Hacı Tahir Efendi Ohanis Efendi Başkatib Hafız Ahmed Efendi Katib-i Sani İbrahim Efendi	Azay-i Muvakata Hacı Mehmed Efendi Behcet ve Hacı Nikolaki Efendi Solomon Efendi Azay-i Ecnebiye Kostanti Adamapol	
1308	Mahkeme-i Ticaret		
	Reis Arif Efendi Azay-i Daima Hacı Tahir Efendi Azay-i Daima Ohannes Efendi Azay-ı Muvakkata Ahmed Abdulaziz Efendi Azay-ı Muvakkata Behcet Efendi Azay-ı Muvakkata Vangel Efendi	Azay-ı Muvakkata Mordehay Efendi Azay-i Ecnebiye İngiliz Azası Serope Merkeryan Efendi Fransız Azası Nakraki Efendi İtalya Azası Uncu Ahmed Efendi Yunan Azası Kostanti Adamopulo Efendi	
1311	Mahkeme-i Ticaret		
	Reis Ayazor Efendi		
	Azay-i Daima Hacı Tahir Efendi Azay-i Daima Ohannes Efendi	Hacı Mustafa Ali Ağa Ahmed Efendi Lefteraki Efendi Mordahay Efendi	Azay-i Muvakata
	Azay-ı Ecnebiyye	Yunan Anastaş Koli İtalya Mösyö Franko Fransa Lefter	
1312	Mahkeme-i Ticaret		
	Azay-i Daima	Hacı Tahir Efendi Ohannes Efendi	Azay-ı Ecnebiyye
	Azay-i Muvakkata	Hacı Ahmedi Agah Bey Leftaraki Efendi	
Yunan Anastaş Koli İtalya Mösyö Franko Fransa Lefter İngiltere Edvar Etkenson			
1313	Mahkeme-i Ticaret		
	Reis Ayazor Efendi		
	Azay-i Daima	Hacı Tahir Efendi Ohannes Efendi	Azay-ı Ecnebiyye
	Azay-i Muvakkata	Hacı Hafız Mehmed Efendi Yorkiyadi	
Katib-i Evvel Ahmed Şerif Efendi Katib-i Sani Mehmed Ali Efendi		Yunan Kosti İsbarançi ve Anaştas Kukuli İtalya Mösyö Franko Fransa Lefter İngiltere Edvar Etkenson	

Tablo 4.2. Aydın Sancağı Mahkeme-i Ticaret Üyeleri (devamı)

1314	Mahkeme-i Ticaret			
	Reis Ayazor Efendi			
	Hacı Tahir Efendi	Azay-ı	Yunan Kosti	Azay-ı Ecnebiyye
	Ohannes Efendi	Daima	Esperançi	
	Hacı Hafız Mehmed Efendi	Azay-ı	Ve Anaştas Kokoli	
Tevhari Yorkiyadi	Muvakkata	İtalya Mösyö Franko		
Kâtibi Evvel Ahmet Şerif Efendi Kâtibi Sani Hacı Osman Efendi		Fransa Lefter İngiltere Edvar Etkenson		
1315	Mahkeme-i Ticaret Dairesi			
	Reis Ayazor Efendi			
	Aza Hacı Tahir Efendi Aza Ohannes Efendi Aza Hacı Ahmed Bey		Aza Viktor Efendi Katib-i Evvel Ahmed Şerif Efendi Katib-i Sani Hacı Osman Sırrı Efendi	
1316	Mahkeme-i Ticaret Dairesi			
	Reis Ayazor Efendi			
	Aza Hacı Tahir Efendi Aza Ohannes Efendi Aza Hacı Ahmed Bey		Aza Viktor Efendi Katib-i Evvel Hacı Osman Sırrı Efendi Katib-i Sani Şerif Efendi	
1317	Mahkeme-i Ticaret Dairesi			
	Reis Ayazor Efendi			
	Aza Hacı Tahir Efendi Aza Ohannes Efendi Aza Hacı Ahmed Bey		Aza Viktor Efendi Katib-i Evvel Hacı Osman Sırrı Efendi Katib-i Sani Şerif Efendi	
1319	Mahkeme-i Ticaret Dairesi			
	Reis Ayazor Efendi			
	Aza Hacı Tahir Efendi Aza Lefteraki Efendi Aza Hacı Ahmed Bey		Aza Viktor Efendi Katib-i Evvel Hacı Osman Efendi Katib-i Sani Şerif Efendi	
1320	Mahkeme-i Ticaret Dairesi			
	Reis Ayazor Efendi			
	Aza Hacı Tahir Efendi Aza Lefteraki Efendi Aza Hacı Mehmed Efendi		Aza Yani Kalanço Efendi Katib-i Evvel Rauf Efendi Yunan Madalyası Katib-i Sani Ali Efendi	
1321	Mahkeme-i Ticaret Dairesi			
	Reis Ayazor Efendi Rabia			
	Aza Hacı Tahir Efendi Aza Lefteraki Efendi Aza Hacı Mehmed Efendi		Aza Yani Kalanço Efendi Katib-i Evvel Mustafa Efendi Katib-i Sani Ali Efendi	
1323	Mahkeme-i Ticaret Dairesi			
	Reis Ayazor Efendi Rabia			
	Azay-ı Daima Hacı Tahir Efendi Aza Lefteraki Efendi Aza Müntehabe Saatçi Ahmed Efendi Aza Müntehabe Hristaki Efendi		Aza Memiş Efendi Katib-i Evvel Mustafa Efendi Katib-i Sani Ali Efendi	

Tablo 4.2. Aydın Sancağı Mahkeme-i Ticaret Üyeleri (devamı)

Mahkeme-i Ticaret Dairesi	
1326	Reis Edhem Bey Azay-i Daima Hacı Tahir Efendi Aza Lefteraki Efendi Aza Müntehabe Hacı Mehmed Efendi
	Aza Müntehabe Yani Kaliyadi Efendi Aza Mehmed Efendi Katib-i Evvel Mustafa Efendi Katib-i Sani Ali Efendi

4.3. Şeriyye Mahkemesi

Şeriyye Mahkemeleri Osmanlı klasik döneminden gelen ve temelinde İslami hukukunun yer aldığı mahkemelerdir. Bu mahkemeye kadı başkanlık eder ve yönetirdi. Tanzimat döneminde yenileşme girişimleri neticesinde adli yapının hızla değişmesiyle bu mahkemenin önemi giderek azalmış fakat varlığını İmparatorluk son bulana kadar korumuştur. Nizamiye Mahkemelerinin kurulmasıyla Şeriyye Mahkemelerinin görev alanı daralmış ve eskiden Kazaskerliğe bağlı olan bu mahkeme Tanzimat ile beraber Şeyhülislam'a bağlanmıştır.¹³⁹ Bunların yanında mahkemeye başkanlık eden kadıların elinden belediye görevi, idari ve mali yetkileri de alınarak görev alanları kısıtlanmıştır. 1854 yılında kadıların eğitimi olmaları istendi ve bu sebeple Muallimhane-i Nüvvab' tan mezun olma şartı getirildi. 1917 Adliye Nezaretine bağlanan bu mahkeme Şeyhülislam ile bağlantısı kesilerek diğer mahkemeler ile eşit konuma getirildi. Şeyhülislamlık makamı da bu mahkemelerin elinden alınmasıyla sadece fetva veren bir kurum haline geldi. Fakat 1919 yılında ulemadan gelen tepkilere dayanılmayıp Şeriyye mahkemeleri tekrardan Şeyhülislam'a bağlandı.¹⁴⁰ İttihat ve Terakki Fırkası bu mahkemelerin laiklik yolu için kaldırılmasını savunsa da cumhuriyetin kuruluşuna kadar Şeriyye Mahkemeleri varlığını sürdürmüştü.¹⁴¹

¹³⁹ Yıldırım Yıldırım, Halep Vilayet Salnamelerine Göre (1867-1908) Ayıntap, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üni, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2010, s.70.

¹⁴⁰ Mehmet Akif Aydın, Mahkeme, *DİA*, Ankara, 2003, C.27, s.344.

¹⁴¹ Ekinci, a.g.m, ss.764-773.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, TTK Yay., Ankara, 1988, ss.108-110.

Tablo 4.3. Aydın Sancağı Mahkeme-i Şeriyye Kalemi Üyeleri

1303	Liva Mahkeme-i Şeriyye Kalemi	
	Baş Katib Ahmed Efendi Zabıt Kâtibi Hacı Raşid Efendi Katib Mehmed Şerif Efendi Mübeyyiz Hacı İbrahim Efendi	
1304	Liva Mahkeme-i Şeriyye Kalemi	
	Başkatib Ahmed Efendi Müderris Zabıt Kâtibi Hacı Raşid Efendi Katib Mehmed Şerif Efendi Mübeyyiz Hacı İbrahim Efendi	
1305	Liva Mahkeme-i Şeriyye Kalemi	
	Başkatib Arif Efendi Müderris Zabıt Kâtibi Hacı Raşid Efendi	
1306	Liva Mahkeme-i Şeriyye Kalemi	
	Başkatib Arif Efendi Müderris Zabıt Kâtibi Hacı Raşid Efendi	
1311	Liva Mahkeme-i Şeriyye Kalemi	
	Başkatib Ahmed Hazım Efendi Müderris Mukayid Mehmed Hilmi Efendi Zabıt Kâtibi Mehmed Efendi	
1313	Mahkeme-i Şeriyye Kalemi	
	Başkatib Ahmed Hazım Efendi Müderris Mukayid Mehmed Hilmi Efendi	
1314	Mahkeme-i Şeriyye Kalemi	
	Başkatib Ahmed Hazım Efendi Müderris Mukayid İbrahim Hilmi Efendi Zabıt Kâtibi Mehmed Arif Efendi	
1315	Mahkeme-i Şeriyye Kalemi	
	Başkatib Ahmed Hazım Efendi Müderris Zabıt Kâtibi Mehmed Efendi Müderris Mukayid Mehmed Sadık Efendi	
1316	Mahkeme-i Şeriyye Kalemi	
	Başkatib Ahmed Hazım Efendi Müderris Zabıt Kâtibi Arif Efendi Müderris Mukayid Mehmed Sadık Efendi	
1317	Mahkeme-i Şeriyye Kalemi	
	Başkatib Ahmed Hazım Efendi Müderris Zabıt Kâtibi Arif Efendi Müderris Mukayid Mehmed Sadık Efendi	
1319	Mahkeme-i Şeriyye Kalemi	
	Başkatib Ahmed Hazım Efendi Müderris Zabıt Kâtibi Arif Efendi Müderris Mukayid Mehmed Sadık Efendi	

Tablo 4.3. Aydın Sancağı Mahkeme-i Şeriyye Kalemi Üyeleri (devamı)

1320	Mahkeme-i Şeriyye	
	Başkatib Ahmed Hazım Efendi Müderris	
	Zabıt Kâtibi Arif Efendi Müderris Mukayyid Mehmed Sadık Efendi	Eytam Müdürü Hafız Ahmed Efendi Mülazımı Mükerrerrem Efendi
1321	Mahkeme-i Şeriyye Kalemi	
	Başkatib Ahmed Hazım Efendi	
	Zabıt Kâtibi Arif Efendi Müderris Mukayyid Mehmed Sadık Efendi İzmir Payey-i Mücerridi	Eytam Müdürü Eşref Efendi Mülazımı Mükerrerrem Efendi
1323	Mahkeme-i Şeriyye Kalemi	
	Başkatib Ahmed Hazım Efendi	
	Zabıt Kâtibi Arif Efendi Müderris Mukayyid Mehmed Sadık Efendi İzmir Payey-i Mücerridi	Eytam Müdürü Eşref Efendi Mülazımı Mükerrerrem Efendi
1326	Mahkeme-i Şeriyye	
	Başkatib Arif Efendi Zabıt Kâtibi Mükerrerrem Efendi	Mukayyid Mehmed Sadık Efendi Zabıt Kâtibi Ahmed Efendi

5. BÖLÜM

5. REDİF- GÜVENLİK-KOLLUK KUVVETLERİ

XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşlardaki başarısızlığı ve devletin batılı devletlerden geri kalma sebepleri aranmaya başlanmıştır. Sultan III. Selim ile başlayan ve Sultan II. Mahmud'la devam eden ilk yenileşme hareketleri askeri alanda gerçekleşmiştir. III. Selim döneminde kurulan Nizam-ı Cedid ordusu bu yenilik hareketlerinin öncüsü sayılmaktadır. Osmanlı yönetimi bu dönemde Avrupa ordularını yakından izleyerek ve kendi ordularındaki eksiklikleri bu kıyaslama ile görmeye çalışmışlar ve bunları gidermek için bir dizi yeni girişimde bulunmuşlardır. Avrupa ordularını yakından tanımak için Tanzimat devrinde Avrupa ordularının modernizasyonunu ve gelişimini tanımak için subayların oraya gönderilmesini dahi sağlamıştır.¹⁴² Osmanlı ordusunun yenilenmesi ve nizami bir hal alması 19.yüzyılın sonlarına dahi devam edecekti. Sultan III. Selim'in öncüsü olduğu bu hareketler diğer sultanlar tarafından devam ettirilecek ve Osmanlı ordusu modern hale getirilmeye çalışılmıştır.

III. Selim imparatorluğu'nun birçok yerinde devam eden karmaşanın ve ayaklanmaların çözümünün yeni ve modern bir ordu ile aşılabileceğine inanıyordu. Bu sebeple yayınlanan layihalar ile Levent Çiftliğinde 'Nizamı Cedid' ordusu kuruldu. Bu orduyu kurmak riskliydi. Yeniçeri Ocağı gibi bir güç karşısında yeni bir ordu kurmak III. Selim ve devlet adamları için saltanatlarının sonlanmasına sebep olmuştu. Bu sebeple Nizam-i Cedid ordusu ilk kurulduğunda Yeniçeri Ocağı'nın tepkisini almamak için bu birliklere ilk başta 'Bostancı Tüfenkçisi Ocağı' denilmekteydi Nizam-ı Cedid orduları hızlı ve düzenli bir şekilde Anadolu'da ve Rumeli'de padişahın isteği üzerine kurduğu ve yeni yapılanmaya gidildiği görülmektedir. Bağdat, Amasya, Sivas, Bolu, Kastamonu, Bursa ve birçok bölgede karargahların kurulduğu görülmekteydi. Modern ve güçlü bir yapıya sahip olan Nizam-ı Cedid orduları Yeniçeri Ocağı'nın destekçilerinin güçlü muhalefeti ile III. Selim'in tarafından kapatılmıştır.¹⁴³ Nizam-ı Cedid ordusunu kaldırarak tepkileri hafifletmeye çalışan III. Selim yine de saltanatının gücünü kaybetmiş ve Kabakçı Mustafa isyanı ile hayatına kast edilerek saltanatına son verilmiştir.

---

¹⁴² Lewis, *a.g.e.*, s.115.

¹⁴³ Çadırcı, *a.g.e.*, ss.53-59.

Sultan III. Selim'den hemen sonra modern bir ordu girişimi Sultan II. Mahmud döneminde de devam etmişti. Sekban-ı Cedid ve daha sonra Eşkinci adı altında modern bir ordu girişimi denense de yeniçeriler tarafından sert karşılık bularak Sadrazam Bayraktar Mustafa Paşa'nın öldürülmesi ile bu ordular kaldırılmıştı. II. Mahmud modern bir ordunun gerekliliğinden emin olduğu için askeri anlamda atacağı modernleşme adımlarının önceki denemelerinde olduğu gibi engellenmemesi için 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasını sağlamıştı.¹⁴⁴ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile doğan bir askeri boşluk yerine modern bir ordu olan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu kuruldu. Bu ordu Peygamber Efendimizin ismine atfen kurulmuştu. Temmuz 1826 yılında yayınlanan Asakir-i Mansure-i Muhammediye Kanunnamesi ile bu ordu resmen kurulmuştu. Bu kanunname de ordunun yapısı, düzeni ve görevleri belirtilmişti.¹⁴⁵

II. Mahmud döneminde hükümet tarafından 'Dar-ı Şura-i Askeri' adı altında bir meclis toplanmış bu meclis ülke içindeki askeri konuların görüşüldüğü yer olmuştu. Bu mecliste Avrupa ordularının modern hali dikkatle izlenip Osmanlı ordusunda ki eksiklerini saptamak ve gidermek, imparatorluk içinde ki askerlikle ilgili tüm problemler görüşülmüş ve burada alınan kararlar neticesinde 'Meclis-i Şura' nın toplanmasıyla birlikte padişahın önerileri ve meclisin görüşleriyle yeni kararlar alınmıştı. Bu kararların padişahın onaylanmasıyla birlikte tüm valilere ve beylere 'Asakir-i Mansure-i Redif' altında ordu oluşturulması emri verilmişti.¹⁴⁶

Redif kelime anlamı olarak 'arkadan gelen, birinin ardından giden' fiili anlamda ise 'muvazzaf ordunun yedeği' anlamına gelmektedir.¹⁴⁷ Aydın vilayet salnamelerinde görüldüğü gibi her birliğin başında 'binbaşı' getirildi. Tertip yerine alay, kol yerine tabur, saf yerine ise bölük denilmeye başlandı. Bu ordu yapısı Avrupa'daki ordulara benzer ve modern bir yapı halini almıştır. Bu dönemde Avrupa ve Prusya'dan ordunun özel eğitim alması için subaylar getirtilerek top ve süvari eğitimleri verilmişti.¹⁴⁸

Askere alınacak kişiler 23-32 yaşlar arasında olacak ve vücutlarında askerliğe engel bir kusur bulunmayacak ve kura ile seçileceklerdi. Bu askerlerin kayıtları bölgelerin valileri ve ona yardımcı olacak mütesellim ve voyvodalar tarafından yapılacak ve defter haline

¹⁴⁴ Musa Çadırcı, *Tanzimat Sürecinde Türkiyede Askerlik*, İmge Kitapevi, Ankara, 2008, ss.27-29.

¹⁴⁵ Cahide Bolat, *Redif Askeri Teşkilatı (1834-1876)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000, s.8.

¹⁴⁶ Çadırcı, *a.g.e.*, ss.60-61.

¹⁴⁷ Abdülkadir Özcan, *Redif, DİA*, İstanbul, 2007, C.34, s.524.

¹⁴⁸ Çadırcı, *a.g.e.*, s.30.

getirilecekti. Bu defterler merkeze Seraskerliğe gönderilecek ve kayıtlar burada saklanacaktı. Bölükler valiler tarafından ihtiyaca göre merkezde öne çıkan aileler arasından belirlenecek ve merkeze bildirilecekti. Bu seçilen erler İstanbul'a gelerek eğitime tabi olup daha sonra ise geldikleri bölgelerde askeri göreve başlayacaklardı.¹⁴⁹

Yeni yapılanmaya göre İmparatorlukta redif taburları beş müşirliğe ayrılmıştır. Aydın bölgesi müşirliğine Yakup Paşa atanmıştır. Yakup Paşa Aydın dışında Saruhan, Sığıla ve Mentеше sancaklarının müşirliğini de yapmaktaydı.¹⁵⁰ Sultan II. Mahmud'un başlattığı bu modern ordu hareketi Osmanlı ordusunun temelini oluşturacak ve 1864 Vilayet Nizamnamesi'ne kadar önemli bir değişiklik geçirmeden devam edecekti.

Bu dönemde askeri ve mali işleri tek çatı altında toplamak için Redif Hazinesi kuruldu. Bu hazine ordudaki personellerin maaşları ve iaşeleri, giysileri gibi maliyetleri karşılamakla mükellefti. Bu hazinenin adı ise Asakir-i Mansure-i Muhammediye Hazinesi'dir.¹⁵¹

1869 yılında Hüseyin Avni Paşa'nın serasker olmasıyla birlikte orduda yeni değişimler yapılmaya başlanacaktı. Hüseyin Avni Paşa 1860 tarihli Prusya'nın düzenlenmesinden örnek alarak 1869 da Askerlik Kanunu çıkardı.¹⁵² Bu kanun ile Osmanlı ordusu yediye çıkarıldı ve redif, nizamiye, müstahfız olarak üçe ayrıldı.¹⁵³ Genel manada Osmanlı askeri yapısı bu değişimler ve kanunlar ile imparatorluğun yıkılışına kadar böyle devam etti. Sultan II. Abdülhamit dönemine kadar ordu silah, teçhizat ve eğitim anlamında modernleşmeye devam etti.

Sultan II. Abdülhamit döneminde 1879 yılında ordu yapısı hakkında bir dizi düzenlemeye gidilmiş; bu düzenlemeye göre tümen yani fırka düzeni getirilmişti. Bu düzenlemeye göre bir tümen iki tugay, bir tugay iki alaydan; iki alay dört taburdan, tabur ise dört bölükten oluşacaktı. Bu düzenleme ile ordularda iletişim için telgraf bölükleri oluşturulacaktı. Hizmet süreleri ise eskiden olduğu gibi 20 ile 40 yaşları arasında olacaktı. Bu düzenleme ile II. Mahmud döneminde kurulan Dar-ı Şura-yı Askeri kaldırılıyor ve Seraskerlik teşkilatının yetkileri ve görevleri genişletiliyordu. Yapılan bu düzenlemeler sayesinde 1881 senesinde orduda 12.998 subay, 274.046 er bulunmaktaydı. Sultan II. Abdülhamit döneminde orduda ki subayların yetişmesi ve modern subayların yetişmesi için mektebler ve akademiler

---

¹⁴⁹ Çadırcı, *a.g.e*, ss.32-33.

¹⁵⁰ Mübahat Kütükoğlu, Sultan II. Mahmud Devri Yedek Ordusu Redif-i Asakir-i Mansure, s.143.

¹⁵¹ Kütükoğlu, *a.g.e*, ss.149-152.

¹⁵² Bolat, *a.g.t*, s.100.

¹⁵³ Özcan, *a.g.m*, ss.525-526.

açılmıştı. Bu dönemde Osmanlı mali sistemi bozulmuş ve borçlar yüzünden işleyemez halde olduğu için bunun yansıması ordu maliyesinde de görülmekteydi. Bazı zamanlar maaşlar düzenli ödenemezken bazen iâşe konusunda sıkıntılar çekiliyordu. ¹⁵⁴Nitekim Osmanlı ordusu bu modernleşme sürecinde Sultan II. Abdülhamit döneminde modernleşmenin zirvesini yaşamış ve eğitimli düzenli bir ordu halini almıştı.

Aydın vilayet salnamelerine göre, Aydın Sancağı'nda ilk askeri yapı H.1311/M.1893 yıllarında önümüze çıkmaktadır. Bu yapıda görevli olarak alayın başında bulunan bir Binbaşı, Kol Ağası, Katib, Tüfenkçi, Debboy Memuru bulunmaktadır. Aydın Liva Kumandanı olarak Mirliva Ahmed Ziya Paşa görev yapmaktaydı. Birinci Aydın Redif Taburunu oluşturan alay ise 47. Alay olarak geçmektedir. Her bölüğün başında bir Yüzbaşı bulunmakta ve bölüklerde Mülazım-ı Evvel ve Mülazım-ı Sani olarak unvanlar geçmektedir.¹⁵⁵

Tablo 5.1. Aydın Sancağı Memurin-i Askeriye

1311	Memurin-i Askeriye
	Yirmi Dördüncü Aydın Livası Kumandanı Mirliva Ahmed Ziya Paşa 2 A 2 M Silistre, Kars, Karadağ, Sırb ve İftihar Madalyaları Aydın Ahz-ı Asker Kalemine Memur Kırk Yedinci Alay Kâtibi Hafız Halil Efendi Liva Erkan Harbine Mülhak Mülazım-ı Evvel Cemal Efendi
	Kırk Yedinci Aydın Alay Kumandanı Mir Alay Hafız Âdem Bey 3 A 4 M Karadağ, Rusya ve İftihar Madalyaları
	Kırk Yedinci Alay Birinci Aydın Redif Taburu
	Binbaşı İbrahim Şevki Bey M 4 Kol Ağası Mehmed Emin Bey M 4 Katib Abdulrahman Efendi Tüfenkçi Kâmil Usta Debboy Memuru Mülazım-ı Sani Mehmed Bahri Efendi
1312	Memurin-i Askeriye
	Yirmi Dördüncü Aydın Livası Kumandanı Mirliva Ahmed Ziya Paşa 2 M 2 A Silistre, Kars, Karadağ, Sırp ve İftihar Madalyaları Aydın Ahzı Asker Kalemine Memur Kırk Yedinci Alay Kâtibi Hafız Halil Efendi Liva Erkan-ı Harbine Mülhak Mülazım-ı Evvel İbrahim Efendi
	Kırk Yedinci Aydın Livası Kumandanı Miralay Hafız Âdem Bey 4 M 3 A Karadağ, Rusya, İftihar Madalyaları

¹⁵⁴ Çadırcı, *a.g.e.*, ss.109-121.

¹⁵⁵ Mehmet Karayaman danışmanlığında Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı 2021 yılında Özge Meşe tarafından Aydın Redif Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişimi (1867-1913) adı altında Yüksek Lisans tez çalışması yapılmıştır. Bu tezde geçen Aydın Redif Teşkilatı tabloları ve çevirileri bulunmaktadır. Tezimizde bulunan tablolar Aydın vilayet salnameleri kullanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Tablo 5.1. Aydın Sancağı Memurin-i Askeriye (devamı)

Kırk Yedinci Alay Birinci Aydın Redif Taburu	
1313	Binbaşı İbrahim Şevki Bey 4 M Kol Ağası Mehmed Emin Bey 4 M Katib Abdulrahman Efendi Tüfenççi Kâmil Usta Debboy Memuru Mülazım-1 Sani Mehmed Bahri Efendi Birinci Bölükde Yüzbaşı Ali Rıza Efendi Birinci Bölükde Yüzbaşı Azmi Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Ali Ağa İkinci Bölükde Yüzbaşı Halil Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Asım Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani Mustafa Efendi Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Ömer Ağa M 5 Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Münhal Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Ali Efendi Dördüncü Bölükde Yüzbaşı Âdem Ağa Dördüncü Bölükde Yüzbaşı Mehmed Ağa Dördüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Mustafa Ağa Yirmi Dördüncü Aydın Livası Kumandanı Miralay Ahmed Ziya Paşa 2 A 2 M Silistre, Kars, Karadağ, Sırb Ve İftihar Madalyaları Aydın Ahz-1 Askeri Kalem Memuru Kırk Yedinci Alay Kâtibi Hafız Halil Efendi Liva Erkan Harbine Mülhak Mülazım-1 Evvel Münhal Liva Erkan Harbiyesine Memur Sani Osman Nuri Bey M 5 Plevne İftihar Madalyası Kırk Yedinci Aydın Miralay Hafız Edhem Bey 3 A M 9 Karadağ, Rusya ve İftihar Madalyaları
	Kırk Yedinci Alay Birinci Aydın Redif Taburu
	Binbaşı İbrahim Şevki Bey 4 M Kol Ağası Hüseyin Efendi Girid İftihar Madalyası 5 M Katib Abdulrahman Efendi Tüfenççi Kâmil Usta Debboy Memuru Mülazım-1 Sani Mehmed Bahri Efendi
	Birinci Bölükde Yüzbaşı Ali Rıza Efendi Birinci Bölükde Yüzbaşı Azmi Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Ali Ağa İkinci Bölükde Yüzbaşı Halil Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Asım Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani Mustafa Efendi Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Ömer Ağa M 5 Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Aziz Efendi Girid İftihar Madalyası Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Ali Efendi Dördüncü Bölükde Yüzbaşı Âdem Ağa Dördüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Mustafa Ağa Dördüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Murad Ağa İmtiyaz Madalyası
	Memurin-i Askeriye
	Yirmi Dördüncü Aydın Livası Kumandanı Mirliva Münhal Aydın Ahz-1 Asker Kalemine Memur Kırk Yedinci Alay Kâtibi Hafız Halil Efendi Liva Erkan Harbine Mülhak Mülazım-1 Sani Sadeddin Efendi Kırk Yedinci Aydın Alayı Miralay Hafız Âdem Bey 3 A 9 M Karadağ, Rusya ve İftihar Madalyaları

Tablo 5.1. Aydın Sancağı Memurin-i Askeriye (devamı)

	<p>Kırk Yedinci Alayın Birinci Aydın Redif Taburu</p> <p>Binbaşı İbrahim Şevki Bey 4 M Kol Ağası Hüseyin Efendi Girid İftihar Madalyası 5 M Katib Abdülrahman Efendi Tüfenkçi Kâmil Usta Debboy Memuru Mülazımı Sani Mehmed Bahri Efendi Birinci Bölükde Yüzbaşı Ali Rıza Efendi Birinci Bölükde Yüzbaşı Azmi Efendi Birinci Bölükde Mülazımı Sani Ali Ağa İkinci Bölükde Yüzbaşı Halil Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Asım Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani Ömer Efendi Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Ömer Ağa M 5 Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Aziz Efendi Girid İftihar Madalyası Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Ali Efendi Dördüncü Bölükde Yüzbaşı Âdem Ağa Dördüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Mustafa Ağa Dördüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Murad Ağa İmtiyaz Madalyası</p>
	<p>Memurin-i Askeriye</p> <p>Yirmi Dördüncü Aydın Redif Livası Kumandanı Mirliva Mehmed Emin Paşa Kırk Yedinci Aydın Miralayı Yusuf Bey Aydın Ahz-1 Asker Kalemine Memur Kırk Yedinci Alay Kâtibi Hafız Halil Efendi Liva Erkan Harbine Mülhak Mülazımı Sani Sadeddin Efendi</p>
1315	<p>Kırk Yedinci Alay Birinci Aydın Redif Taburu</p> <p>Binbaşı İbrahim Şevki Efendi 4 M Kol Ağası Hüseyin Efendi Girid İftihar Madalyası 5 M Katib Abdülrahman Efendi Tüfenkçi Kâmil Usta Debboy Memuru Mülazım-1 Sani Mehmed Bahri Efendi Bölük Birinci Bölükde Yüzbaşı Ali Rıza Efendi Birinci Bölükde Yüzbaşı Hüseyin Ağa Birinci Bölükde Mülazımı Sani Ali Ağa İkinci Bölükde Yüzbaşı Halil Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Hacı Ahmed Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani Ömer Efendi Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Hüseyin Ağa M 5 Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Aziz Efendi Girid İftihar Madalyası Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Ali Efendi Dördüncü Bölükde Yüzbaşı Salih Ağa Dördüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Mustafa Ağa</p>
1316	<p>Memurin-i Askeriye</p> <p>Yirmi Dördüncü Aydın Redif Livası Kumandanı Emin Paşa Kırk Yedinci Aydın Miralayı Yusuf Bey Aydın Ahz-1 Asker Kalemine Memur Kırk Yedinci Alay Kâtibi Hafız Halil Efendi Liva Erkan Harbine Mülhak Mülazım-1 Sani Sadeddin Efendi</p>

Tablo 5.1. Aydın Sancağı Memurin-i Askeriye (devamı)

	Kırk Yedinci Alay Birinci Aydın Redif Taburu	
	Binbaşı Arif Bey Kol Ağası Hüseyin Efendi Girid İftihar Madalyası 5 M Katib Abdülrahman Efendi Tüfenkçi Kâmil Usta Debboy Memuru Mülazımı Sani Mehmed Bahri Efendi	
	Bölük Birinci Bölükde Yüzbaşı Ali Rıza Efendi Birinci Bölükde Yüzbaşı Hüseyin Ağa Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Ali Ağa İkinci Bölükde Yüzbaşı Halil Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Hacı Ahmed Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani Ömer Efendi Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Hüseyin Ağa M 5 Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Aziz Efendi Girid İftihar Madalyası Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Ali Efendi Dördüncü Bölükde Yüzbaşı Salih Ağa Dördüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Münhal	
	Memurin-i Askeriye	
	Yirmi Dördüncü Aydın Redif Livası Kumandanı Nazif Paşa Kırk Yedinci Aydın Miralayı Yusuf Ziya Bey	
	Aydın Ahz-1 Asker Kalemine Memur Kırk Yedinci Alay Kâtibi Hafız Halil Efendi	Yunan Madalyası
	Liva Erkan Harbine Mülhak Mülazım-1 Evvel Muhiddin Efendi	
1317	Kırk Yedinci Alayın Birinci Redif Taburu	
	Binbaşı Arif Bey Kol Ağası Hüseyin Efendi İftihar Madalyası M 5 Katib Abdülrahman Efendi Karadağ Madalyası M 5 Tabur Kâtibi Muavini Mehmed Şükrü Efendi Yunan Madalyası Tüfenkçi Ahmed Usta Yunan Madalyası Debboy Memuru Mülazım-1 Sani Ömer Efendi Yunan Madalyası	
	Bölük	
	Birinci Bölükde Yüzbaşı Ali Rıza Efendi Yunan Madalyası Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Mustafa Efendi Girid Madalyası Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Münhal İkinci Bölükde Yüzbaşı Halil Efendi Yunan Madalyası İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Hacı Ahmed Efendi Yunan Madalyası İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani Bahri Efendi Yunan Madalyası Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Hüseyin Ağa Yunan Madalyası M 5 Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Aziz Efendi Yunan Girid İftihar Madalyası Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Salih Efendi M 5 Dördüncü Bölükde Yüzbaşı Mahmud Ağa Dördüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Salih Efendi Dördüncü Bölükde Mülazımı Sani Mehmed Nasuh Efendi Yunan Madalyası	
	Memurin-i Askeriye	
1319	Yirmi Dördüncü Aydın Redif Livası Kumandanı Nazif Paşa Kırk Yedinci Aydın Miralayı Yusuf Ziya Bey Alay Emni Mehmed Arif Efendi Liva Erkan Harbine Mülhak Mülazımı Evvel Muhiddin Efendi İftihar Madalyası	

Tablo 5.1. Aydın Sancağı Memurin-i Askeriye (devamı)

	<p>Kırk Yedinci Alay Birinci Redif Taburu</p> <p>Binbaşı Arif Bey Kol Ağası Hüseyin Efendi İftihar Madalyası M 5 Katib Abdülrahman Efendi Karadağ Madalyası M 5</p> <p>Tabur Kâtibi Muavini Mehmed Şükrü Efendi Yunan M 5 Tüfenkçi Ahmed Usta Yunan Madalyası Debboy Memuru Mülazımı Evvel Süleyman Efendi Yunan Madalyası</p> <p>Bölük</p> <p>Birinci Bölükde Yüzbaşı Ali Rıza Efendi Yunan Madalyası Birinci Bölükde Mülazımı Evvel Mustafa Efendi Girid Madalyası Birinci Bölükde Mülazımı Sani Münhal İkinci Bölükde Yüzbaşı Halil Efendi Yunan Madalyası İkinci Bölükde Mülazım-ı Evvel Hacı Ahmed Efendi Yunan Madalyası İkinci Bölükde Mülazım-ı Sani Bahri Efendi Yunan Madalyası Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Hüseyin Ağa Yunan Madalyası M 5 Üçüncü Bölükde Mülazım-ı Evvel Aziz Efendi Yunan Girid İftihar Madalyası Üçüncü Bölükde Mülazım-ı Sani Salih Efendi M 5 Dördüncü Bölükde Yüzbaşı Nazmi Efendi Dördüncü Bölükde Mülazım-ı Evvel Salih Efendi Dördüncü Bölükde Mülazımı Sani Mehmed Nasuh? Efendi Yunan Madalyası İlave Kumandanı Kol Ağası Rıfat Ağa İlave Kumandanı Kol Ağası Murad Ağa İlave Mülazımı Evvel Abdulrahman Efendi Aza Mülazımı Şakir Efendi Aza Süvari Yüzbaşı Vekili Süleyman Samed Efendi</p>
1320	<p>Memurin-i Askeriye</p> <p>Yirmi Dördüncü Aydın Redif Livası Kumandanı Nazif Paşa Kırk Yedinci Aydın Miralayı Arif Bey Alay Emni Mehmed Arif Efendi Liva Erkan Harbine Mülhak Mülazımı Sani Mümtaz Efendi Liva Erkan Harbine Mülhak Ser Çavuş Bahaddin Efendi</p> <p>Kırk Yedinci Alay Birinci Redif Taburu</p> <p>Binbaşı Arif Bey Katib Abdülrahman Efendi Karadağ Madalyası M 5</p> <p>Tabur Kâtibi Muavini Münhal Tüfenkçi Ahmed Usta Debboy Memuru Mülazımı Evvel Şükrü Efendi Debboy Memuru Muavini Ser Çavuş Nuri Efendi</p> <p>Bölük</p> <p>Birinci Bölükde Yüzbaşı Ali Rıza Efendi Yunan Madalyası Birinci Bölükde Mülazımı Sani İbrahim Efendi Birinci Bölükde Çavuş Ahmed Efendi İkinci Bölükde Yüzbaşı Halil Efendi Yunan Madalyası İkinci Bölükde Mülazım-ı Sani Bahri Efendi Yunan Madalyası İkinci Bölükde Ser Çavuş İbrahim Efendi</p>

Tablo 5.1. Aydın Sancağı Memurin-i Askeriye (devamı)

	<p>Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Yusuf Ziya Efendi Üçüncü Bölükde Mülazım-ı Sani Salih Efendi M 5 Üçüncü Bölükde Ser Çavuş Mehmed Yekta Efendi Dördüncü Bölükde Yüzbaşı Nazmi Efendi Dördüncü Bölükde Mülazımı Sani Mehmed Nasuh Efendi Yunan Madalyası Dördüncü Bölükde Ser Çavuş Nazmi Efendi İlave Birinci Tabur Kumandanı Kol Ağası Kazım Bey İlave İkinci Tabur Kumandanı Kol Ağası Rifat Ağa İlave Mülazımı Evvel Abdulrahman Efendi Aza Mülazımı Sani Raşid Efendi Aza Süvari Yüzbaşı Vekili Süleyman Samed Efendi</p>
	<p>Memurin-i Askeriye</p> <p>Yirmi Dördüncü Aydın Redif Livası Kumandanı Nazif Paşa Kırk Yedinci Aydın Miralayı Arif Bey Alay Emni Vekili Mülazım-ı Evvel Hüseyin Hüsnü Efendi M 5 Yunan Madalyası Liva Erkan Harbine Mülhak Mülazımı Sani Mümtaz Efendi Liva Erkan Harbine Mülhak Ser Çavuş Bahaddin Efendi</p>
	<p>Kırk Yedinci Alay Birinci Redif Taburu</p> <p>Binbaşı Arif Bey Katib Abdülrahman Efendi Karadağ Madalyası M 5 Tabur Kâtibi Muavini Münhal Tüfenççi Ahmed Usta Debboy Memuru Mülazımı Evvel Şükrü Efendi Debboy Memuru Muavini Ser Çavuş Nuri Efendi</p>
	<p>Bölük</p> <p>Birinci Bölükde Yüzbaşı Ali Rıza Efendi Yunan Madalyası Birinci Bölükde Mülazımı Sani İbrahim Efendi Birinci Bölükde Ser Çavuş Ahmed Efendi İkinci Bölükde Yüzbaşı Halil Efendi İkinci Bölükde Mülazım-ı Sani Bahri Efendi İkinci Bölükde Ser Çavuş Salih Efendi Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Yusuf Ziya Efendi Üçüncü Bölükde Mülazım-ı Sani Salih Efendi Üçüncü Bölükde Ser Çavuş Mehmed Yektaş Efendi Dördüncü Bölükde Yüzbaşı Nazmi Efendi Dördüncü Bölükde Mülazımı Sani Mehmed Nasuh Efendi Dördüncü Bölükde Ser Çavuş Nazmi Efendi İlave Birinci Tabur Kumandanı Kol Ağası Kazım Bey İlave İkinci Tabur Kumandanı Kol Ağası Rifat Ağa İlave Üçüncü Tabur Kumandanı Kol Ağası Murad Ağa İlave Mülazımı Evvel Abdulrahman Efendi Aza Mülazımı Sani Raşid Efendi Aza Süvari Yüzbaşı Vekili Süleyman Samed Efendi İlave Üçüncü Mülazımı Evvel Mustafa Efendi Girid Madalyası İlave Üçüncü Mülazımı Ahmed Efendi Yunan Madalyası İlave Üçüncü Mülazımı Aziz Efendi Girid Madalyası İlave Üçüncü Mülazımı Salih Efendi Sırb Karadağ ve Yunan Madalyaları</p>
1321	

Tablo 5.1. Aydın Sancağı Memurin-i Askeriye (devamı)

1323	Memurin-i Askeriye
	Yirmi Dördüncü Aydın Livası Münhal Kırk Yedinci Aydın Miralayı Arif Bey Alay Emni Hafız Haydar Efendi Liva Erkan Harbine Mülhak Ser Çavuş Ahmed Efendi
	Kırk Yedinci Alay Birinci Redif Taburu
	Binbaşı Arif Bey Katib Abdülrahman Efendi Yunan Madalyası M 5 Tabur Kâtibi Muavini Talib Efendi Tüfenççi Ahmed Usta Debboy Memuru Mülazım-1 Evvel Hayri Efendi Debboy Memuru Muavini Münhal
	Bölük
	Birinci Bölükde Yüzbaşı Ali Rıza Efendi Yunan Madalyası Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Muhtar Efendi Birinci Bölükde Ser Çavuş Hüsnü Efendi İkinci Bölükde Yüzbaşı Mehmed Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani İbrahim Efendi İkinci Bölükde Ser Çavuş Salih Efendi Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Yusuf Ziya Efendi Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Osman Efendi Üçüncü Bölükde Ser Çavuş Yektaş Efendi Dördüncü Bölükde Yüzbaşı Hasan Bey Dördüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Mazhar Efendi Dördüncü Bölükde Ser Çavuş Hazım Tahir Efendi İlave Birinci Tabur Kumandanı Kol Ağası Ahmed Muhtar Efendi M 5 İlave İkinci Tabur Kumandanı Kol Ağası Rifat Ağa İlave Üçüncü Tabur Kumandanı Kol Ağası Murad Ağa İlave Mülazım-1 Evvel Abdulrahman Efendi İlave Mülazım-1 Sani Raşid Efendi Aza Süvari Yüzbaşı Vekili Süleyman Samed Efendi M 4 Yunan Madalyası Üçüncü Mülazımı Evvel Mustafa Efendi Girid Madalyası Mülazımı Hacı Ahmed Efendi Yunan Madalyası Mülazımı Nuri Efendi Yunan A 4 Mülazımı Saniyye Mustafa Efendi
	Memurin-i Askeriye
	Yirmi Dördüncü Aydın Livası Münhal Kırk Yedinci Miralayı Mehmed Arif Bey Seniyye ve Yunan Madalyaları M 5 A 4 Alay Emni Hafız Haydar Efendi Liva Erkan Harbine Mülhak Mülazım-1 Evvel Zühdi Efendi
	Kırk Yedinci Alay Birinci Redif Taburu
	Binbaşı Mehmed Arif Bey Kol Ağası Ali Kemal Bey Liyakat Madalyası Katib Cemal Efendi Liyakat Madalyası Tabur Kâtibi Muavini Hasan Efendi Yunan Madalyası
1326	

Tablo 5.1. Aydın Sancağı Memurin-i Askeriye (devamı)

Debboy Memuru Mülazım-1 Evvel Veysel Efendi
Debboy Memuru Muavini Cafer Efendi
Birinci Bölükde Yüzbaşı İbrahim Efendi
Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Cemal Efendi Liyakat Madalyası
Birinci Bölükde Mülazım-1 Saniyye Münhal
Birinci Bölükde Ser Çavuş Hüsnü Efendi
İkinci Bölükde Yüzbaşı Münhal
İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Ali Haydar Efendi
İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani İbrahim Efendi
İkinci Bölükde Ser Çavuş Edib Efendi
Üçüncü Bölükde Yüzbaş-1 Ali Asım Efendi
Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Derviş Efendi
Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Saniyye Osman Nuri Efendi
Üçüncü Bölükde Ser Çavuş Fuad Efendi
Dördüncü Bölükde Yüzbaşı Refik Bey
Dördüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Ferid Efendi
Dördüncü Bölükde Mülazım-1 Saniyye Mazhar Efendi
Dördüncü Bölükde Ser Çavuş Münhal
İlave Birinci Tabur Kumandanı Kol Ağası Ali Kemal Bey
İlave İkinci Tabur Kumandanı Münhal
İlave Üçüncü Tabur Kumandanı Münhal
İlave Üçüncü Tabur Mülazımı Evvel Münhal
İlave Üçüncü Tabur Mülazımı Evvel Münhal
Aza Süvari Yüzbaşı Vekili Süleyman Samed Efendi M 4 Yunan Madalyası
İlave Üçüncü Mülazımı Evvel Münhal
İlave Üçüncü Mülazımı Evvel Münhal
Süvari Kol Ağası Nuri Efendi M 5
Süvari Mülazımı Saniyye Mustafa Efendi Yunan Madalyası

5.1. Jandarma İdaresi

Jandarma kelime anlamı olarak kır kesiminde güvenliği ve asayişini sağlayan görevlilere verilen Farsça ‘candar’ adından gelmektedir. ‘can’ silah dar ‘silahı tutan’ anlamına gelir. Candar Selçuklular’da sarayı koruyan görevlinin adı ve asayişini, güvenliği sağlayan kişi anlamına gelmekteydi.¹⁵⁶Osmanlı İmparatorluğunda Jandarma teşkilatının temellerini oluşturan yapı Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasıyla birlikte kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusuydu. Bu ordu Anadolu’da ve Rumeli’de güvenliği ve asayişini sağlayarak Zaptiye Teşkilatının kuruluşuna kadar jandarma teşkilatının boşluğunu dolduracaktı.

1839 Tanzimat Fermanı ve Osmanlı yöneticilerinin ülkenin her alanda modernleşmesi ve içeride bulunan karışıklık, güvenlik zafiyetlerinin çözülmesi için yeni bir yapılanma arayışına girmişti. Tanzimat’ın ilanı ile birlikte imparatorlukta güvenliğin ve asayişin temini için ‘umur-ı zaptiye’ birlikleri kuruldu; bu birlikler jandarmanın temelini oluşturdu. Bu

¹⁵⁶ Zekeriya Türkmen, Jandarma, *DİA*, Ankara, 2020, C.1, s.689.

teşkilatın kuruluşu Jandarma Genel Komutanlığı tarafından kabul edilen tarih 14 Haziran 1839 olarak bilinmektedir.¹⁵⁷ 1846 yılına kadar bu yapı İhtisap Ağalığı kurumuna bağlı bir halde devam etmiş Zaptiye Müşirliğinin bu yılda kurulmasıyla birlikte İhtisap Ağalığı yetki ve görevleri Zaptiye Müşirliğine devredilmişti. Zaptiye müşirliğinin kurulmasıyla jandarma teşkilatı da bu yapı altında varlığını sürdürmüştü. Müşirliğin kuruluşuyla birlikte birlikler asakir-i zaptiye adını alarak içinde Aydın'ın da bulunduğu Anadolu ve Rumeli de birçok eyalette birliklerin oluşturulması kararı alındı.¹⁵⁸ 18 Haziran 1869'da yayımlanan Asakir-i Askeriye-i Zaptiye Nizamnamesi ile jandarma, polis ve zabıta teşkilatının görev ve sorumlulukları belirtildi.¹⁵⁹ Bu Nizamnameye göre birlikler her vilayette piyade ve süvari olmak üzere ikiye ayrılacak ve bir alay oluşturulacaktı. Alaylar taburlara, taburlar bölüklere, bölüklerde takımlara ayrılacaktı. Görevliler mülki idarecinin altında ve sorumluluğunda olacaktı. Zaptiyelerin görevleri vilayetlerde huzuru, asayiş ve güvenliği sağlamaktı.¹⁶⁰

1878 yılında Osmanlı Rus savaşı ve Avrupalı devletlerin Osmanlı iç işlerine müdahale etmesi sebebi ile iç güvenlik ve asayiş konusunda baskılar görülmekteydi. Bu dönemde padişah değişimleri hızlıca gerçekleştiği içinde devletin güvenlik konusunda zafiyete düştüğü gözlemlenmekteydi. Devlet otoritesini arttırmak için ülkedeki vilayetlerde ve taşrada daha düzenli bir yapının oluşumu için Zaptiye Müşirliğine bağlı bir Jandarma Heyeti kuruldu. Bu heyetin bir Nizamname için çalışması istenildi fakat sonuçlar beklenmeden Said Paşa tarafından 20 Kasım 1879'da seraskerliğe Asakir-i Zaptiye'nin jandarma usulüne göre tertip edilip tüm illerde jandarma Nizamnamesinin hazırlanması istenildi. Bu kararlar neticesinde jandarma Zaptiye Müşirliğinden çıkarak Seraskerlik makamına bağlandı. Zaptiye birlikleri de jandarma birliklerine dönüştürüldü.¹⁶¹ Daha sonraki yıllarda birçok jandarma Nizamnamesi yayınlanmış fakat genel hatlarıyla değişim görmeden cumhuriyete kadar varlığını sürdürmüştür.

Aydın vilayet salnamelerine göre 'İkinci Aydın Jandarma Taburu' adı altında bir birlik görülmekte olup bir Binbaşı liderliğinde Tabur katibleri, bölük yüzbaşlıları ve erleri,

---

¹⁵⁷ Türkmen, a.g.m, s.689.

¹⁵⁸ Cenk Reyhan, Serap Sert, Asakir-i Zaptiyeden Jandarmaya Osmanlı Kamu Düzeninde Mahalli Asayiş ve Emniyetin Korunmasında Güvenlik Kurumu, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2021, C:40, S.414.

¹⁵⁹ Ahmet Özcan, Osmanlı Devleti'nde Jandarma Teşkilatı Kurulmasının Gündeme İlk Defa Gelişi (1839), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2013, s.175.

¹⁶⁰ Cenk Reyhan, Serap Sert, a.g.m, s.415.

¹⁶¹ Ali Sönmez, Osmanlı Devleti'nde İç Güvenliğin Dönüşümü, Zaptiye Teşkilatından Jandarmaya, Ankara Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Uluslararası *Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 38*, Ankara,2007, C.6, ss.2862

tahsildardan oluşmaktadır. Tahsildar sayısı zamanla artmakta olup piyade ve süvari sayısı yıllara göre değişim gösterip azalıp veya çoğalmaktadır. Salnamelere göre H.1323 yılından sonra 'Jandarma Dairesi' başlığı altında bir yapılanmanın devam ettiği görülmektedir. Taburlarda görev alan bazı 'Binbaşı ve Yüzbaşı' görevlilerinin 'İftihar, Tahsiliye, Yunan, Girid, Hicaz, Karadağ ve Gümüş' madalyalara sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 5.2. Aydın Jandarma Taburu

1311	İkinci Aydın Jandarma Taburu	
	Binbaşı Arif Ağa 4 A 4 M Tabur Kâtibi Hüseyin Efendi	
	Piyade	
	Birinci Bölükde Yüzbaşı Mustafa Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Halil Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Mehmed Efendi İkinci Bölükde Yüzbaşı Şakir Ağa M 5 İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Hüseyin Ağa İkinci Bölükde Mülazım-1 Sırrı Efendi	
	Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Hacı Ahmed Ağa Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Mehmed Ağa Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Osman Ağa	
	Süvari	
	Birinci Bölükde Yüzbaşı Mustafa Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Ömer Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani İsmail Ağa	
	Mevcudu	
	228 Piyade Efradı 30 Süvari Efradı	
	Tahsildaran Mevcudu	
	15 Süvari Efradı 11 Piyade Efradı	
	1312	İkinci Aydın Jandarma Taburu
		Binbaşı Arif Ağa 4 M 4 A Tabur Kâtibi Hüseyin Efendi
Piyade		
Birinci Bölükde Yüzbaşı Mustafa Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Halil Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Mehmed Efendi İkinci Bölükde Yüzbaşı Şakir Ağa İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Hüseyin Ağa İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani Sırrı Efendi Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Hacı Ahmed Ağa Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Mehmed Ağa Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Ağa		
Süvari		
Birinci Bölükde Yüzbaşı Mustafa Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Ömer Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani İsmail Ağa		

Tablo 5.2. Aydın Jandarma Taburu

	Mevcut	
	Piyade Efradı 228 Süvari Efradı 30	
	Tahsildaran Mevcudu	
	Süvari Efendi 15 Piyade Efradı 11	
1313	İkinci Aydın Jandarma Taburu	
	Binbaşı Arif Efendi 4 A 4 M Tabur Kâtibi Hüseyin Efendi	
	Piyade	
	Birinci Bölükde Yüzbaşı Mustafa Efendi Birinci Bölükde Mülazım-ı Evvel Halil Efendi Birinci Bölükde Mülazım-ı Sani Mehmed Efendi İkinci Bölükde Yüzbaşı Şakir Ağa M 5 İkinci Bölükde Mülazım-ı Evvel Hüseyin Ağa İkinci Bölükde Mülazım-ı Sani Sırrı Efendi	
	Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Hacı Ahmed Efendi Üçüncü Bölükde Mülazım-ı Evvel Mehmed Ağa Üçüncü Bölükde Mülazım-ı Sani Osman Ağa	
	Süvari	
	Birinci Bölükde Yüzbaşı Mustafa Efendi Birinci Bölükde Mülazım-ı Evvel Ömer Efendi Birinci Bölükde Mülazım-ı Sani İsmail Ağa	
	Mevcut	
	228 Piyade Efradı 20 Süvari Efradı	
	Tahsildarların Mevcudu	
	15 Süvari Efradı 11 Piyade Efradı	
	1314	İkinci Aydın Jandarma Taburu
		Binbaşı Arif Efendi 4 A 4 M Tabur Kâtibi Hüseyin Efendi
Piyade		
Birinci Bölükde Yüzbaşı Mustafa Efendi Birinci Bölükde Mülazım-ı Evvel Halil Efendi Birinci Bölükde Mülazım Mehmed Efendi İkinci Bölükde Yüzbaşı Şakir Ağa İkinci Bölükde Mülazım-ı Evvel Hüseyin Ağa İkinci Bölükde Mülazım Sani Sırrı Efendi		
Süvari		
Birinci Bölükde Yüzbaşı Mustafa Efendi Birinci Bölükde Mülazım-ı Evvel Ömer Efendi Birinci Bölükde Mülazım-ı Sani İsmail Ağa		
Mevcut		
228 Piyade Efradı 20 Süvari Efradı		

Tablo 5.2. Aydın Jandarma Taburu

	Tahsildaran Mevcudu
	15 Süvari Efradı 11 Piyade Efradı
1315	İkinci Aydın Jandarma Taburu
	Binbaşı Arif Efendi 4 A 4 M Tabur Kâtibi Hüseyin Efendi
	Jandarma Piyade Zabitanı
	Birinci Bölükde Yüzbaşı Mustafa Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Halil Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Hüseyin Ağa İkinci Bölükde Yüzbaşı Hacı Ahmed Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Hasan Ağa İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani Sırrı Efendi
	Süvari Zabitanı
	Birinci Bölükde Yüzbaşı Mustafa Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Ömer Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani İsmail Ağa
	Piyade Efradının Mevcudu
	4 Çavuş – 1 Bölük Emni – 7 Onbaşı – 60 Nefer
	Süvari Efradının Mevcudu
	2 Onbaşı – 1 Bölük Emni- 8 Nefer
	Tahsildarın Mevcudu
	Dört Süvari Altı Piyade
	1316
Binbaşı Arif Efendi 4 A 4 M Tabur Kâtibi Hüseyin Efendi	
Jandarma Piyade Zabitanı	
Birinci Bölükde Yüzbaşı Mustafa Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Halil Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Hüseyin Ağa İkinci Bölükde Yüzbaşı Hacı Ahmed Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Hasan Ağa İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani Sırrı Efendi	
Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Şakir Ağa Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Münhal Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Osman Ağa	
Süvari Zabitanı	
Birinci Bölükde Yüzbaşı Hafız İlhami Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Eşref Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani İsmail Ağa	
Piyade Efradının Mevcudu	
4 Çavuş – 1 Bölük Emni – 7 Onbaşı – 60 Nefer	
Tahsildarların Mevcudu	
Dört Süvari Altı Piyade	

Tablo 5.2. Aydın Jandarma Taburu

1317	İkinci Aydın Jandarma Taburu
	Binbaşı Arif Efendi A4 M4 Tabur Kâtibi Hüseyin Efendi
	Jandarma Piyade Zabitanı
	Birinci Bölükde Yüzbaşı Münhal Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Halil Efendi İftihar Madalyası Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Hüseyin Ağa M 5 İkinci Bölükde Yüzbaşı Hacı Ahmed Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Hasan Ağa İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani Sırrı Efendi
	Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Şakir Ağa Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Osman Ağa Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Hüseyin Ağa
	Süvari Zabitanı
	Birinci Bölükde Yüzbaşı Hafız İlhami Efendi M 5 Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Eşref Efendi M 5 Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Münhal
	Aydın Merkez Piyade Efradının Mevcudu
	4 Çavuş – 1 Bölük Emni – 7 Onbaşı – 60 Nefer
	Aydın Süvari Nefer Mevcudu
	3 Çavuş- 1 Bölük Emni- 13 Onbaşı- 8 Nefer
	Tahsildaran Mevcudu
	4 Süvari 8 Piyade
	1319
Binbaşı Arif Efendi Tabur Kâtibi Hüseyin Efendi	
Jandarma Piyade Zabitanı	
Birinci Bölükde Yüzbaşı Hasan Ağa Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Halil Efendi İftihar Madalyası Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Hüseyin Ağa M 5 İkinci Bölükde Yüzbaşı Münhal İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Hasan Ağa İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani Sırrı Efendi Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Şakir Ağa Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Osman Ağa Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Münhal	
Süvari Zabitanı	
Birinci Bölükde Yüzbaşı Hafız İlhami Efendi M 5 Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Ahmed Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Osman Efendi	
Aydın Merkez Piyade Efradının Mevcudu	
4 Çavuş – 1 Bölük Emni – 7 Onbaşı – 65 Nefer	
Aydın Süvari Neferan Mevcudu	
3 Çavuş- 1 Bölük Emni- 2 Onbaşı- 8 Nefer	

Tablo 5.2. Aydın Jandarma Taburu

	Tahsildaran Mevcudu		
	4 Süvari 8 Piyade		
1320	İkinci Aydın Jandarma Taburu		
	Binbaşı Refet Efendi Tabur Kâtibi Hüseyin Efendi		
	Jandarma Piyade Zabitanı		
	Birinci Bölükde Yüzbaşı Hasan Ağa Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Halil Efendi İftihar Madalyası Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Hüseyin Ağa M 5 İkinci Bölükde Yüzbaşı Hacı Ahmed Ağa İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Münhal İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani Samed Efendi Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Münhal Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Giridli Fehmi Efendi Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Hafız Kadri Efendi		
	Süvari Zabitanı		
	Birinci Bölükde Yüzbaşı Ömer Efendi M 5 Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Ahmed Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Osman Efendi		
	Aydın Merkez Piyade Efradının Mevcudu		
	4 Çavuş – 1 Bölük Emni – 7 Onbaşı – 60 Nefer		
	Aydın Süvari Neferan Mevcudu		
	3 Çavuş- 1 Bölük Emni- 5 Onbaşı- 20 Nefer		
	Tahsildaran Mevcudu		
	Süvari Nefer 4	Piyade Nefer 8	
	1321	İkinci Aydın Jandarma Taburu	
		Binbaşı Refet Efendi Tabur Kâtibi İsmail Hakkı Efendi Birinci Bölükde Yüzbaşı Hasan Ağa Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Halil Efendi İftihar Madalyası Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Hüseyin Ağa M 5 İkinci Bölükde Yüzbaşı Hacı Ahmed Ağa İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel İbrahim Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani Hüseyin Ağa Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Mehmed Efendi Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Fehmi Efendi Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Hafız Kadri Efendi	
Süvari Zabitanı			
Birinci Bölükde Yüzbaşı Münhal Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Ahmed Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Osman Efendi			
Aydın Merkez Piyade Efradının Mevcudu			
4 Çavuş – 1 Bölük Emni – 7 Onbaşı – 60 Nefer			
Aydın Süvari Neferan Mevcudu			
4 Çavuş- 1 Bölük Emni- 5 Onbaşı- 20 Nefer			

Tablo 5.2. Aydın Jandarma Taburu

	Tahsildaran Mevcudu	
	Tahsildaran Müfettişi Cemal Efendi	
	Süvari Nefer 15	Piyade Nefer 14
	Jandarma Dairesi	
	İkinci Aydın Taburu	
	Binbaşı Vekili Şükrü Efendi Tabur Kâtibi Hafız Tevfik Efendi Piyade Birinci Bölük Yüzbaşısı Hacı Hasan Ağa Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Halil Efendi İftihar Madalyası Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Hüseyin Ağa M 5 İkinci Bölükde Yüzbaşı Hacı Ahmed Ağa İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel İbrahim Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani Hüseyin Ağa Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Mehmed Efendi Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Fehmi Efendi Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Mustafa Niyazi Efendi	
1323	Süvari Zabitanı	
	Birinci Bölükde Yüzbaşı Şakir Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Ahmed Efendi Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Osman Efendi	
	Aydın Merkez Piyade Efradının Mevcudu	
	4 Çavuş – 1 Bölük Emni – 7 Onbaşı – 60 Nefer	
	Aydın Süvari Neferan Mevcudu	
	4 Çavuş- 1 Bölük Emni- 5 Onbaşı- 20 Nefer	
	Tahsildaran Mevcudu	
	Kaza Tahsilat Müfettişi Şükrü Efendi Kaza Ser Tahsildarı Abdulhamid Efendi Yunan Madalyası	
	Piyade Efradı 14	Süvari Efradı 14
	Jandarma Dairesi	
	İkinci Aydın Taburu	
1326	Tabur Kumandanı Binbaşı Eyüb Ağa İftihar, Hicaz, Karadağ ve Gümüş Ve İftihar Madalyaları M 4 A 4 Tabur Kâtibi Mehmed Tevhid Efendi Piyade Birinci Bölükde Yüzbaşı Hacı Hasan Ağa Tahsiliye Madalyası M 5 Birinci Bölükde Mülazım-1 Evvel Hüsameddin Efendi Liyakat Madalyası M 5 Birinci Bölükde Mülazım-1 Sani Mahmud Efendi İftihar Madalyası İkinci Bölükde Yüzbaşı Sameddin Efendi Liyakat Madalyası İkinci Bölükde Mülazım-1 Evvel İbrahim Efendi İkinci Bölükde Mülazım-1 Sani Hüseyin Ağa Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Mehmed Ali Efendi Tahsiliye Madalyası M 4 Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Evvel Ali Cemil Efendi Üçüncü Bölükde Mülazım-1 Sani Rıza Efendi Birinci Süvari Bölük Yüzbaşı Refik Bey Birinci Süvari Bölük Mülazım-1 Evvel Nuri Efendi Gümüş İmtiyaz, Yunan Madalyaları M 5 Birinci Bölükde Mülazım-1 Saniye Osman Efendi	

Tablo 5.2. Aydın Jandarma Taburu

Tabur Mevcudu	
276 Piyade 35 Süvari	
Aydında Merkez Efradının Mevcudu	
Piyade Nefer 276 Süvari Nefer 35	
Tahsildarların Mevcudu	
Tahsil Memuru Hasan Sabri Efendi Ser Tahsildar Fahri Efendi	Tahsilat Kâtibi Rıfat Efendi 14 Piyade 14 Süvari

5.2. Polis İdaresi

XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu modern bir ordu ile birlikte iç güvenlik problemlerini de yok edecek bir güvenlik teşkilatı oluşturmayı amaçlamaktaydı. Sultan III. Selim ile başlayan Nizam-ı Cedid daha sonra Sultan II. Mahmud tarafından oluşturulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye orduları iç güvenlik sorunlarını vilayetlerde ve taşrada asayiş sağlama isteği ile oluşturulmuştu. Polis idaresi ise bu devirde bir yapılaşma halinde görülmemekle beraber bu görev uzun yıllar boyunca Asakir-i Mansure-i Muhammediye tarafından sağlanmıştır.

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla ve İhtisab Nezareti'nin kurulmasıyla birlikte Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu hem zabıta hem de polislik görevlerini üstlenmişti. Zaptiye Nezareti kurulana kadar buraya bağlı olarak görevler devam etmişti. Osmanlılarda Polis teşkilatına dair ilk adım 20 Mart 1845 tarihli 17 maddeden oluşan 'Polis Nizamnamesi' dir. Bu Nizamname Fransız Polis teşkilatı örnek alınarak oluşturulmuştu.¹⁶² Bu Nizamnameye bir polis meclisi de oluşturulacaktı. Bu mecliste alınan kararlara göre polislerin görevleri; avcılara silahlı ruhsat vermek, fakir ve işsiz, hasta insanların yolculuklarında yardımcı olmak, ülke içinde seyahat eden yerli-yabancı ziyaretçilere eşlik edip mürur tezkeresi sağlamak, vilayetlerde yollarda ve görev yaptıkları her yerde kontrol, asayiş ve güvenliği.¹⁶³

¹⁶² Ahmet Aslan, Osmanlı Devleti'nde Polis Teşkilatının Kurulması: Urfa Örneği (1845-1918), İstanbul Üni, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* S:38, 2020, s.29.

¹⁶³ Ali Sönmez, Polis Meclisinin Kuruluşu ve Kaldırılışı 1845-1850, *Ankara Üni. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.24, S.37, 2005, s. 263-265.

1846 yılında Zaptiye Nezareti'nin kurulmasıyla beraber polis ve jandarma idareleri askeri idareden bağımsız merkez tarafından yönetilen yapıya kavuşmuştu. 1879 yılına kadar bu yapıyla devam edilmiş ve bu döneme 'Tevhid-i Zabıta' denmiştir.¹⁶⁴

Zaptiye Müşirliği'nin kurulmasıyla polislik ve zabıtalığın görev tanımları da belli olmuştu. Polisler zabıta-i mâni yani önleyici zabıta zabıtalara ise belediye zabıtalığı görevleri ile tanımlanmış ve sorumlulukları bu çerçevede belirlenmişti.¹⁶⁵

1869 tarihinde Asakir-i Zaptiye Nizamnamesi'nin çıkmasıyla polis ve jandarma idaresinde değişiklikler yapılmıştı. Polis idaresi tıpkı askeri sistemdeki gibi alay, tabur, bölük ve takıma ayrılmıştı. Bu Nizamname ile jandarma ve polis görevlileri de mülki memurlar tarafından sayılarak atama, ceza, terfi ve tayin gibi konuları vali tarafından görülüp kararlaştırılıyordu.¹⁶⁶ 1873 yılında Bab-ı Zaptiyye içinde oluşturulan bir idari komisyonun kurulmasıyla birlikte taşrada görevli olan polis ve jandarma idarelerinin tek bağlı olduğu yer Zaptiye Nezareti oldu.¹⁶⁷

Sultan II. Abdülhamit döneminde 1879 yılında Said Paşa tarafından çıkarılan bir Sadaret Tezkeresi ile teftiş memurluğu uygulaması sonlandırılmış ve aynı sene polis memurluğu uygulaması getirilmişti.¹⁶⁸ Polis teşkilatı 1880 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Bu yıl aynı zamanda görev ve rütbelere belirlenmişti. 1883 yılından itibaren ise bu yapının tüm ülkede yayıldığı ve yapılaştığı görülmekteydi. II. Meşrutiyet döneminde Polis teşkilatı tüm vilayetlerde yapılaşmasını tamamlamış ve kadroların sayıca fazlaştığı görülmüştü. Cumhuriyete kadar bu yapıyla devam eden bu teşkilat Sultan II. Abdülhamit döneminde vilayetleri ve taşrada asayiş, güvenliği sağlayan en önemli idarelerden biri olmuştur.

Aydın vilayet salnamelerinde ilk kez polis memurlarına H.1311 yılı salnamesinde rastlanmaktadır. Merkez sancak yerine kazalarda görevli polis memurları bulunmaktaydı. Bu memurlar bazen 'Bazı Memurin' başlığı altında sıralanırken bazen de 'Memurin-i Zabıta' başlığı altında zabıta memurlarıyla beraber sıralanmaktadır. Salmelerde 'Polis İdaresi' başlığı ise ilk kez H.1316 yılı salnamesinde geçmektedir. Bu idarede Komiser yönetiminde

---

¹⁶⁴ Aslan, a.g.m, s.29.

¹⁶⁵ Bahar Arslan, II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayeti'nde Güvenlik, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008, s.102.

¹⁶⁶ Aslan, a.g.m, s.30.

¹⁶⁷ Abdülkadir Özcan, Zaptiye, *DİA.*, İstanbul, 2013, C:44, s.129.

¹⁶⁸ Yücel Yiğit, *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Polis Akademisi Yayınları Polis Tarihi ve Kültürü Araştırma Merkezi, Ankara, 2016, s.14.

belirli sayıda polis memuru görev yapmaktaydı. Salnamelere göre polis memuru olarak gayri Müslim ahaliden de kişiler görülmektedir. H.1326 yılı salnamesinde Nazilli Kazası'nda normalde farklı idareler altında görev yapan polis memurları bu salname ile birlikte 'Polis İdaresi' başlığı altında sıralanmıştır.

Tablo 5.3. Aydın Sancağı Polis İdaresi

1316	Polis İdaresi	
	Komiser Ahmed Nabi Efendi	
	Polis Osman Efendi Polis Abdulrahman Efendi	Polis Mehmed Efendi Polis Petro Efendi
1317	Polis İdaresi	
	Polis Derviş Efendi Polis Abdulrahman Efendi	
	Polis Avram Vitali Efendi Polis Ahmed Efendi	
1319	Polis İdaresi	
	Komiser Mahmud Efendi	
	Polis Durmuş Efendi Polis Abdulrahman Efendi	Polis Osman Efendi Polis Ahmed Efendi
1320	Polis Dairesi	
	Komiser Durmuş Efendi Polis Mehmed Efendi Polis Murad Efendi	
	Polis Nuri Efendi Polis Salim Efendi Polis Osman Efendi	
1321	Polis İdaresi	
	Ser Komiser Mehmed Nuri Efendi Salise M 4 Tahsiliye Madalyası Komiser Durmuş Efendi Polis Nuri Efendi Polis Abdulrahman Efendi Polis Artin Efendi Polis Sabri Efendi Polis Osman Efendi	
1323	Polis İdaresi	
	Ser Komiser Mahmud Bey Salise M 4 Polis Abdulrahman Efendi	Polis İbrahim Efendi Polis Artin Efendi
1326	Polis İdaresi	
	Ser Komiser Mehmed Bey Salise Tahsiliye M 4 A 4 Üçüncü Komiser Sami Efendi Polis Osman Efendi	Polis Hamza Efendi Polis Salih Efendi Polis Artin Efendi
Polis Yorgi Efendi		

Tablo 5.4. Bozdoğan Kazası Polis Memurları

Bozdoğan Kazası Polis Memurları
Polis Ahmed Efendi (1302)
Polis Hayrullah Efendi (1313)
Polis Hayrullah Efendi (1314)
Polis Sabri Efendi (1316)
Polis Memuru Hüsnü Efendi (1317)
Polis İbrahim Efendi (1319)
Polis İbrahim Efendi (1320)
Polis İbrahim Efendi (1321)
Polis Komiseri Durmuş Efendi (1323)
Polis Komiseri Mehmed Rasih Efendi Efendi (1326)

Tablo 5.5. Nazilli Kazası Polis Memurları

Nazilli Kazası Polis Memurları
Polis Üçüncü Komiseri Elvan Efendi (1311)
Polis Memuru Mehmed Efendi (1311)
Polis Memuru Mehmed Efendi (1312)
Polis Memuru Mehmed Hayri ve Mehmed Efendiler (1313)
Polis Memuru Mehmed Hayri ve Mehmed Efendiler (1314)
Polis Memuru Karabet Efendi (1315)
Polis Memuru Durmuş Efendi (1316)
Pazarkaryesi Polisi Osman Efendi (1317)
Polis Komiseri Rafael Efendi (1319)
Polis Mustafa Hilmi Efendi (1319)
Polis Komiseri Rafael Efendi (1320)
Polis Mustafa Hilmi Efendi (1320)
Polis Komiseri Rafael Efendi (1321)
Polis Mustafa Hilmi Efendi (1321)
Polis Ali Efendi (1323)
Polis Komiseri Bahri Efendi (1323)

Tablo 5.6. Çine Kazası Polis Memurları

Çine Kazası Polis Memurları
Polis Memuru Şerif Efendi (1302)
Polis Bölük Emni Selim Efendi (1302)
Polis Hüsnü Efendi (1313)
Polis Hüsnü Efendi (1314)
Polis Hüsnü Efendi (1315)
Polis Hüsnü Efendi (1316)
Polis Memuru Sabri Efendi (1317)
Polis Memuru Sabri Efendi (1319)
Polis Sabri Efendi (1320)
Polis Komiser Sami Efendi (1323)
Polis Komiser Ali Faik Efendi (1326)

Tablo 5.7. Söke Kazası Polis Memurları

Söke Kazası Polis Memurları
Polis Hüseyin Efendi (1302)
Polis Memuru Rıfat Efendi (1311)
Polis Memuru Tevfik Efendi (1312)
Polis Memuru Mehmed Efendi (1313)
Polis Memuru Mehmed Efendi (1314)
Polis Memuru Veysel Efendi (1315)
Polis Mehmed Efendi (1316)
Polis Memuru Said Efendi (1317)
Polis Memuru Karabet Efendi (1317)
Polis Komiseri Mızrak Mehmed Sami Efendi (1319)
Polis Kıbrıslı Mehmed Sami Efendi (1319)
Polis Komiseri Mehmed Efendi (1320)
Polis Sami Efendi (1320)
Polis Komiseri Mehmed Efendi (1321)
Polis Sami Efendi (1321)
Polis Memuru Yenişehirli Mehmed Efendi İftihar Madalyası (1323)
Polis Komiseri Ferhad Efendi (1326)
Polis Memuru Yenişehirli Mehmed Efendi İftihar Madalyası (1326)
Polis Memuru Hasan Efendi (1326)
Polis Memuru Osman Efendi (1326)

Tablo 5.8. Karacasu Kazası Polis Memurları

Karacasu Kazası Polis Memurları
Polis Memuru Tevfik Efendi (1313)
Polis Memuru Tevfik Efendi (1314)
Polis Hayrullah Efendi (1316)
Polis Memuru Hafız Ziya Efendi (1317)
Polis Murad Efendi (1319)
Polis Murad Efendi (1320)
Polis Komiseri Tahsin Efendi (1326)

5.3. Zabıta İdaresi

Osmanlı İmparatorluğu'nda zabıtalık görevi devletin kurulduğu ilk zamanlardan itibaren muhtesib olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhtesib yerine bazen 'ihtisab ağası' ve 'ihtisab emini' isimleriyle anılmaktaydı. Bu görevliler kadıların yanında bulunup onun yardımcısı olarak görev almaktaydı. Bu görevliler İslam hukukuna göre şehirdeki mal ve fiyat teftişleri, esnaf denetimi yaparak haksız kazancı engellemek için çalışırdı. İhtisap ağalığını üstlenecek kişinin dürüst, erkek, Müslüman ve adalet, ilim, kudret gibi özelliklere sahip olması gerekirdi. Bu yüzden bu görevi üstlenen kişiler genellikle ilmiye sınıfından kişilerdi.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Ziya Kazıcı, İhtisab, *DİA*, İstanbul, 1998, C:18, s.143.

Fatih Sultan Mehmet döneminde muhtesibin görevleri kanunnamelerde belirtilmiş ve Bursa'da İhtisab kayıtlarına göre bu dönemdeki kanunnamelerde muhtesible ilgili çalışmaların olduğu görülmektedir.¹⁷⁰

Sultan II. Mahmud'un 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırmasıyla birlikte ihtisab ağalığı da İhtisap Nezareti'ne dönüştürüldü. İhtisap ağası unvanı taşıyan kişiler ise artık İhtisab Nazırı olarak anılmaya başlanmıştır.¹⁷¹ Bu dönemde İhtisap Nazırı olan kişiler hem polislik hem de zabıtalık görevini aynı anda yürütmekteydi. Bu dönemde ihtisab ağaları günümüz polis görevlerini de üstlenmiş vaziyetteydi. 1846 yılına kadar bu görevleri beraber yürüten ihtisab nazırları 1846 Zaptiye Müşiriyeti'nin kurulmasıyla sadece kendi görev ve sorumluluklarını yapmaya başlamışlardı.¹⁷² Görev ve sorumlulukları azalan İhtisap Nazırları artık sadece esnaf kontrolü, fiyat teftişi ve narh gibi görevleri yapmaya başlamıştı.

25 Temmuz 1855 yılında İhtisap Nezareti kaldırılarak modernleşme ve Avrupa örneği alınarak 'Şehremaneti' ve bu nezaretin görevleri şehremanetine devredildi.¹⁷³ 1855 tarihinden itibaren belediye zabıtalığı görevini 'kavaslar' yürütmeye başlamış fakat daha sonradan bu görevde çalışanların okuma yazma oranının düşük olmasıyla batılı tarzda yetişen memurlar atanarak 'kavas' kelimesi yerine 'komisyon çavuşu' ismi kullanıldı. 1877 Belediye Kanunnamesi ile İmparatorluğun yıkılışına kadar belediye zabıtalığı bu görev ve yapılanma çerçevesinde devam etti.¹⁷⁴

Aydın vilayet salnamelerinde zabıta memurları merkez sancakta görülmezken kazaların tümünde görev aldıkları görülmektedir. Bu memurlar 'Memurin-i Zabıta' veya 'Zabıta İdaresi' başlıkları altında sıralanmıştır. Nahielerde ise bu memurlar 'Memurin-i Saire' kısmında yazılmıştır.

---

¹⁷⁰ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal ve Ekonomi Tarihi*, İstanbul, 1987, s.639.

¹⁷¹ Ali Rıza Abay, *Toplumsal Yapı ve Toplumsal Kurum Değişmesi (İhtisab Kurumunun Zabıta Teşkilatına Dönüşüm Örneği, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:7, s.5.*

¹⁷² Abay, a.g.m, s.6.

¹⁷³ Kazıcı, a.g.m, s.145.

¹⁷⁴ Abay, a.g.m, ss.6-7.

Tablo 5.9. Bozdoğan Kazası Zabıta Memurları

Bozdoğan Kazası Zabıta Memurları
Zabıta Memuru Mülazım Hüseyin Ağa (1302)
Zabıta Vekili Ali Çavuş (1302) (Yenipazar Nahiyesi)
Zabıta Memuru Mülazım-ı Evvel Mehmed Ağa (1313)
Zabıta Memuru Mülazım-ı Evvel Mehmed Ağa (1314)
Zabıta Memuru Mehmed Ağa (1315)
Zabıta Memuru İsmail Ağa (1316)
Zabıta Memuru Mülazım-ı Evvel Osman Ağa M 5 (1317)
Zabıta Memuru Osman Efendi (1317)
Zabıta Memuru Mülazım-ı Evvel Osman Efendi (1319)
Zabıta Memuru Mülazım-ı Evvel Osman Ağa (1320)
Zabıta Memuru Mülazım-ı Evvel Osman Ağa (1321)
Zabıta Memuru Mülazımı Süleyman Ağa (1323)
Zabıta Memuru Yüzbaşı Hasan Efendi (1326)

Tablo 5.10. Nazilli Kazası Zabıta Memurları

Nazilli Kazası Zabıta Memurları
Zabıta Memuru Yüzbaşı Mehmed Ağa M 5 (1302)
Zabıta Mülazımı Mehmed Ağa (1302) (Karacasu Nahiyesi)
Zabıta Memuru Şakir Ağa (1315)
Zabıta Memuru Yüzbaşı Şakir Ağa (1316)
Zabıta Memuru Yüzbaşı Şakir Ağa (1317)
Zabıta Memuru Süvari Mülazımı Remzi Efendi (1319)
Zabıta Memuru Süvari Mülazımı Remzi Efendi (1320)
Zabıta Memuru Süvari Mülazımı Remzi Efendi (1321)
Zabıta Memuru Yüzbaşı Mehmed Ali Efendi (1323)

Tablo 5.11. Çine Kazası Zabıta Memurları

Çine Kazası Zabıta Memurları
Zabıta Mülazımı Ömer Efendi (1302)
Zabıta Memuru Mülazımı Ömer Efendi (1313)
Zabıta Memuru Mülazımı Ömer Efendi (1314)
Zabıta Memuru Hüseyin Ağa (1315)
Zabıta Memuru Hüseyin Ağa (1316)
Zabıta Memuru Hüseyin Ağa (1317)
Zabıta Memuru Sırrı Efendi (1319)
Zabıta Memuru Sırrı Efendi (1320)
Zabıta Memuru Hüseyin Ağa (1320)
Zabıta Memuru Mülazımı İbrahim Efendi (1323)
Zabıta Vekili Mustafa Çavuş (1326)

Tablo 5.12. Söke Kazası Zabıta Memurları

Söke Kazası Zabıta Memurları
Zabıta Yüzbaşısı Hacı Ahmed Ağa (1302)
Zabıt Memuru Yüzbaşı Hacı Ahmed Efendi (1315)
Yüzbaşı Hacı Ahmed Efendi M 5 (1316)
Zabıta Memuru Yüzbaşı Hafız İlhami Efendi M 5 (1317)
Zabıta Memuru Mülazım-ı Evvel Hüseyin Ağa (1319)
Zabıta Memuru Mülazım-ı Evvel Hüseyin Ağa (1320)
Zabıta Memuru Mülazım-ı Evvel Hüseyin Ağa (1321)
Zabıta Memuru Yüzbaşı Hacı Hasan Ağa M 5 Tahsiliye Madalyası (1323)
Zabıta Memuru Yüzbaşı Sameddin Bey Liyakat ve Yunan Madalyaları (1326)

Tablo 5.13. Karacasu Kazası Zabıta Memurları

Karacasu Kazası Zabıta Memurları
Zabıta Memuru Osman Ağa Mülazımı Sani M 5 Tahsiliye Madalyası (1313)
Zabıta Memuru Osman Ağa Mülazımı Sani M 5 Tahsiliye Madalyası (1314)
Zabıta Memuru Ahmed Çavuş (1315)
Çavuş Memuru Veysel Efendi (1315)
Zabıta Memuru Mülazım-ı Sani Osman Ağa M 5 (1316)
Zabıta Memuru Mülazım-ı Sani Hasan Efendi (1317)
Zabıta Vekili Hasan Çavuş (1319)
Zabıta Vekili Hasan Çavuş (1320)
Zabıta Vekili Hasan Çavuş (1321)
Zabıta Memuru Mülazım Hüseyin Ağa (1323)
Memur Mülazım Hüseyin Ağa (1326)

Tablo 5.14. Nahiyelerde Görev Alan Zabıta Memurları

Nahiyelerde Görev Alan Zabıta Memurları
Zabıta Memuru Ahmed Çavuş (1316) (Sultanhisar Nahiyesi)
Zabıta Memuru Nazif Çavuş (1316) (Kuyucak Nahiyesi)
Zabıta Memuru Mehmed Çavuş (1316) (Atça Nahiyesi)
Zabıta Memuru Ahmed Çavuş (1317) (Sultanhisar Nahiyesi)
Zabıta Memuru Yusuf Onbaşı (1317) (Kuyucak Nahiyesi)
Zabıta Memuru Mehmed Ali Onbaşı (1317) (Atça Nahiyesi)
Zabıta Memuru Mehmed Onbaşı (1326) (Köşk Nahiyesi)
Zabıta Memuru Ahmed Onbaşı M 5 (1326) (Sultanhisar Nahiyesi)
Zabıta Memuru Mehmed Ali Onbaşı (1326) (Atça Nahiyesi)
Zabıta Memuru Nazif Çavuş M 5 (1326) (Kuyucak Nahiyesi)

5.4. Hapishane İdaresi

Hapis kelimesi sözlükte anlam olarak ‘alıkoymak, engellemek’ hukuki terim olarak ise ‘bir suçluyu bir mekânda zorla alıkoymak ve hürriyetinden yoksun bırakmak’ anlamına gelmektedir.¹⁷⁵ İlk hapishaneler Avrupa ve Amerika’da kurulmuştu. Osmanlılarda ise cezalar hafif ve orta suçlarda para cezası ve hapis cezası uygulanırken ağır suçlarda XVI. yüzyılda kürek cezası XVII. yüzyılda ise kalebendlik cezası uygulanırdı. Kalebendlik bir kişinin bir

¹⁷⁵ Ali Bardakoğlu, Hapis, *DİA*, İstanbul, 1994, C:16, s.54.

sınırdaki veya bir kale içinde yaşaması cezasıydı. Osmanlılarda genel cezalandırma ise XVI. yüzyılda başlayan ve imparatorluğun sonuna kadar devam eden pranga cezasıydı. Osmanlılarda zindanlar bulunmakta ve Yedikule, Tersane zindanları en bilinen yerler olarak geçmekteydi. Aynı zamanda kalelerde ve saraylarda da zindanlar bulunmaktaydı.¹⁷⁶

Sultan II. Mahmud döneminde 1831 yılında *Hapishane-i Umumi* kurulmuş ve İbrahim Paşa Sarayı merkez seçilmişti. Bu yapının kurulmasıyla birlikte zindanlar kaldırılmaya başlanmış ve mahkumlar buraya alınmıştı. Bu yapı sayesinde mahkumlar önceden çalıştırılmaz sadece cezalarını çekerdiler burada ise mahkumlara el işleri yaptırılarak üretim yaptırılmaya başlanmıştı. 1840-1851-1858 Ceza kanunnameleri ile suç, cezalar ve mahkumlar hakkında kanunlar çıkartılarak bir düzen oturtulmaya çalışılmıştı. 1858 Ceza Kanunnamesinden sonra günümüzde uygulanan hapishane yapısı ortaya çıkmıştı. Cumhuriyet kurulana kadar 1858 Ceza kanunnamesi yürürlükte kaldı.¹⁷⁷

Aydın vilayet salnamelerinde merkez sancakta sadece bir hapishane yapılanması H.1308 yılı salnamesinde görülmekte olup çalışan memur sayısı yıllara göre değişkenlik göstermektedir. Kazalarda H.1326 yılında Karacasu ve Nazilli Kazası'nda iki gardiyan görev almaktadır.

Tablo 72 5.8.1. Aydın Merkez Sancağı Hapishane İdaresi

Aydın Sancağı Hapishane İdaresi		
1308	Müdür Mehmed Efendi Katib Osman Efendi	Ser Gardiyan Hüsnü Ağa

Tablo 73 Kazalarda Görevli Gardiyan Memurları

Kazalarda Gardiyan Memuru
Hapishane Gardiyanı Ali Efendi (Karacasu Kazası – H.1326) Hapishane Gardiyanı Yusuf Ağa (Nazilli Kazası- H.1326)

¹⁷⁶ Özgür Yıldız, Osmanlı Hapishaneleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karesi Hapishanesi Örneği, *Gazi Akademik Bakış*, C:9, S:17, s.93.

¹⁷⁷ Murat Hanılçe, Şeyhoğlu Ersin, Osmanlı Devleti'nde Bir Ceza İnfaz Kurumu Olarak Hapishaneler ve Kadınlar, *Stratejik ve Sosyal Araştırma Dergisi*, C:4, S:2, s.413.

6. BÖLÜM

6. DİĞER MEMURLAR (BAZI MEMURİN, MEMURİN-İ SAİRE)

6.1. Nüfus Memurları ve Nüfus Katibleri

Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfus sayımı ve tahrir tutma anlayışı devletin kurulduğu ilk yıllardan beri var olan bir uygulamaydı. Bu uygulama genelde yeni fethedilen bölgelerde yapılır ve fethedilen bölgenin demografik yapısının ortaya çıkması sağlanırdı. Bu nüfus sayımlarının yapılmasındaki amaç fethedilen bölgelerde yeni tımar düzeni yaratıp gelir sağlamak, erkek nüfusun kaç kişi olduğunu öğrenip asker toplamaktı.¹⁷⁸ Osmanlıların ilk yaptığı sayımlar tahrir defterine kayıtlanırdı.

Tahrir kelime anlamı olarak 'yazma, deftere geçirme, kaydetme' anlamın gelmekteydi. Bu defterler Osmanlı maliyesinin kayıtlarını tutmak vergi giderlerini ve vergi verenleri kaydetmekteydi.¹⁷⁹ İmparatorlukta tahrir kayıtlarının devletin kurulduğu ilk yıldan itibaren tutulduğu düşünülse de en eski tahrir kaydı olarak Arvanid Sancağı Defteri'nin varlığı bilinmektedir.¹⁸⁰

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk resmi ve genel bir nüfus sayımının Sultan II. Mahmud döneminde 1831 yılında yapılmıştı. Bu nüfus sayımının yapılmasının sebebi ise 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla beraber yerine kurulan ordu Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin asker ihtiyacını karşılamak ve vergilerin dağılımını belirlemek, cizyenin yeniden tespit edilmesiydi.¹⁸¹ 1831 nüfus sayımı dışında 1844 ülke geneli nüfus sayımı, 1852'de Rumeli 1856 da Suriye ve Anadolu'da ve 1866 yılında Tuna Vilayeti nüfus sayımı yapıldığı bilinmektedir.

1830 yılından sonra yapılacak olan nüfus sayımlarının bir merkez tarafından yönetilmesi gerektiği ve bir düzenle yapılması için Ceride Nezareti kurulmuştu. 1874 yılına kadar çeşitli değişiklikler yapılarak Ceride Nezareti diğer nezaretler ile birleştirilmişti. 1874 yılında Şuray-ı Devlet tarafından nüfus sayımları için üç Nizamname yayınlandı. 1874 ve 1881 Nizamnameleri göz önüne alınarak Sicill-i Nüfus İdaresi kuruldu. İmparatorluğun

¹⁷⁸ Adnan Çimen, Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlıda Nüfus Hizmetleri, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2012, C:14, S:3, s.185.

¹⁷⁹ Mehmet Öz, Tahrir, *DİA*, İstanbul, 2010, C:39, s.425.

¹⁸⁰ Halil İnalcık, *Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, TTK Yay., Ankara, s.120.

¹⁸¹ Çimen, a.g.m, s.194.

yıkılışına kadar bu idare ile nüfus sayımları yapılmaya devam edildi.¹⁸²

Nüfus memurlarının genel görevi doğan, ölen, vergi verebilecek herkesi kayıt etmek ve katibler aracılığı ile defterlere yazmaktır. Bu defterler düzenli bir şekilde tutulup merkeze gönderilerek toplattırılır ve saklanırdı. Aydın Vilayet salnamelerine göre, merkez sancakta bir nüfus idaresi bulunmakta iken kazalarda ‘memurin-i saire veya bazı memurin’ başlığı altından nüfus memurları sıralanmıştır.

Tablo 6.1. Aydın Sancağı Nüfus İdaresi Memurları ve Katibleri

Aydın Merkez Sancağı Nüfus İdaresi Memurları	
Memurlar	Görev Süreleri
Raşid Efendi	1308-1313/1893-1895
Mustafa Refik Efendi	1313-1315/1895-1897
Talib Efendi	1315-1317/1897-1889
Tahir Efendi	1317-1926/1889-1908
Aydın Merkez Sancağı Nüfus İdaresi Katibleri	
Katibler	Görev Süreleri
Said Efendi	1308-1311/1891-1893
Ahmed Efendi	1311-1314/1893-1896
Ahmed Ruhi Efendi	1314-1316/1896-1898
Cemal Efendi	1316-1319/1898-1901
Ali Raşid Efendi	1319-1320/1901-1902
Kadri Efendi	1320-1321/1902-1903
Kemaleddin Kadri Efendi	1321-1323/1903-1905
Mehmed Raşid Efendi	1323-1326/1905-1908
Ali Haydar Efendi	1326- /1908- -

Tablo 6.2. Bozdoğan Kazası Nüfus Memurları ve Katibleri

Bozdoğan Kazası Tahrir Nüfus Memurları	Görev Süreleri
Hafız Ali Efendi	1302-1302/1885-1886
Hüseyin Efendi	1302-1313/1886-1895
Yenişehirli Hüseyin Efendi	1313-1315/1895-1897
Hüseyin Efendi	1315-1316/1897-1898
Ahmed Efendi	1316-1317/1898-1899
Mehmed Efendi	1317-1319/1899-1901
Kâmil Efendi	1319-1326/1901-1908
Bozdoğan Kazası Tahrir Nüfus Katibleri	
Katibler	Görev Süreleri
Ali Efendi	1302-1302/1885-1886
Mehmed Efendi	1302-1308/1886-1891
Ali Efendi	1308-1326/1891-1908

¹⁸² Cevdet Küçük, Ceride Nezareti, *DİA.*, İstanbul, 1993, C:7, ss.409-410.

Tablo 6.3. Çine Kazası Nüfus Memurları ve Katibleri Tablo

Çine Kazası Nüfus Memurları	Görev Süreleri
Hasan Efendi	1303-1304/1886-1888
Hasan Bey	1304-1308/1888-1891
Mehmed Efendi	1308-1315/1891-1897
Mehmed Lütü Efendi	1315-1316/1897-1898
Mehmed Efendi	1316-1317/1898-1899
Kâmil Efendi	1317-1319/1899-1901
Mehmed Lütü Efendi	1319-1326/1901-1908
Remzi Efendi	1326/1908
Çine Kazası Nüfus Katibleri	Görev Süreleri
Nuri Efendi	1303-1304/1386-1888
Nuri Bey	1304-1305/1888-1889
Nuri Efendi	1305-1308/1889-1891
Fahri Efendi	1308-1311/1891-1893
Mustafa Efendi	1311-1313/1893-1895
Haydar Efendi	1313-1315/1895-1897
Mehmed Efendi	1315-1319/1897-1901
Emin Efendi	1319-1321/1901-1903
Mustafa Efendi	1321-1323/1903-1905
Servet Efendi	1323-1326/1905-1908
Mustafa Efendi	1326/1908

Tablo 6.4. Söke Kazası Nüfus Memurları ve Katibleri

Söke Kazası Nüfus Memurları	Görev Süreleri
Talib Efendi	1302-1315/1885-1897
Tahir Efendi	1315-1316/1897-1898
Mustafa Efendi	1316-1317/1898-1899
Ali Talib Efendi	1317-1321/1899-1903
Ali Galib Efendi	1321-1326/1903-1908
İsmail Hakkı Efendi (Yunan Madalyası)	1326/1908
Söke Kazası Nüfus Katibleri	Görev Süreleri
Süleyman Efendi	1302-1313/1885-1895
Mehmed Ali Efendi	1313-1326/1895-1908
Mustafa Efendi	1326/1908

Tablo 6.5. Karacasu Kazası Nüfus Memurları ve Katibleri

Karacasu Kazası Nüfus Memurları	Görev Süreleri
Mustafa Efendi	1313-1316/1895-1898
Ali Efendi	1316-1326/1898-1908
Karacasu Kazası Nüfus Katibleri	Görev Süreleri
Feyzullah Efendi	1313-1315/1895-1897
Faki Efendi	1315-1316/1897-1898
Kâmil Efendi	1316-1326/1898-1908
Ahmed Refiki Efendi	1326- /1908- -

Tablo 6.6. Nazilli Kazası Nüfus Memurları ve Katibleri

Nazilli Kazası Nüfus Memurları	Görev Süreleri
Şevki Efendi	1302-1302/1885-1886
Ali Efendi	1302-1303/1885-1886
Mehmed Ali Efendi	1303-1308/1886-1891
Hüseyin Efendi	1308-1315/1891-1897
Ali Rıza Efendi	1315-1316/1897-1898
Mehmed Tahir Efendi	1316-1317/1898-1899
Mustafa Vasfi Efendi	1317-1319/1899-1901
Mustafa Efendi	1319- /1901- -
Nazilli Kazası Nüfus Katibleri	Görev Süreleri
Mustafa Efendi	1304-1313/1888-1895
Ali Efendi	1313-1315/1895-1897
Emin Efendi	1315-1319/1897-1901
Mehmed Efendi	1319-1321/1901-1903
Mehmed Lütü Efendi	1321-1323/1903-1905
Mehmed Emin Efendi	1323- / 1905- -

6.2. Reji Müdürleri ve Duyun-u Umumiye Memurları

Osmanlı İmparatorluğu ilk dış borçlanmayı Kırım Savaşı ile yapmış ve daha sonra 1875 yılına kadar birçok borç almıştı. 1875 yılında devlet iflasını açıklamış ve alınan borçları ödeyemeyeceğini ilan etmişti. Osmanlı ekonomisi aldığı borçları karşılayacak kadar güçlü değil ve gelir gider dengesi bu borçları karşılayamıyordu. 1875 yılında borçların ödenemeyeceği açıklanınca ilk hamle Osmanlı Bankası ve Galata bankerleri borç sahiplerinden geldi. Devlet borçlarını ödeyemeyecekse devletin gelirine el koymak ve işletmeleri kendi ellerine alma girişiminde bulundular. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu ve bu

borç sahipleri 1879 yılında Rusum-u Sitte Mukavelesini imzaladılar. Bu mukaveleye göre Galata ve Osmanlı bankerleri İstanbul balık ruusu, İstanbul, Edirne, Bursa, Samsun ipek öşrü, tütün gibi gelirleri işletme hakkına sahip olacaktı. Anlaşmaya göre eğer devlet 10 yıldan kısa bir süre içinde borçların büyük bir kısmını öderse bu gelirlerin tekrar devlete aktarılması tekrardan görüşülecekti. Bu mukavele sonucunda Rusum-u Sitte İdaresi kuruldu.¹⁸³

Rusum-u Sitte İdaresi'nin başarılı olduğunu gören Avrupalı devletler, Osmanlı İmparatorluğundan borçlarını almak için gelirlerine el koyma isteğiyle Osmanlı'ya baskı yapmaya başladılar. Bu baskılar neticesinde taraflar görüşerek 20 Aralık 1881 tarihinde Muharrem Kararnamesi'ni imzaladılar. Kararname'nin 15. maddesine göre Avrupalı tahsildarların borçlarını karşılamak için İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Avusturya-Macaristan devletlerinin temsilcilerinin olduğu ve Osmanlı İmparatorluğunu temsilen bir diplomatın, Osmanlı Bankasını temsilen bir kişinin bulunduğu yedi kişiden oluşan Duyun-u Umumiye İdaresi kuruldu.¹⁸⁴

Duyun-u Umumiye İdare Meclisi'nin başkanlığı Fransa ve İngiltere'ye aitti. Her beş yılda bir beraber başkanlığı yürütecek olan Fransa ve İngiltere aldıkları kararlar sonucunda bu idare altında çalışan her kişinin beş yıl sonra memur sıfatına girmesini sağladı. Osmanlı hükümetinin bu idareyi denetleme yetkisi vardı ve düzenli olarak müfettişler aracılığı ile denetlemeler yapılacaktı. Duyun-u Umumiye İdaresine Rusum-u Sitte dahil edildi ve bu gelirler Duyun-u Umumiye 'ye aktarıldı. Bu gelirler dışında Bulgaristan ve Şarkı Rumeli vergileri, Kıbrıs adası gelir fazlası, temettü vergisi, gümrük gelirleri gibi tüm gelirler Duyun-u Umumiye tarafından toplanacaktı.¹⁸⁵ Muharrem Kararnamesi sonuçlarından biri de tütün gelirlerinin 1883 yılında kurulmuş olan Osmanlı Devleti Tütünleri Müşterekülmenfaa Reji Şirketi'ne devredilmesiydi. 1884 yılında faaliyete geçen Reji Şirketi ülkede ki üretim, alım-satım, işletme, depolama ve sigara satışı gibi işlerin tamamını 30 yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nda işletme hakkına sahip olmuştu. Devlet Reji idaresini müfettişler aracılığı ile denetleyebilecekti. Ülkedeki tüm tütün işleri Reji İdaresi üretiminde olacak devlet başka hiçbir idareye üretim yetkisi vermeyecekti.¹⁸⁶

---

¹⁸³ Filiz Dıġırođlu, *Memalik-i Osmaniye Duhanları Müşterek'ül Menfaa Reji Şirketi Trabzon Reji İdaresi*, Ofset Yay., İstanbul, 2007, ss.28-29.

¹⁸⁴ Burak Altunsoy, Reji Uygulamaları ve Tütün Kaçakçılığını Engellemeye Yönelik Bir Girişim: Kordon Bölükleri, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:20, S:40 2021, s.551.

¹⁸⁵ Cevdet Küçük, Tevfik Ertüzün, *Duyun-u Umumiye, DİA*, İstanbul, 1994, C:10, s.60.

¹⁸⁶ Kenan Demir, II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basımında Tütün Tarımı ve Reji Şirketi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:22, S:41, s.424.

1899 yılına gelindiğinde Reji Şirketinin ülkedeki çalışan sayısı 8.814 kişiydi. Tütün imalatı yapılan her bölgede Reji Şirketi’ni temsilen ve işleri yöneten çalışanlar bulunmaktaydı. Bu kişiler depolama, üretim, satış gibi tüm işleri yapmaktaydı ve Reji Şirketi’nin bölgede ki tek sorumlusuydu.

Aydın vilayet salnamelerinde görülmektedir ki Reji şirketini temsilen çalışanlar ‘Bazı Memurin veya Memurin-i Saire’ kısmında yazılmaktaydı. Bu kişiler gönderildikleri bölgelerde satış, depolama ve şirket temsilciği görevini yönetmekteydi. Bunun dışında Duyun-u Umumiye İdaresini temsilen ve bölgede ki gelirleri toplayan çalışanlarda bu başlık altında yazılmaktaydı. Merkez sancak dahil olmak üzere kazalarda Duyun-u Umumiye İdaresine bağlı çalışan sayısı değişiklik göstermektedir.

Tablo 6.7. Aydın Sancağı Duyun-u Umumiye İdaresi

1311	Aydın Sancağı Duyun-u Umumiye İdaresi	
	Müdür Ali Mümtaz Efendi	
	Başkatib Kadri Efendi Tahrirat Kâtibi Sami Efendi	Sandık Emmini Mustafa Efendi Müskirat Kâtibi Ali Efendi
1312	Aydın Sancağı Duyun-u Umumiye İdaresi	
	Müdür Ali Mümtaz Efendi	
	Başkatib Kadri Efendi Tahrirat Kâtibi Sami Efendi	Sandık Emmini Mustafa Efendi Müskirat Kâtibi Ali Efendi
1313	Aydın Sancağı Duyun-u Umumiye İdaresi	
	Müdür Ali Mümtaz Efendi	Aşar Kâtibi Nuri Efendi
	Başkatib Kadri Efendi Tahrirat Kâtibi Sami Efendi	Sandık Emmini Mustafa Efendi Müskirat Kâtibi Ali Efendi
1314	Aydın Sancağı Duyun-u Umumiye İdaresi	
	Müdür Ali Mümtaz Efendi	Aşar Kâtibi Adil Efendi
	Başkatib Kadri Efendi Tahrirat Kâtibi Mustafa Efendi	Sandık Emmini Mustafa Efendi Müskirat Kâtibi Ali Efendi
1315	Aydın Sancağı Duyun-u Umumiye İdaresi	
	Müdür Ali Mümtaz Efendi	
	Baş Kâtibi Kadri Efendi Tahrirat Kâtibi Mustafa Efendi Tahrirat Kâtibi Muavini	Aşar Başkatibi Ahmed Kemal Efendi Sandık Emmini Mustafa Efendi Müskirat Kâtibi Ali Efendi
1316	Aydın Sancağı Duyun-u Umumiye İdaresi	
	Müdür Ali Mümtaz Efendi	
	Baş Kâtibi Kadri Efendi Tahrirat Kâtibi Mustafa Efendi Tahrirat Kâtibi Muavini Muhsin Efendi	Aşar Başkatibi Ahmed Kemal Efendi Sandık Emmini Mustafa Efendi Müskirat Kâtibi Ali Efendi
1317	Aydın Sancağı Duyun-u Umumiye İdaresi	
	Müdür Ali Mümtaz Efendi	
	Baş Kâtibi Kadri Efendi Tahrirat Kâtibi Ahmed Efendi Tahrirat Kâtibi Muavini Muhsin Efendi	Aşar Başkatib Mehmed Efendi Sandık Emmini Ömer Efendi Müskirat Kâtibi Ali Efendi

Tablo 6.7. Aydın Sancağı Duyun-u Umumiye İdaresi (devamı)

1319	Aydın Sancağı Duyun-u Umumiye İdaresi	
	Müdür Ali Mümtaz Efendi	
	Baş Kâtibi Kadri Efendi Tahrirat Kâtibi Ahmed Efendi Tahrirat Kâtibi Muavini Muhsin Efendi	Aşar Başkatib Mehmed Efendi Sandık Emini Ömer Efendi Müskirat Kâtibi Ali Efendi
1320	Aydın Sancağı Duyun-u Umumiye İdaresi	
	Müdür Ali Mümtaz Efendi	
	Baş Kâtibi Münhal Tahrirat Kâtibi Ahmed Efendi Tahrirat Kâtibi Muavini Muhsin Efendi	Aşar Baş Katib Mehmed Efendi Aşar Baş Katib Muavini İsmet Efendi Sandık Emini Ömer Efendi Müskirat Kâtibi Cemal Efendi
1321	Aydın Sancağı Duyun-u Umumiye İdaresi	
	Müdür Ali Mümtaz Efendi	
	Baş Kâtibi Hüseyin Hüsnü Efendi Tahrirat Kâtibi Ahmed Efendi Tahrirat Kâtibi Muavini Muhsin Efendi	Aşar Baş Katib Mehmed Efendi Aşar Baş Katib Muavini İsmet Efendi Sandık Emini Ömer Efendi Müskirat Kâtibi Cemal Efendi
1323	Aydın Sancağı Duyun-u Umumiye İdaresi	
	Müdür Ali Mümtaz Efendi	
	Baş Kâtibi Hüseyin Hüsnü Efendi Tahrirat Kâtibi Ahmed Efendi Tahrirat Kâtibi Muavini Muhsin Efendi Aşar Baş Katib Mehmed Efendi	Aşar Baş Katib Muavini İbrahim Efendi Sandık Emini Ömer Efendi Müskirat Kâtibi Cemal Efendi Mübzar Nuri Efendi
1326	Aydın Sancağı Duyun-u Umumiye İdaresi	
	Müdür Ali Mümtaz Efendi	
	Başkatib Sami Efendi Tahrirat Kâtibi Ahmed Efendi Tahrirat Kâtibi Muavini Mişon Efendi Aşar Başkatib Mehmed Efendi	Aşar Katib Muavini Mehmed Cemil Efendi Sandık Emini Ömer Efendi Müskirat Kâtibi Cemal Efendi Mübzar Nuri Efendi

Tablo 6.8. Bozdoğan Kazası Duyun-u Umumiye Memurları

Bozdoğan Kazası Duyun-u Umumiye Memurları	Görev Süresi
Ahmed Efendi	1311-1315/1893-1897
Musa Kazım Efendi	1315-1316/1897-1898
Nazmi Efendi	1316-1317/1898-1899
Kadri Efendi	1317-1326/1899-1908
Mehmed Efendi	1326/1908

Tablo 6.9. Çine Kazası Duyun-u Umumiye Memurları

Çine Kazası Duyun-u Umumiye Memurları	Görev Süreleri
Mehmed Efendi	1315-1326/1897-1908
Nazım Efendi	1326/1908

Tablo 6.10. Söke Kazası Duyun-u Umumiye Memurları

Söke Kazası Duyun-u Umumiye Memurları	Görev Süreleri
Ahmed Efendi	1311-1323/1893-1905
Hasan Efendi	1323- /1905- -

Tablo 6.11. Karacasu Kazası Duyun-u Umumiye Memurları

Karacasu Kazası Duyun-u Umumiye Memurları	Görev Süreleri
Mustafa Efendi	1315-1323/1897-1905
Galib Efendi	1323- - /1905- -

Tablo 6.12. Nazilli Kazası Duyun-u Umumiye Memurları

Nazilli Kazası Duyun-u Umumiye Memurları	Görev Süreleri
Mehmed Haşim Efendi	1311-1312/1893-1894
Münhal	1312-1313/1894-1895
Mehmed Nazmi Efendi	1313-1315/1895-1897
Lütfü Efendi	1315-1316/1897-1898
Mehmed Nazmi Efendi	1316-1317/1898-1899
Nazmi Efendi	1317-1319/1899-1901
Nafiz Efendi	1319-1326/1901-1908
Mustafa Efendi	1326- /1908- -

Tablo 6.13. Bozdoğan Kazası Reji Müdürleri

Bozdoğan Kazası Reji Müdürleri	Görev Süreleri
Avram Efendi	1315-1317/1897-1899
Yusuf Cemal Efendi	1317- - /1899- -

Tablo 6.14. Çine Kazası Reji Müdürleri

Çine Kazası Reji Müdürleri	Görev Süreleri
Hacı Yorgi Efendi	1315-1323/1897-1905
Arif Efendi	1323-1326/1905-1908
Yuvanaki? Efendi	1326/1908

Tablo 6.15. Söke Kazası Reji Müdürleri ve Memurlar

Söke Kazası Reji Müdürleri ve Memurlar	Görev Süreleri
Kalanço Efendi	1315-1317/1897-1899
Nikola Efendi	1317-1323/1899-1905
Hamdi Bey	1323-- /1905- -
Ali Efendi (Katib)	1323-1326/1905-1908
Sokrat Efendi (Sandık Emni)	1323-1326/1905-1908
Reji Memuru Hamid Efendi Reji Kâtibi Ömer Efendi Reji Muafız Memuru Fuad Efendi	1326/1908

Tablo 6.16. Karacasu Kazası Reji Müdürleri

Karacasu Kazası Reji Müdürleri	Görev Süreleri
Murad Efendi	1315-1321/1897-1903
Hasib Efendi	1321- - /1903- -

6.2.1. Orman Memurları

Osmanlı İmparatorluğu'nda ormanlar miri, vakıf ve mülk olmak üzere sınıflanmaktaydı. Fethedilen her bölge devletin yani padişahın arazisi sayılırdı. Bu topraklara miri topraklar denirdi. Bu araziler ancak belirli bir bedel karşılığında kişilere mülk olarak satılabiliirdi. Bazı bölgeler fethedilse bile Müslüman halka toprak bırakılırken özellikle Balkanlarda gayr-i Müslim halka da toprak tahsis edilmişti. Vakıf arazileri ise insanların yararlanması ve yardımlaşma için kurulmuş vakıflara tesis edilen arazilerdi. Bu arazilerde meyve ve kereste gelirleri halka dağıtılır veya halkla paylaşılırdı. Mülk toprakları ise fetihlerde gayret ve başarı göstermiş gazilere veya kişilere bağışlanmış topraklardı. Aynı zamanda fethedilen bölgede gayr-i müslim ahaliye de kendilerine bir gelir olsun diye toprak bağışlanmıştı.¹⁸⁷ Osmanlı klasik döneminde ormanlar genelde sarayın, ordunun ve tersanenin ihtiyaçları için kullanılmıştı.

1839 yılı Tanzimat'ın fermanıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme hareketleri başlamıştı. Bu hareketlerin içinde ormancılık faaliyetlerine de önem verildiği görülmekteydi. Bu sebeple Tanzimat Fermanıyla aynı yıl Ticaret Bakanlığı bünyesinde kurulan 'Orman Müdürlüğü' ormancılık anlamında ilk faaliyetlerden biriydi. Fakat bu müdürlük çok kısa süre sonra kaldırılmıştı. 1856 yılından sonra ise Osmanlı

¹⁸⁷ Bekir Koç, 1870 Orman Nizamnamesi'nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2005, C:24, s.233.

İmparatorluğu'nun ekonomik olarak gerilediği zaman ormancılık bir gelir yolu olarak görülmüş ve kullanılması üzerine Fransa'dan uzmanlar getirilerek 'Orman Genel Müdürlüğü' kurulmuştu. Bu müdürlük 1857 tarihinde Ticaret Bakanlığı bünyesinde bir ormancılık okulu kuruldu. Açılan okulun etkisi ve Fransa'dan gelen uzmanların desteğiyle birlikte Maliye Bakanlığı'na bağlı Orman Genel Müdürlüğü 1869 yılında kuruldu. 1870 yılında çıkarılan Orman Nizamnamesi ile ormanların sadece kişisel ihtiyaçlar için kullanılması gerektiği ile bir sınırlandırılma getirilmiş ve ormanların korunması amaçlanmıştı. Bu Nizamnamede ormanları korumak amacı ile Orman okulundan mezun olanlar taşrada kurulan müdürlüklerin başına getirilmiş ve ormanlar korunmaya başlamıştı.¹⁸⁸

Aydın vilayet Salnamelerinde merkez sancak Aydın olmak üzere tüm kazalarda bu örgütlenmenin ve orman memurlarının çalıştığı görülmektedir.

Tablo 6.17. Aydın Sancağı Orman İdaresi

1302	Aydın Sancağı Orman İdaresi	
	Müfettiş Vekili Arif Efendi	
	Kolcu Piyade Nefer 8	Kolcu Süvari Nefer 2
1308	Aydın Sancağı Orman İdaresi	
	Memur Arif Efendi Katib Memiş Efendi	
1311	Aydın Sancağı Orman İdaresi	
	Memur Arif Efendi Katib Mehmed Efendi	
1312	Aydın Sancağı Orman İdaresi	
	Memur Arif Efendi Katib Mehmed Efendi	
1313	Aydın Sancağı Orman İdaresi	
	Memur Arif Efendi	
	Katib Memiş Efendi	Ondalık Memuru Mehmed
1315	Aydın Sancağı Orman İdaresi	
	Memur Arif Efendi	
	Katib Said Efendi	Ondalık Memuru Kenan Efendi
1316	Aydın Sancağı Orman İdaresi	
	Memur Arif Efendi	
	Katib Said Efendi	Ondalık Memuru Kenan Efendi

¹⁸⁸ Cantürk Gümüş, Osmanlıdan Günümüze Ormancılık Politikalarının Ormancılık Örgütlenmesi Üzerine Etkileri ve Güncel Sorunları, *II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu, 22-24 Ekim Isparta*, ss.478-479.

Tablo 6.17. Aydın Sancağı Orman İdaresi (devamı)

	Aydın Sancağı Orman İdaresi	
1317	Memur Arif Efendi	
	Katib Said Efendi	Ondalık Memuru Kenan Efendi
	Aydın Sancağı Orman İdaresi	
1319	Muamelat Memuru Ahmed Bey Katib Samed Efendi	Seyyar Korucusu Galib Efendi Ondalık Memuru Münhal
	Aydın Sancağı Orman İdaresi	
1320	Muamelat Memuru Münhal Katib Samed Efendi	Seyyar Korucusu Cemal Efendi Ondalık Memuru Efendi
	Aydın Sancağı Orman İdaresi	
1321	Orman Müfettişi Münhal Orman Müfettiş Muavini Kadri Efendi Başkatib Tevfik Efendi	Katib-i Sani Samed Efendi Sera Korucusu Sami Efendi Ondalık Memuru İbrahim Efendi
	Aydın Sancağı Orman İdaresi	
1323	Müfettiş İbrahim Hakkı Efendi	
	Seyyar Korucusu Ohannes Efendi Ondalık Memuru İbrahim Efendi	Başkatib Ali Rıza Efendi Katib-i Sani Niyazi Efendi
	Aydın Sancağı Orman İdaresi	
1326	Ser Müfettiş Enkilyadis Efendi	
	Başkatib Şükrü Efendi Katib-i Sani Münir Efendi	Seyyar Korucusu Şükrü Efendi Ondalık Memuru Durmuş Efendi

Tablo 6.18. Bozdoğan Kazası Orman Memurları

Bozdoğan Kazası Orman Memurları	Görev Süreleri
Mehmed Efendi	1311-1323/1893-1905
Bekir Efendi	1323-1326/1905-1908
Hüseyin Efendi	1326/1908
Emin Efendi	1326/1908

Tablo 6.19. Çine Kazası Orman Memurları

Çine Kazası Orman Memurları	Görev Süreleri
Orman Memuru Vekili Mehmed Efendi	1323-1326/1905-1908
Orman Süvari Memuru Raşid Bey Orman Ondalık Memuru Hamid Efendi	1326- /1908- -

Tablo 6.20. Söke Kazası Orman Memurları

Söke Kazası Orman Memurları	Görev Süreleri
Halil Efendi (Orman Süvarisi)	1308-1315/1891-1897
Hasan Efendi (Orman Piyadesi)	1308-1312/1891-1894
Tahir Efendi (Ondalık Memuru)	1308-1317/1891-1899
Ömer Ağa (Orman Piyade Kolcusu)	1312-1317/1894-1899
Kasım Ağa (Orman Piyade Kolcusu)	1312-1313/1894-1895
Ali Ziya Efendi (Orman Süvarisi)	1315-1316/1897-1898
İbrahim Bey (Orman Süvarisi)	1316-1317/1898-1899
Tahir Bey (Ondalık Memuru)	1317-1321/1899-1903
Tahir Efendi (Ondalık Memuru)	1321- /1903- -

Tablo 6.21. Karacasu Kazası Orman Memurları

Karacasu Kazası Orman Memurları	Görev Süreleri
Orman Süvarisi Hacı Mustafa Ağa	1315-1319/1897-1901
Orman Süvarisi Hacı Hasan Efendi	1319-1320/1901-1902
Orman Ondalık Memuru Hasan Efendi	1320-1321/1902-1903
Orman Ondalık Memuru Süleyman Efendi	1321-1323/1903-1905
Orman Ondalık Memuru Ahmed Efendi	1323-1326/1905-1908
Ondalık Memuru Ahmed Efendi Yunan Muharebe Madalyası Korucu Aslan Efendi Korucu Ali Rıza Efendi	1326- /1908 --

Tablo 6.22. Nazilli Kazası Orman Memurları

Nazilli Kazası Orman Memurları	Görev Süreleri
İbrahim Bey	1311- 1315/1893-1897
Ali Bey (Orman Süvarisi)	1315-1316/1897-1899
Mustafa Bey	1316-1317/1897-1899
Osman Efendi (Orman Piyade Korucusu)	1317-1319/1899-1901
Ali Efendi (Orman Ondalık Memuru)	1319-326/1901-1908
Nuri Efendi (Ondalık Memuru)	1326- /1908- -
Halil Efendi (Piyade Korucusu)	1326- /1908- -
Hüseyin Efendi (Süvari Korucusu)	1326- /1908- -
Ali Rıza Efendi (Piyade Korucusu)	1326- /1908- -

6.2.2. Tapu Memurları

Osmanlı'da tapu kadastro çalışmalarına bakıldığında kuruluş dönemine kadar geriye giden bir tarihi olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı'da mülk, miri ve vakıf arazileri tahrir defterlerine kayıt edilmekteydi. Bu sistemin Selçuklular tarafından yürütüldüğü ve Osmanlılar tarafından devralındığı görülmekteydi. Bu kayıtların ve evrakların tutulduğu yere Defterhane denirdi. Sancaklarda ve kazalarda bu isim karşımıza 'Defter-i Hakani Dairesi' olarak çıkmaktadır. Defterhane yeni fethedilen bölgelerdeki arazilerin miri, mülk ve vakıf arazilerin sınıflandırılmasıyla bunları kimlerin adına olduğunu kaydederdi. Defterhane aynı zamanda savaşta da aktif olarak görev alır savaş esnasında tımarlı sipahilerle beraber tımandan gelen askerlerin kontrolünü yapıp sayımları defterlere kaydederlerdi.¹⁸⁹

Defterhane ile ilgili ilk çalışma Fatih Sultan Mehmet döneminde çıkarılan 'Teşkilat Kanunnamesi' ydi. Bu kanunnamede Defter Emininin, defterdarlığa çıkılan üç payeden biri olarak geçtiği görülmekteydi.15.yüzyılda personel sayısının 15 olarak tahmin edildiği bu daire 18.yüzyıla gelindiğinde personel sayısının 100'e çıktığı görülmekteydi.¹⁹⁰ Personel sayısındaki bu düzenli artış Osmanlı İmparatorluğunda Defterhane 'nin önemini göstermekteydi.

XVII. yüzyılda tımar sisteminin bozulması iltizam sistemine geçilmesi Defterhane'nin öneminin azalmasına sebep olmuştu. Tanzimat dönemine gelindiğinde ise Osmanlı modernleşme hareketleri çerçevesinde Defterhane-i Hakani'e bağlı 'Defterhane-i Amire Kalemi' kurulmuştu. Tanzimat ile birlikte ortaya çıkan özel mülkiyet kavramı ile birlikte 1847 yılında 'Tapu Hakkında İcra Olunacak Nizamname' yayınlanmıştı.¹⁹¹

1871 yılında Defter-i Hâkani Nezareti kurulmasıyla birlikte tapu ve mülklerle ilgili olacak tüm konular tek bir elde toplandı. 1913 yılında ise bu nezaretin yeniden düzenlenerek 'Umur-ı Tasarrufiye Müdüriyet-i Umumiyesi' adıyla örgütlendi.¹⁹² Cumhuriyetin kuruluşuna kadar bu şekilde devam eden bu idare cumhuriyetle beraber değişim geçirerek günümüz Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü halini almıştı.

¹⁸⁹ Erhan Afyoncu, Defterhane, *DİA*, İstanbul, 1994, C:9, s.

¹⁹⁰ Sevgi Işık, Songül Kadioğlu, Mehmet Yıldırım, *Kuyud-ı Kadime Arşiv Kataloğu*, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2012, s.3.

¹⁹¹ Dündar Ali Kılıç, Malik Yılmaz, Hazine-i Evrakın Değerlendirilmesi Açısından Tapu Arşivlerinde Kullanılan Defterler, 2. *Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi*, Ankara, 2019, s.244.

¹⁹² Kılıç et al, a.g.m, s.244.

Aydın vilayet salnamelerinde tapu müdürleri ve memurları hem kazalarda hem de merkez sancakta görev yaptığı görülmektedir.

Tablo 6.23. Aydın Sancağı Defter-i Hakani İdaresi

1302	Aydın Sancağı Liva Defter-i Hakani İdaresi	
	Memur Mahmud Efendi	
	Katib-i Sanisi Ali Rıza Efendi Tapu Kâtibi Refiki Ahmed Efendi	Katib-i Evveli Mehmed Latif Efendi Tapu Kâtibi Neşet Efendi
1302	Aydın Sancağı Liva Defter-i Hakani İdaresi	
	Kâtibi Evvel Mehmed Latif Efendi Tapu Kâtibi Hacı Hamdi Efendi	Katib Sani Ali Rıza Efendi Evkaf Kâtibi Rıza
1303	Aydın Sancağı Liva Defter-i Hakani İdaresi	
	Katib-i Evvel Mehmed Latif Efendi Tapu Kâtibi Hamdi Efendi	Katib-i Sani Ali Rıza Efendi Evkaf Kâtibi Rıza Efendi
1304	Aydın Sancağı Liva Defter-i Hakani İdaresi	
	Katib-i Evvel Mehmed Latif Efendi Tapu Kâtibi Hamdi Efendi	Katib-i Sani Ali Rıza Efendi Evkaf Kâtibi Rıza Efendi
1305	Aydın Sancağı Liva Defter-i Hakani İdaresi	
	Katib-i Evvel Mehmed Latif Efendi Tapu Kâtibi Hacı Hafız Efendi	Katib-i Sani Ali Rıza Efendi Evkaf Kâtibi Refet Efendi
1306	Aydın Sancağı Liva Defter-i Hakani İdaresi	
	Katib-i Evvel Mehmed Latif Efendi Kâtib Hacı Hafız Efendi	Katib-i Sani Ali Rıza Efendi Evkaf Kâtibi Refet Efendi
1308	Aydın Sancağı Liva Defter-i Hakani İdaresi	
	Katib-i Evvel Latif Efendi Katib-i Sani Ali Rıza Efendi Tapu Kâtibi Hacı Hafız Mehmed Efendi	
1311	Aydın Sancağı Liva Defter-i Hakani İdaresi	
	Katib-i Evvel Ahmed Efendi Katib-i Sani Ali Rıza Efendi Tapu Kâtibi Ömer Lütfi Efendi	
1312	Aydın Sancağı Liva Defter-i Hakani İdaresi	
	Katib-i Evvel Ahmed Efendi Katib-i Sani Ali Rıza Efendi Tapu Kâtibi Ömer Lütfü Efendi	
1313	Aydın Sancağı Liva Defter-i Hakani İdaresi	
	Katib-i Evvel Sadık Efendi Katib-i Sani Ali Rıza Efendi Tapu Kâtibi Ahmed Efendi	
1314	Aydın Sancağı Liva Defter-i Hakani İdaresi	
	Katib-i Evvel Sadık Efendi Katib-i Sani Ali Rıza Efendi Tapu Kâtibi Ahmed Efendi	

Tablo 6.23. Aydın Sancağı Defter-i Hakani İdaresi (devamı)

1315	Aydın Sancağı Defter-i Hakani İdaresi	
	Başkatib Mehmed Sadık Efendi Katib-i Sani Ali Rıza Efendi	Tapu Kâtibi Münhal Mülazımı İbrahim Efendi
1316	Aydın Sancağı Defter-i Hakani İdaresi	
	Defteri Hakani Memur Vekili Halil Efendi Başkatib Mehmed Sadık Efendi	Katib-i Sani Ali Rıza Efendi Tapu Kâtibi Ahmed Efendi
1317	Aydın Sancağı Defter-i Hakani İdaresi	
	Defteri Hakani Memuru Nihat Efendi Başkatib Mehmed Sadık Efendi	Katib-i Sani Ali Rıza Efendi Tapu Kâtibi Ahmed Efendi
1319	Aydın Sancağı Defter-i Hakani İdaresi	
	Defteri Hakani Memuru Nihat Efendi Başkatib Mehmed Sadık Efendi	Katib-i Sani Ali Rıza Efendi Tapu Kâtibi Ahmed Efendi
1320	Aydın Sancağı Defter-i Hakani İdaresi	
	Memur Mustafa Lütfi Efendi Başkatib Aziz Efendi Salise Mülazım Mustafa Hilmi Efendi	Katib-i Sani Yahya Efendi Tapu Kâtibi Ali Rıza Efendi Mülazım Hafız Mehmed Efendi
1321	Aydın Sancağı Defter-i Hakani İdaresi	
	Memur Mustafa Lütfi Efendi Saniyye Başkatib Nazmi Efendi Salise Mülazım Mustafa Hilmi Efendi	Katib-i Sani Yahya Efendi Tapu Kâtibi Ali Rıza Efendi Muavin Hafız Mehmed Efendi
1323	Aydın Sancağı Defter-i Hakani İdaresi	
	Memur Mustafa Lütfi Efendi Saniyye Baş Katib Mustafa Asım Efendi Mülazım Mustafa Hilmi Efendi	Katib-i Sani Yahya Efendi Tapu Kâtibi Ali Rıza Efendi Muavin Hafız Mehmed Efendi
1326	Aydın Sancağı Defter-i Hakani İdaresi	
	Memur Rıfat Efendi Salise Başkatib Mustafa Asım Efendi Katib-i Sani Yahya Efendi	Tapu Kâtibi Ali Rıza Efendi Tapu Kâtibi Refiki Mehmed Efendi Mülazım Rıfat Efendi

Tablo 6.24. Bozdoğan Kazası Tapu Memurları

Bozdoğan Kazası Tapu Memurları	Görev Süreleri
Vergi Kâtibi Mehmed Nizami Efendi Refiki Mehmed Emin Efendi Tapu Kâtibi Abdurrahman Efendi Muavini Mehmed Efendi	1302/1885
Vergi Kâtibi Mehmed Efendi Tapu Kâtibi Abdurrahman Efendi	1302/1886
Tapu Kâtibi Abdulrahman Efendi	1303-1308/1886-1891
Tapu Kâtibi Şerif Efendi	1308-1313/1891-1895
Tapu Kâtibi Mehmed Lütfü Efendi	1313-1326/1895-1908

Tablo 6.25. Çine Kazası Tapu Memurları

Çine Kazası Tapu Memurları	Görev Süresi
Tapu Kâtibi Feyzullah Efendi	1302-1319/1885-1901
Tapu Kâtibi Sezai Efendi	1319-1321/1901-1903
Tapu Kâtibi Fahri Bey	1321-1323/1903-1905
Tapu Kâtibi Mehmed Hulusi Efendi	1323-1326/1905-1908
Tapu Kâtibi Hulusi Efendi Tapu Kâtibi Muavini Raşid Efendi	1326- -/1908- -

Tablo 6.26. Söke Kazası Tapu Memurları

Söke Kazası Tapu Memurları	Görev Süreleri
Mehmed Efendi	1302-1308/1885-1891
Sırrı Efendi	1308-1311/1891-1893
Mehmed Sırrı Efendi	1311-1323/1893-1905
Şakir Efendi	1323- -/1905- -
Mustafa Efendi (Muavin)	1326- -/1908- -

Tablo 6.27. Karacasu Kazası Tapu Memurları

Karacasu Kazası Tapu Katibleri	Görev Süreleri
Tapu Kâtibi Mustafa Zihni Efendi	1313-1315/1895-1897
Tapu Kâtibi Mustafa Efendi	1315-1326/1897-1908
Katib Mehmed Sameddin Efendi Refiki Mehmed Tevfik Efendi	1326- -/1908- -

Tablo 6.28. Nazilli Kazası Tapu Memurları

Nazilli Kazası Tapu Katibleri	Görev Süreleri
Ahmed Efendi	1302-1311/1885-1893
Hacı Ahmed Efendi	1311- - /1893- -

7. SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik dönemden kalan kurumları ve görevlilerinin yavaş yavaş işlemez hale gelişi ve yozlaşmaları XIX. yüzyılda beraber büyük bir değişimi beraberinde getirmişti. Sultan III. Selim ile başlayan modernleşme ve merkezileşme girişimleri Sultan II Mahmud dönemiyle devam etmiş ve Tanzimat devri olarak bilinen bu dönemde Osmanlı iktisadi ve bürokratik yapısının hızlıca değiştiği görülmektedir.

Tanzimat devriyle birlikte kadı, polis, asker, zabıta, orman, nüfus, tapu gibi alanlarda köklü değişiklikler gidilmiş ve bu yapıların hepsi birer nezarete dönüştürülmüş veya bir nezarete bağlanmıştı. Aydın Vilayet Salnameleri'nde de bu yapıların kurumsallaşması ile Aydın dahil tüm vilayetlerde bir örgütlenmeye gidildiği ve görevli memur sayısının hızla arttığı görülmektedir.

Askerlik hizmetlerine bakıldığında ise yüzyıllardır kökleşmiş ve artık yozlaşmış olan Yeniçeri Ocağı'nın klasik dönemden itibaren bir güç merkezi haline geldiği görülmektedir. Bu yapılanma o kadar güçlüydü ki sadrazamlar hatta padişahlar dahil defalarca Yeniçeri Ocağı'nın isteği üzerine değişim geçirmişti. 19.yüzyılda ise artık bu yapılanmanın ortadan kaldırılması gerektiği ülkenin içine düştüğü bu kötü durumu ve gerilemenin ana sebeplerinden biri olduğu görülmüştü. Sultan III. Selim ile başlayan Nizam-ı Cedid hareketi bu aşamada ilk hareket olsa da başarısız sayılmış ve 1826 yılında Sultan II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırması ve Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunu kurması ile bu yapının sonu gelmişti. Modernleşme hareketlerinin Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra hız kazandığı açık bir gerçektir. Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu o dönemde hem zabıtalık hem polislik hem de askeri işleri beraber görmekteydi. Modernleşme ile birlikte bu birimler birbirinden ayrılarak hepsi farklı görevlere bölünmüştür.

Klasik dönemde adalet işlerinin yanında belediye işlerini yürüten kadılık kurumunun Tanzimat'la birlikte görevi sadece mahkemeler ile sınırlandırılıp belediye hizmetleri Şehreminilere verilmişti. Böylece Cumhuriyetin kuruluşuna kadar devam edecek bir idari yapı ortaya çıktı. Polislik ve Zabıtalık ise askerlik kavramı içinde aynı görevleri üstlenen bir yapı halindeyken Zaptiye Nezareti ve Nizamnamelerin çıkmasıyla beraber günümüzdeki durumuna yakın bir yapıya kavuşmuşlardı. Nüfus sayımları ve tapu müdürlükleri de modernleşme hareketleri neticesinde gelişim göstererek nezaretlere bağlanmış ve görev, sorumlulukları nizamnameler yayınlanarak belirlenmişti.

Osmanlı İmparatorluğunun 1856 Kırım Savaşı sonrasında borç almaya başlaması ve ilerleyen dönemlerde borç alımının hızla artması neticesinde gelir gider dengesinin bozulduğu artık Osmanlı mali sisteminin borçları ödeyemez hale gelip iflasını açıklamasıyla Osmanlı bürokrasisi yeni bir yapılanma ile karşılaşmıştı. Duyun-u Umumiye İdaresi bu dönemde yabancıların baskıları neticesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun gelirlerine el koyarak borçlarını tahsil etme amacı ile kurulmuştu. Aynı şekilde Reji İdaresi de bu amaç doğrultusunda kurularak Osmanlı İmparatorluğu'nun gelirlerinin çoğuna el konulmuştu.

II. Abdülhamit döneminde yayımlanan Aydın Vilayet Salnameleri'ne göre Aydın Vilayeti'nin beş sancağından biri olan Aydın Sancağı'nın kuzeyinde İzmir ve Saruhan Sancakları, güneyinde Manisa Sancağı ve batısında İzmir Sancağı ve Adalar Denizi bulunmaktadır. Aydın Sancağı'nın Nefs-i Aydın, Nazilli, Bozdoğan, Söke ve Çine olmak üzere beş kaza ve bu kazalara bağlı İğneabad, Sobuca, Karahayıt, Köşk, Kuyucak, Atça, Karacasu,¹⁹³ Sultanhisar, Ilıca, Yenipazar, Arpaz, Amasya, Mandice, Balatçık, Şahme, Karpuzlu ve Mazon isimli 17 nahiyesi, 506 köyü ve 77 mahallesi bulunmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğunda 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerinin uygulamaya konulduğu II. Abdülhamit döneminde Aydın Vilayeti de bu uygulamalardan nasibini almıştır. Yeni düzenlemelerle vilayetin en büyük mülki amiri konumunda olan vali vilayetin merkezinde otururken sancaklarda en büyük mülki amir ise mutasarrıftır. Aydın Sancağında Cemil Bey, Ragıp Paşa, Ahmed Şevki Bey, Mehmed Ali Paşa gibi mutasarrıfların görev yaptığı salnamelerden tespit edilebilmektedir. Mutasarrıfın dışında Aydın Sancağında kazalarda kaymakamlar nahiyelerde ise müdürler görev almıştır. Ayrıca mutasarrıfın idaresi altında liva idare meclisi, muhasebe-i liva ve tahrirat kalemi, devair-i adliye, mahkeme-i ticaret, mahkeme-i şeriyeye kalemi, defter-i hakani idaresi, evkaf idaresi vs. gibi meclisler ve kalemler sancağın sorunlarının çözümünde görev yapan idari birimleri oluşturmaktadır. İdari anlamda benzer yapılanmanın kazalarda da uygulamaları görülebilmektedir. Nahiyelerde ise müdürün idaresi altında naib, katib, vergi kâtibi ve azalardan oluşan bir yönetim kendini göstermektedir. Bütün bu görevlilerin yanı sıra iç güvenliğin sağlanmasında sorumlu jandarma ve polis, zabıta teşkilatlanmasının yanı sıra redif teşkilatında sancak genelinde oluşturuldu tespit edilebilmektedir. Ayrıca tapu, nüfus, duyun-u umumiye, reji, orman memurlarında isim listeleri salnamelerde yıl yıl belirtilmiştir. Bu görevlilere ek olarak

---

¹⁹³ Nazilli Kazasına bağlı olan Karacasu Nahiyesi H.1313/M.1895 senesinden itibaren kaza statüsüne yükseltilmiştir.

Aydın merkez Sancağı ve kazalarında maarif, ziraat, eytam, muhacirin komisyonlarında görev yaptığı ve bu komisyonlarda gerek Müslüman gerekse gayr-i Müslimler görev almıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda yerel yönetimlerin başlangıcı olarak nitelendirilen belediye teşkilatının kurumsallaşması ve imparatorluk genelinde yaygınlaşması 1877 tarihli Dersaadet ve Vilayet Belediye Kanunları ile gerçekleşmiştir. 1877 tarihinde taşrada belediyelerin kurulmasına yönelik çıkarılan kanunun ilk uygulamalarının görüldüğü sancakların başında gelen Aydın Sancağı'nda ve kazalarında 1879 tarihinden itibaren belediye dairelerinin kanunlara uygun bir şekilde kurulmaya çalışıldığı görülmektedir. Salnamelerde elde edilen verilere göre Aydın'ın ilk belediye reisi Ahmed Efendi'dir. Belediye Dairelerinde belediye reisinin dışında katib, sandık emini, mimar, mühendis azalar ve belediye tabibi de görev almaktaydı. Ayrıca Aydın Belediyesi'nde Yorgi Efendi, Todori Efendi, Kostı Efendi gibi Aydın'da yaşayan gayr-i Müslim cemaat temsilcileride belediye yönetiminde yer almışlardır. Yıllık ortalama belediye geliri 200.000 kuruşa kadar gelire sahip Aydın Belediyesi'nde kentte yolları aydınlatmak için 317 adet fener kullanılmaktaydı.

II. Abdülhamit döneminde Aydın Sancağı altı kazası 16 nahiyesi ile idari anlamda Anadolu Vilayetleri içerisinde seçkin konumuyla ön plana çıkmaktadır.

8. KAYNAKLAR

- Abay, Ali Rıza, Toplumsal Yapı ve Toplumsal Kurum Değişmesi (İhtisab Kurumunun Zabıta Teşkilatına Dönüşüm Örneği, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:7, ss.1-17.
- Afyoncu, Erhan, Defterhane, DİA, İstanbul, 1994, C:9, ss.100-104.
- Akbaş, Yavuz, Salnamelerde Nazilli Kazası, Berikan Yay., Ankara, 2016.
- Akmandar, Demirci, Osmanlı Devleti'nde Taşra Ticaret Mahkemeleri (Beyrut, İzmir, Selanik ve Ankara Örnekleri), Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 2019.
- Akyıldız, Ali, Maarif-i Umumiye Nezareti, DİA, Ankara, 2003, C:27, ss.273-274.
- Akyıldız, Ali, Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme, İletişim Yay., İstanbul, 2018.
- Akyıldız, Ali, Şuray-ı Devlet, DİA, İstanbul, 2010, C.39, ss.236-239.
- Akyıldız, Ali, Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform, İstanbul, Eren Yayınları,1993.
- Akyılmaz, Bahtiyar, Osmanlı Devleti'nde Merkezden Yönetimin Taşra İdaresi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi,1999, ss.127-156.
- Altınsoy, Burak, Reji Uygulamaları ve Tütün Kaçakçılığını Engellemeye Yönelik Bir Girişim: Kordon Bölükleri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:20, S:40 2021, ss.547-602.
- Arslan, Bahar, II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayeti'nde Güvenlik, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008.
- Aslan, Ahmet, Osmanlı Devleti'nde Polis Teşkilatının Kurulması: Urfa Örneği (1845-1918), İstanbul Üni, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları S:38, 2020, ss.25-58.
- Aydın, Bilgin, Salname, DİA, İstanbul, 2009, C:36, s.51.
- Aydın, Mehmet Akif, Mahkeme, DİA, Ankara, 2003, C.27, ss.341-344.

- Aydın, Mehmet Akif, Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı ve İşleyişi, Türkler Ansiklopedisi C.X, Yeni Türkiye Yay, Ankara, 2002.
- Aydın, Mithat, Osmanlı- İngiliz İlişkilerinde İstanbul Konferansı (1876)' nın Yeri, Tarih Araştırmaları Dergisi, C:25, S.39, ss.101-115.
- Bardakoğlu, Ali, Hapis, DİA, İstanbul, 1994, C:16, ss.54-64.
- Başaran, Mehmet, 19.Yüzyılda Karacasu (Temettuat Defterleri ve Salnameler Kapsamında, İzmir Karacasu Geliştirme ve Eğitim Vakfı Yay. No:2.
- Başaran, Mehmet, Sarıbey Haykıran, Aysun, 19.Yüzyıl Arşiv Ek.lerinde İncirliova, İncirliova Kültür Yay., Aydın,2018.
- Başaran, Mehmet, Sarıbey Haykıran, Aysun, 19.Yüzyılda Temettuat Defterlerinde Kuyucak ve Sultanhisar'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı, İzmir Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Serap Yılmaz Özel Sayısı, Yıl 3, S.7,2017, ss.169-186.
- Başaran, Mehmet, Sarıbey Haykıran, Aysun, Osmanlı Merkezi Yönetiminde Taşranın Direnişi: Atçalı Kel Mehmed Ayaklanması, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c.12, S.22, Aralık 2009, ss.155-164.
- Başaran, Mehmet, Tanzimat Dönemi Nüfus Sayımlarında Karacasu Kazası, Kriter Yay., İstanbul, 2021.
- Baykara, Tuncay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay, Ankara,1988.
- Bingöl, Sedat, Osmanlı Mahkemelerinde Reform ve Ceride-yi Mahakim'deki Üst Mahkeme Kararları, Tarih İncelemeleri Dergisi, C.XX, 2005, ss.19-38.
- BOA, DH. MKT,14616.
- Bolat, Cahide, Redif Askeri Teşkilatı (1834-1876), Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000.
- Budak, Lütfi, XIX. Yüzyıl Ortalarında Çine Kazası, Aydın Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Aydın, 2018.

- Cavid, İbrahim, Aydın Vilâyet Sâlnâmesi R.1307/H.1308, Haz. Murat Babuçoğlu, Cengiz Eroğlu, Abdülkerim Şahin, TTK Yay., Ankara, 2010.
- Cengiz, Ahmet, H.1305, H.1308, H.1313, H.1315, H.1316, H.1317, H.1323, H.1326 Tarihli Salnamelere Göre Aydın Sancağı, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üni.,1999.
- Cengiz, Sunay, Belediyeciliğin Doğuşu Sürecinde Osmanlı Mirası, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (3) 2002, ss.113-133.
- Çadircı, Musa, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, TTK Yay., Ankara, 1991.
- Çadircı, Musa, Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi, İmge Kitapevi Yay, İstanbul,2017.
- Çadircı, Musa, Tanzimat Sürecinde Türkiyede Askerlik, İmge Kitapevi, Ankara, 2008.
- Çanlı, Mehmet, Tarihi Süreç İçerisinde Eytam Sandıklarının Hukuki Mevzuları ve Karşılaştıkları Sorunlar (1851-1920), Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Dergisi, S:9/3, 2020, ss.1301-1321.
- Çetin, Emrah, Aydos, Hicran, Tanzimat Döneminde Osmanlı İmparatorluğunu Kalkındırma Düşüncesinin Bir Ürünü Olarak Meclis-i Umur-ı Nafia, Tarih Kültür ve Sanat Araştırma Dergisi E-Dergi, C:8, S:1, ss.2-13.
- Çetinsaya, Gökhan, II. Abdülhamit'in İç Politikası: Bir Dönemlendirme Denemesi, İstanbul Şehir Üniversitesi. Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 2016, ss. 353-409.
- Çimen, Adnan, Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlıda Nüfus Hizmetleri, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2012, C:14, S:3, ss.183-216.
- Demir, Kenan, II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basımında Tütün Tarımı ve Reji Şirketi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:22, S:41, ss.419-445.
- Demirtaş, Mehmet, Kırım Savaşı ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskanları, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, 2009, S:41, ss.215-238.

- Develioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi Yay, Ankara, 2017.
- Dığıroğlu, Filiz, Memalik-i Osmaniye Duhanları Müşterek'ül Menfaa Reji Şirketi Trabzon Reji İdaresi, Ofset Yay., İstanbul, 2007.
- Durhan, İbrahim, Tanzimat Döneminde Osmanlı Yargı Teşkilatındaki Gelişmeler, Erzincan Binali Yıldırım Üni. Hukuk Fakültesi Dergisi, 2008, C.XII, S.3-4, ss.55-111.
- Efe, Ayla, Tanzimat Devleti, İmar-ı Mülk ve Tebaa Politikaları ve Bir Sancak, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2016, S:38, ss.1-13.
- Ekinci, Ekrem Buğra, Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri, Yeni Türkiye, 2000, Yıl: 6, S: 31, ss.764-773.
- Emecen, Feridun, Aydın, DİA, Ankara,1991, C.4, ss.235-237.
- Engin, Vahdettin, Asayiş Sultan II. Abdülhamit'in İç Güvenlik Politikası, Yeditepe Yay., İstanbul, 2020.
- Engin, Vahdettin, Bir Devrin Son Sultanı II. Abdülhamit, Yeditepe Yay., İstanbul, 2019.
- Erdem, Ufuk, Osmanlıdan Cumhuriyete Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923), TTK Yay., Ankara, 2018.
- Erdoğdu, Teyfur, Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 1996, C:51, S:01, ss.183-247.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Yapı Kredi Yay, İstanbul, 2011, C.9.
- Gençoğlu, Mustafa, 1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma, Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE Dergisi 2(1),2011: ss.29-50.
- Georgon, François (Çev.Ali Berktaş), Sultan Abdülhamit, Homer Kitabevi, İstanbul, 2006.
- Gökbel, Asaf, Aydın İli Tarihi, Ahmet İhsan Basımevi, İstanbul, 1936.
- Göney, Suha, Büyük Menderes Bölgesi, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1975.

Gümüş, Cantürk, Osmanlıdan Günümüze Ormancılık Politikalarının Ormancılık Örgütlenmesi Üzerine Etkileri ve Güncel Sorunları, II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu, 22-24 Ekim Isparta, ss.477-489.

H.1296 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.101-110.

H.1297 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.107-116.

H.1298 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.135-147.

H.1299 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.159-163.

H.1300 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.163-180.

H.1301 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.178-196.

H.1302 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.132-143.

H.1302 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.158-174.

H.1303 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.134-144.

H.1304 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.333-343.

H.1305 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.146-156.

H.1306 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.178-187.

H.1308 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.152-160.

H.1311 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.296-336.

H.1312 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.298-341.

H.1313 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.274-321.

H.1314 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.268-315.

H.1315 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.264-323.

H.1316 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.247-305.

H.1317 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.234-284.

H.1319 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.196-242.

H.1320 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.198-246.

H.1321 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.188-233.

H.1323 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.184-227.

H.1326 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi ss.428-506.

Hanilçe, Murat, Şeyhoğlu, Ersin, Osmanlı Devleti'nde Bir Ceza İnfaz Kurumu Olarak Hapishaneler ve Kadınlar, Stratejik ve Sosyal Araştırma Dergisi, C:4, S:2, ss.406-436.

İşık, Sevgi, Kadioğlu, Songül, Yıldırım, Mehmet, Kuyud-ı Kadime Arşiv Kataloğu, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2012.

İnalcık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal ve Ekonomi Tarihi, İstanbul, 1987.

İnalcık, Halil, Osmanlı'da Devlet Hukuk ve Adalet, Kronik Yay., İstanbul, 2020.

İnalcık, Halil, Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid, TTK Yay., Ankara.

İnalcık, Halil, Türklük Müslümanlık ve Osmanlı Mirası, Kırmızı Yay., İstanbul, 2014.

İpşirli, Mehmet, Naib, DİA, İstanbul, 2006, C:32, ss.312-313.

Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi C.4, TTK, Ankara.

Kayar, Betül, Osmanlı Yargı Teşkilatında Naib, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, 2020, S:1, ss.189-234.

Kazıcı, Ziya, Hisbe, DİA, İstanbul, 1998, C:18, ss.143-145.

Kılıç Kaya, Selda, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye'de İl Yönetimi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

- Kılıç, Dünder Ali, Malik, Yılmaz, Hazine-i Evrakın Değerlendirilmesi Açısından Tapu Arşivlerinde Kullanılan Defterler, 2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi, Ankara, 2019, ss.243-249.
- Kırmızı, Abdülhamit, Abdülhamit'in Valileri Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908, Klasik Yay., İstanbul, 2016.
- Kıvrak, Kenan, Tarihin Işığında Atça, Öğretmenim Dergisi Yay., İstanbul,2020.
- Koç, Bekir, 1870 Orman Nizamnamesi'nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar, Tarih Araştırmaları Dergisi, 2005, C:24, ss.231-257.
- Küçük, Cevdet, Abdülhamit II, DİA, İstanbul, 1988, C:1, ss.216-224.
- Küçük, Cevdet, Ceride Nezareti, DİA, İstanbul, 1993, C:7, ss.409-410.
- Küçük, Cevdet, Ertüzün, Tevfik, Duyun-u Umumiye, DİA, İstanbul, 1994, C:10, ss.58-62.
- Lewis, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Arkadaş Yay., Ankara, 2018.
- Mutlu, Yücel, Osmanlı Devleti Nafia Nezareti'nin İlk Nizamanmesi, TTK, Ankara, 2012, C:33, S:37.
- Nagata, Yuzo, Karaosmanoğulları, DİA, İstanbul,2001, C:24, ss. 468-470.
- Ortaylı, İlber, Belediye, DİA, İstanbul,1992, C.5, ss.398-402.
- Ortaylı, İlber, Kadı, DİA, İstanbul, 2001, C:24, ss.69-73.
- Ortaylı, İlber, Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), TTK, Ankara, 2018.
- Ortaylı, İlber, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008
- Öz, Mehmet, Tahrir, DİA, İstanbul, 2010, C:39, ss.425-429.
- Özbek, Nadir, Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet 1876-1914, İletişim Yay., İstanbul, 2002, ss.117-130.
- Özcan, Abdülkadir, Redif, DİA, İstanbul, 2007, C.34, ss.524-526.

- Özcan, Abdülkadir, Zaptiye, DİA, İstanbul, 2013, C:44, ss.128-130.
- Özcan, Ahmet, Osmanlı Devleti'nde Jandarma Teşkilatı Kurulmasının Gündeme İlk Defa Gelişi (1839), Tarih Araştırmaları Dergisi, 2013; 32:53, ss.173-194.
- Özekmekçi, Mesut Mustafa ve Korkmaz, Mehmet Sait, Aydın Germencik İsmine Dair, Asia Minor Studies International Journal Of Social Sciences, C.VI, S:11,2018, ss.145-154.
- Özgün, Cihan, Aydın Vilayet Salnameleri'nde Bozdoğan'ın Sosyal ve Ekonomik Hayatı, Bozdoğan Belediyesi Kültrü Yay., Bozdoğan C:1.
- Özkaya, Yücel, Kaymakam, DİA, C.25, İslam Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002, ss.84-85.
- Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1993.
- Palalı, İlhan, Osmanlı Salnameleri ve Tarih Araştırmalarındaki Kaynak Değeri, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, ss.1-2.
- Polat, Habibe, 1869 Maarif Nizamnamesi'ne göre Osmanlı Devleti'nin Azınlık ve Yabancı Okulları Denetim Altına Alma Girişimleri, Asia Minor Studies, C:9, S:2, ss.775-785.
- Reyhan, Cenk, Önen, Nizam, Mülkten Ülkeye Türkiye'de Taşra İdaresinin Dönüşümü (1839-1929), İletişim Yay., İstanbul, 2011.
- Reyhan, Cenk, Sert, Serap, Asakir-i Zaptiyeden Jandarmaya; Osmanlı Kamu Düzeninde Mahalli Asayiş ve Emniyetin Korunmasında Güvenlik Kurumu, Tarih Araştırmaları Dergisi, 2021; 40(70), ss.407-447.
- Sarıbey Haykıran, Aysun, Başaran, Mehmet, 19. Yüzyıl Osmanlı Ek.lerinde Yenipazar, Yenipazar Belediyesi Kültür Yay., 2015, s.
- Sarıbey, Aysun, XIX. Yüzyılın ilk yarısında Aydın'da Yönetim, Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, 2006.
- Saydam, Abdullah, Muhacir, DİA, Ankara, 2019, C: Ek-2, ss.286-288.

- Seyitdanlıoğlu, Mehmet, 1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri, Çağdaş Yerel Yönetimler, C.5, S.5,1996, ss.89-103.
- Soltekin, Sezen, XIX. Yüzyılda Menteş Sancağı'nda İdari Yapı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2020.
- Sönmez, Ali, Osmanlı Devlet'inde İç Güvenliğin Dönüşümü, Zaptiye Teşkilatından Jandarmaya, Ankara Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 38, Ankara,2007, C.6, ss.2855-2864.
- Sönmez, Ali, Polis Meclisinin Kuruluşu ve Kaldırılışı 1845-1850, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, C.24, S.37, 2005, ss.259-275.
- Sürgevil, Sabri, Bozdoğan (1919-1923), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir, 1999.
- Sürgevil, Sabri, Pullukçuoğlu Yapucu, Olcay, Özgün, Cihan, Değişim Sürecinde Aydın, Aydın, 2010.
- Tekdemir, Aziz, Tanzimat Dönemi Nafia Nezareti, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C:1, S:1, ss.121-144.
- Tunaya, Tarık, Zafer, Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2016.
- Tümerkan, Sıddık, Türkiye de Belediyeler Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum, R. Zelic Basımevi, İstanbul, 1946.
- Türkmen, Zekeriya, Jandarma, DİA, Ankara, 2020, C:1, ss.689-691.
- Uğur, Abdullah, Aydın Şehir Coğrafyası, Aydın Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Aydın, 2018.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, DİA, Ankara, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, C. III, Ankara, TEK Yayınları,1983.

- Üreten, Hüseyin, Roma Dönemi'ne Kadar Tralleis Tarihi ve Attaloslar ile İlişkileri, Tarih Araştırmaları Dergisi,2005, ss.195-212.
- Yaman, Yücel, Aydın, Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yay, İstanbul, C:2, s.996.
- Yapucu Pullukçuoğlu, Olcay, 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Aydın Kenti Hakkında Bazı Gözlemler, Tarihsel Süreçte Aydın, Aydın Belediyesi Kültür Yay, Aydın, 2012, ss.177-195.
- Yapucu Pullukçuoğlu, Olcay, XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Söke, Birinci Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu, Söke,2001, s.39.
- Yıldırım, Yıldırım, Halep Vilayet Salnamelerine Göre (1867-1908) Ayıntap, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üni, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2010.
- Yıldız, Özgür, Osmanlı Hapishaneleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karesi Hapishaesi Örneği, Gazi Akademik Bakış, C:9, S:17, ss.91-111.
- Yılmaz, Özgür, Tanzimat Döneminde Osmanlı Taşra İdare Meclisleri, History Studies, 2014, ss.253-280.
- Yiğit, Yücel, Türk Polis Tarihinin Kökenleri, Polis Akademisi Yayınları Polis Tarihi ve Kültürü Araştırma Merkezi, Ankara, 2016

9. EKLER

Ek. 1. H. 1302/ M. 1886 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi

(۱۳۲)	
ایدین سنجانغی	
مأمورین لوا	
<p>اولی نانیسی بلاد خمسہ ازمیر پایہ مجردی م ثانیہ متنازری</p>	<p>متصرف جیل بک نائب محمد فیضی افندی مفتی ابراہیم محاسبہ جی تحسین تحریرات مدیری اسماعیل دفتر خاقانی مأموری محمود اوقاف مدیری حسین بک</p>
مجلس اداره لوا	
<p>رئیس متصرف بک حاجی ادھم بک ثانیہ نوری بک ابوستول افندی میشون کاتب رضا افندی</p>	<p>نائب افندی مفتی دسپوت تحریرات مدیری افندی</p>
لوا تحریرات قلمی	محاسبہ لوا قلمی
<p>تحریرات مدیری معاون و مسود رضا افندی مقید احمد انوری احمد و مصطفی افندی محمد افندی</p>	<p>باش کاتب سلیمان افندی واردات مقیدی کامل افندی معاونی محمد شوقی مصارفات مقیدی مصطفی معاونی حق</p>

(۱۳۷)

بلدیہ دائرہ سی	بلدیہ دائرہ سی
رئیس خلیل اغا محمد جوش حاجی محمد اغا حمت اغا استلیانوز	رئیس بحری خواجہ محمد اغا مصطفیٰ علی اغا محمد اغا علی اغا
بوز طغان قضاسی	
مأمورین قضا	
فائز مقام حاجی راشد افندی نالته مہ نائب محمد توفیق » دوریہ مال مدبری شگری »	مفتی حاجی محمد حلیمی افندی تحریرات کاتبی مصطفیٰ صندق امینی علی
مجلس اداره قضا	
رئیس قائم مقام افندی	
نایب افندی مفتی افندی مال مدبری افندی تحریرات کاتبی افندی	حاجی محمد افندی حاجی مصطفیٰ شیخ نوری محمد کامل
محکمہ ہدایت	
رئیس نائب افندی اعضا فتی مستعلق معاوی فتی افندی	مستعلق علی افندی باشکتاب سلیمان نانی احمد
منافع صندینی و کیلاری	
علی ملا حاجی احمد اغا کاتب مصطفیٰ	رئیس حاجی محمد افندی علی افندی مصطفیٰ افندی خلیل » احمد اغا

(۱۵۳)			
اعضای منتخبه	<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 50%; text-align: center;">مصطفی افندی مصطفی عثمان و نیکولای اغالر</td> <td style="width: 50%; text-align: center;">نائب مفتی افندیلر مال مدیری افندی تحریرات کاتبی</td> </tr> </table>	مصطفی افندی مصطفی عثمان و نیکولای اغالر	نائب مفتی افندیلر مال مدیری افندی تحریرات کاتبی
مصطفی افندی مصطفی عثمان و نیکولای اغالر	نائب مفتی افندیلر مال مدیری افندی تحریرات کاتبی		
محکمه بدایت			
باشکاتب علی افندی مسئطوق معاونی علی افندی	رئیس نائب افندی اعضا علی و حسین افندیلر		
نافعه قومیسونی	ویر کو اداره سی		
رئیس ایمان اغا اعضا عثمان و حسن اغالر مصطفی و حسن اغالر	رئیس حسن اغا اعضا حسن و عثمان و حسن اغالر کاتب مصطفی و رفعت افندیلر		
منافع اداره سی	معارف قومیسونی		
امین علی و موسی افندیلر مصطفی حاجی صاری ملا کاتب عبدالله افندی	رئیس مفتی افندی اعضا حسن و عثمان اغالر کاتب فیض اہ افندی		
بعض مأمورین			
نفوس مأموری حسن بک کاتبی نوری	تاغراف مأموری حقی افندی اوقاف و کبلی عبدالله		
نازلی قضایی			
مأمورین قضا			
مفتی حاجی خلیل افندی مدرس تحریرات کاتبی داود	قائم مقام جمال بک نالته مہ نائب محمد رشیدی افندی قضا تندن		

(۱۵۵)

قوجك ناحیه سی	قره جه صو ناحیه سی
مدیر مدحت افندی نائب حسن تحریرات کاتبی عبدالرحمن ویرکو کاتبی اوخانس	مدیر رفعت بك نائب ولی الدین افندی تحریرات کاتبی حسین بك ویرکو کاتبی شریف بك
آتجه ناحیه سی	سلطان حصار ناحیه سی
مدیر حافظ عزمی افندی نائب وهی تحریرات کاتبی محمد ویرکو یوسف	مدیر سلیمان افندی نائب اسماعیل حتی تحریرات کاتبی مقردیج ویرکو حسنی
سوکه قضای	
مأمورین قضا	
مال مدیری حسین فائق افندی تحریرات کاتبی احمد	قائم مقام حسین عونى افندی نائب احمد ارسلان
مجلس اداره قضا	
قائم مقام بك ملا محمد افندی حاجی محمد افا فوطاکی افندی	رئیس نائب افندی مال مدیری تحریرات کاتبی
اعضای منتخبه	اعضای طیبیده

(۱۷۸)	
ایندین سنجانی	
مأمورین لواء	
متصرف راعب پاشا	روم ایل بکر بکی ۲۰ ۳۶
مخاربه چی حافظ اسماعیل افندی	نایب
نایب وحید	مخرج مولوتی
مفتی ابراهیم	ازمیر یاقه مجردی ۵ م
تحریرات مدیری اسماعیل	نایب
اوقاف مدیری رحیمی	
دفتر حقایق مأموری عاصم بک	
مجلس اداره ثلوا	
رئیس	متصرف پاشا
نایب و مفتی افندیلر	حاجی ابراهیم بک نایب
دیوت و محاسبه چی	صادق
تحریرات مدیری افندی	بورغانکی و نیکو غوص افندیلر
کاتب رضا افندی	
مخاربه لواء قلمی	لواء تحریرات قلمی
باش کاتب سلیمان افندی	تحریرات مدیری معاونی
واردات مقیدی کامل	و مسود درضا افندی
معاونی شوقی	مقید احمد ابوری
مصارفات مقیدی رفعت	سایمان واحد کمال افندیلر میض
معاونی حقی	حجی الدین و رضا
مصالح جاریه کاتبی لطفی	و عبد القدر افندیلر
صدق امینی کیرفور	

(۱۸۱)

مأمورین احذیه

فرانسه وایتالیا دولترینک قونسلوس مأموری داندریا افندی	المائیا دولتنک
» ارام صروف »	» »
» بایاداکي »	» یونان »

صوبچه ناحیه سی

مدیر شوقی نائب شکری	بلدیہ مجلیسی
کاتب صدقی ویرکوکاتبی مصطفی	رئیس حسن کاتب یوسف افندی یلر
اعضا علی و طودوری افندی یلر	اعضا مولود وقتیطلی »
» محمد و عثمان اغالر	» علی و خلیل اغالر

کوشک ناحیه سی

مدیر سلیمان خالد افندی	اعضای مجلی افندی
نائب امین	» حاجی حسن اغا
تحریرات کاتبی عثمان	» خلیل »
صندوق امینی محمد	» کبریاقو »

املاک قومیه سیونی

مدیر عبداه افندی	بلدی مجلیسی
رئیس عبداه افندی	رئیس عبداه اغا
اعضا محمد و حاجی محمود اغالر	اعضا یوسف واحد افندی یلر
ویرکوکاتبی محمد افندی	» حسن و بورکی »

قره حیط ناحیه سی

مدیر مدحت افندی	اینه آباد ناحیه سی
نائب حافظ	مدیر اسماعیل حقی افندی
کاتب نجیب	نائب حاجی راشد » مدرس
اعضا اسماعیل بک	کاتب مصطفی »
» راشد افندی	اعضا عمت اغا
» مصطفی اغا	» مصطفی اغا
	» حاجی محمد اغا

سوکه قضاسی	
۱۵۹	
سوکه قضاسی	
مأمورین قضا	
قائم مقام محمود منیب بك	
نائب علی شوقی افندی	دوریه مدربی
مفتی حاجی مصطفی »	تحریرات کاتبی سلیمان »
مجلس اداره قضا	
رئیس قائم مقام بك	
نائب و مفتی افندیلر	حاجی خلیل افندی
مالمدری تحریرات کاتبی »	» ضیابك
دسپوت افندی	» میخال انا
محکمه بدایت	
رئیس	نائب افندی
باش کاتب قره بت افندی	اعضا اندریا افندی
مقاولات محرری بکر صدقی »	مستطلق معاونی یونس بك
اعضا و مستطلق عمر »	ایکنجی کاتب عاصم بك
دائرة بلدیة	
رئیس عمر انا	اعضا قلاچجو و حاجی اوک و حاجی
اعضا حاجی عثمان انا	نیقولا افندیلر
دوقذور حسین افندی	کاتب جعفر صادق بك
اعضا نجیب »	صندوق امینی اسماعیل افندی
بعض مأمورین	
اعشار مأموری جمال بك	خاله
مالمدری معاونی حاجی مصطفی افندی	»
» رفیقی توفیق بك	»
اعشار کاتبی عزت بك	»
صندوق امینی یوسف ضیا بك	»
اورمان سواربسی خلیل پیاده سی حسن	»
واوندهلق مأموری طاهر افندیلر	»
خزینہ و کیلی عرب حافظ احمد افندی	»
محکمه شرعیہ کاتبی کامل	»
زراعت بانق رئیسی احمد	»
» کاتبی محمد خیری	»
نفوس مأموری طالب	»
» کاتبی سلیمان	»
طایوکاتبی سری	»

— ایدین سنجاغی —		۱۶۰
چینه قضاسی		
مأمورین قضا		
قائم مقام حسنی بک مالدیری عثمان افندی » مساوی محمد »		نائب محمد رشدی افندی مفتی مصطفی » تحریرات کاتبی سلیمان »
مجلس اداره قضا		
رئیس قائم مقام بک حسن آغا مصطفی افندی » حاجی حسن » نیکولاکی		نائب و مفتی اقدیلر مالدیری افندی » تحریرات کاتبی »
محکمه بدایت		
رئیس نائب افندی مقاولات محرری مصطفی افندی » مستطق معاوی امین » ایکنجی کاتب حقی		اعضا و مستطق حسیب افندی » » باش کاتب علی
زراعت اوطهسی		دايره بلديه
رئیس صادق آغا اعضا امور کویلی مصطفی افندی و حاجی عثمان آغا		رئیس محمد سالم افندی اعضا مناسترلی علی و خطیب محمد واحد ویناقو اقدیلر کاتب علی صندوق امینی یناقو اقدیلر
زراعت بانق شعبهسی		معارف قومیسونی
رئیس حسن افندی » بانق محاسبه کاتبی عبده		رئیس و کیلی احمد افندی اعضا سالم و حسیب و حسن اقدیلر
بعض مأمورین		
سواری اوندهلق مأموری احمد افندی » اوقاف و کیلی احمد » مکتب ابتدائیه معلمی حافظ یوسف »		طاہو کاتبی فیضاه افندی » نفوس مأموری محمد » کاتبی فخری » صندوق امینی عثمان »

﴿ قروجه سوقضاسی ﴾	
قائم مقام مصطفی توفیق بك	
نائب محمد اسلام افندی	مال مدیری حسین فخری »
مفتی محمد راسخ »	تحریرات کاتبی علی جمال »
مجلس اداره قضا	
رئیس قائم مقام قضا	
اعضای و متبوعه	نائب و مفتی افندی
اعضای متبوعه	مال مدیری حسین افندی
	تحریرات کاتبی علی جمال »
	» حاجی حسین اغا
	» حاجی بنایوط اغا
محکمه بدایت	
رئیس محمد اسلام افندی	
کاتب اول حاجی حسنی افندی	اعضا حسین بك
» نان محمد	مستنطق محمد افندی
» مستنطق معاونی محمد	
بلدیة اداره سی	
رئیس وکیلی حاجی امین افندی	
اعضا (منحل)	کاتب و صندوق امینی عبداہ افندی

بوزطغان قضاى	
(مأمورین قضا)	
قائم مقام محمد صادق بك	نائب حاجی محمد امین افندی
مال مدیری خالد خلوصی افندی	تحریرات کاتبی حسام الدین افندی
(مجلس اداره قضا)	
رئیس	قائم مقام قضا
نائب افندی	حاجی محمد افندی
مفتی	حاجی مصطفی »
مال مدیری افندی	حاجی ابراهیم افا
تحریرات کاتبی	
اعضای طبیعیہ	اعضای متبجیہ
(مال قلمی)	
مال مدیری معاونی ابراهیم افندی	رفیق محمد افندی
صندوق امینی سالم افندی	

(۱۹۹)	
(غربا خسته خانہ سی)	
طیب عزت افندی جراح حسن افندی	ثانیہ کاتب جعفر افندی
(نافعہ قومیسونی)	
رئیس متصرف پاشا اعضا تحریرات مدیری افندی مجلس ادارہ دن بر اعضا بلدیہ رئیس افندی	اعضا زراعت بانق مأموری افندی • لوا مہندی • نفوس مأموری • کاتب نیقوغوص
(نافعہ دائرہ می)	
لوا مہندی علی رضا افندی قوندوکتور قارنیک افندی	قوندوکتور احمد افندی • کاتب نیقوغوص
(زراعت قومیسونی)	
رئیس شیخ عزیز افندی اعضا حیدر بک • احمد کمال افندی • علی بک • عمر بک	اعضا احمد افندی • استلیو • لفتراکی • قرستوف • خیپاکی
(معارف قومیسونی)	
رئیس متصرف پاشا • ثانی مفتی افندی • جزار رئیس حسن حامی • خدای • مکتب اعدادی مدیری • جمال بک	اعضا امین بک • عمر افندی • احمد • حمدی بک • دوکتور توفیق بک • یوزباشی الہامی افندی

(٢٥٩)	(٢٥٤)						
بوزطغان قضاى	صوچه ناجيسى						
(مأمورين قضا)	- موقع جغرافيا -						
قائمقام حسن تحسين بك	صوچه ناجيسى ايدين قضاىنىڭ بوقىم چوقىمىدىن منشىكى و (٢٢) محله و قىرغىنى منشىكىلىرى . داخل ناجىده (٢٠١٨) ى ذكورد (٢٣٦٥) ى اناك اولارق (٦٢١) روم كى جىمما (١١٠٣٤) قوس و (٢٥٠٨) اماكن موجوددر . مركز ناجىه ايديه اوج ساعت مسافىده . واقع قوجايليدر .						
<table border="1"> <tr> <td>ماليديرى خاله خلوصى افندى</td> <td>نائب على رضا افندى</td> </tr> <tr> <td>نخبريان كاتى حسام الدين</td> <td>مفتى فوجى</td> </tr> </table>	ماليديرى خاله خلوصى افندى	نائب على رضا افندى	نخبريان كاتى حسام الدين	مفتى فوجى			
ماليديرى خاله خلوصى افندى	نائب على رضا افندى						
نخبريان كاتى حسام الدين	مفتى فوجى						
(مجلس اداره قضا)	(قىرغىن ناجيسى)						
رئيس قائمقام قضا	- موقع جغرافيا -						
<table border="1"> <tr> <td>حاجى ابراهيم انا</td> <td>نائب ومفتى افنديلى</td> </tr> <tr> <td>حاجى مصطفى انا</td> <td>مال مديرى افندى</td> </tr> <tr> <td>حاجى محمد افندى</td> <td>نخبريان كاتى</td> </tr> </table>	حاجى ابراهيم انا	نائب ومفتى افنديلى	حاجى مصطفى انا	مال مديرى افندى	حاجى محمد افندى	نخبريان كاتى	بوجاىه ايدينىڭ قىم چوقىمى شىرقىدىن منشىكى اولوب (٢٠) محله و قىرغىنى چوقىمى . قىرغىن ناجيسى (٤٣٦٤) ى ذكورد (٤٤٧٩) ى اناك اولارق (٨٨٤٣) قوس مسلمان و (١٦٧٣) اماكنى چوقىمى .
حاجى ابراهيم انا	نائب ومفتى افنديلى						
حاجى مصطفى انا	مال مديرى افندى						
حاجى محمد افندى	نخبريان كاتى						
(مال قلمى)	(كوشك ناجيسى)						
ماليديرى معاونى ابراهيم افندى رفقى محمد افندى	- موقع جغرافيا -						
صندوق ابىي خلوصى افندى	كوشك ناجيسى ايدين قضاىنىڭ شىرقىدىن منشىكى و (٣٢) محله و قىرغىنى منشىكىلىرى . ناجىه مذكورد (٣٦٠٧) ى ذكورد و (٤٧١٩) ى اناك اولارق (٨٣٢٦) و (١٢١) ى ذكورد و (٨٢) ى اناك اولارق (٢٣) روم كى جىمما (٨٥٦٩) قوس و (٢٠٤٧) اماكن وارددر . مركز ناجىه ايديه (٤) ساعت مسافىده كوشك ناجيسى .						
(بدايى محكمىسى)							
رئيس نائب افندى							
<table border="1"> <tr> <td>اعضا حسن افندى</td> <td>اعضا على افندى</td> </tr> <tr> <td>كاتب نانى رضا</td> <td>باشكاتب احمد</td> </tr> <tr> <td>مقاولات محمىرى عبدالكرم افندى</td> <td>مسئلق معاونى باقم افندى</td> </tr> </table>	اعضا حسن افندى	اعضا على افندى	كاتب نانى رضا	باشكاتب احمد	مقاولات محمىرى عبدالكرم افندى	مسئلق معاونى باقم افندى	
اعضا حسن افندى	اعضا على افندى						
كاتب نانى رضا	باشكاتب احمد						
مقاولات محمىرى عبدالكرم افندى	مسئلق معاونى باقم افندى						

(٤٢٨)

﴿ آیدین سنجانلی ﴾

﴿ مأمورین لوا ﴾ (صنف ٢)

متصرف محمد علی پاشا روم ایللی بکربیکی ع ٢ م ١
 نائب جبل افندی مخرج
 مفتی محمد امین » از میر پاشه مجردی
 محاسبه چی جبل بک اولی تانیسی التون لیاقت ع ٣ م ٣
 تحریرات مدیری محمود راجی بک تانیه
 دفتر خاقانی مأموری مصطفی رفعت افندی ناله

(مجلس اداره لوا)

	رئیس	متصرف لوا	
اعضای طبیعه	نائب افندی	ابین بک رابعه	اعضای متجربه
	مفتی »	عزیز افندی از میر پاشه مجردی	
	محاسبه چی بک	استماط » م ٤	
	تحریرات مدیری »	میشون »	

(نافه قومیسونی)

	رئیس	متصرف لوا	
اعضای طبیعه	اعضا تحریرات مدیری بک	اعضا زراعت بانق مأموری عثمان افندی	اعضای متجربه
	امین »	نفوس مأموری طاهر »	
	نجیب »	مهندس (منحل)	
		کاتب محمد شکری افندی	

(معارف قومیسونی)

رئیس اول تجارت رئیسی ادھم بک	اعضا امین بک رابعه
رئیس ثانی مفتی افندی	« خدائی افندی »
اعضا محاسبه باشکانی عزت فدی ناله	« حاجی عثمان ذکی »